

**УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ „БЛАЖЕ КОНЕСКИ“ СКОПЈЕ
КАТЕДРА ЗА АЛБАНСКИ ЈАЗИК И КНИЖЕВНОСТ**

**ОВОШТАРСКАТА ЛЕКСИКА НА АЛБАНСКИТЕ ГОВОРИ ВО
МАКЕДОНИЈА**

докторска теза

Кандидат:
м-р Хана Дарлишта

Ментор:
проф. д-р Агим Пољоска

Скопје, 2019

СОДРЖИНА

КРАТЕНКИ.....	5
ВОВЕД.....	6
I. РАМКИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО.....	10
I.1. Предмет на истражувањето	10
I.2. Структура на истражувањето	11
II. ОПШТИ ЈАЗИЧНИ ДЕФИНИЦИИ ЗА ЗБОРОТ И ЗА ТЕРМИНОТ	14
II.1. Концептот за зборот	14
II. 2. Структура на зборот.....	16
II. 3. Термините како општи и посебни лексеми.....	17
II. 4. Синтагма	18
II.5. Пословици	19
III. АНАЛИЗА НА ОВОШТАРСТВОТО И НЕГОВАТА ТЕРМИНОЛОГИЈА ОД БОТАНИЧКИ И ЈАЗИЧЕН АСПЕКТ	22
III.1. Карактеристики и класификација на овошните растенија	22
III.2. Диви и култивирани овошја, нивното потекло и јазичниот аспект	26
III.3. Човековиот интерес за овошјето и народните верувања.....	31
III.4. Употребата на овошјето во кујната и јазични последици	33
IV. ИМЕНУВАЊЕ ВО ОВОШТАРСТВОТО.....	36
IV.1. Називи на овошјата и видови фитоними	36
IV.2. Називите на овошјата како извор за топонимијата	37
IV.3. Емоционална обоеност на називите (фитонимите и нивното фигуративно значење)	39
V. ПРЕТСТАВУВАЊЕ НА ЛЕКСИЧКИТЕ ЕДИНИЦИ ПРЕКУ СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА.....	44
ANANASI.....	44
ARRA	46
AVOKADO	51
BAJAMJA.....	53
BANANIA	57
BORONICA.....	59
CARACI	61
DARDHA	63

FËSTËKU	71
FIKU	73
FTOI.....	77
GËSHTENJA.....	80
GORRICA.....	83
GUAVA	85
HARDHIA	87
HIDJA.....	90
HURMA.....	91
HURMA.....	93
KACIBARDHA KOKËRRZEË.....	95
KAJSIA.....	96
KIVIA	98
KULLUMBRIA.....	100
KUMBULLA.....	102
LAJTHIA	107
LIMONI	110
LULESHTRYDHJA	114
MANI.....	117
MANAFERRA	120
MANDARINA.....	123
MJEDHRA.....	124
MOLLA	126
MURRIZI.....	135
MUSHMOLLA.....	137
PALMA E KOKOSË.....	139
PAPAJA.....	141
PJESHKA	142
PORTOKALLI	144
QERSHIA	147
QITRO	151
RIBESI.....	153

RRUSHI.....	154
SHEGA.....	160
TRËNDAFILI I EGËR.....	164
THANA.....	166
THRASHEGRA E MALIT.....	172
ULLIRI.....	174
VADHA.....	179
VISHNJA.....	182
VI. СУМАРЕН ПОГЛЕД ВРЗ ОВОШТАРСКАТА ЛЕКСИКА ВО АЛБАНСКИТЕ ГОВОРИ ВО МАКЕДОНИЈА.....	186
VI.1. Етимолошки поглед врз овоштарството.....	186
VI.2. Полисемантички поглед врз овоштарството.....	189
VI.3. Зборообразувачки поглед врз овоштарството.....	193
VII. ПРИЛОГ.....	199
VII.1. Речник.....	199
ЗАКЛУЧОК.....	209
SUMMARY.....	212
ИНДЕКС НА ЗБОРОВИ.....	214
БИБЛИОГРАФИЈА.....	219

КРАТЕНКИ

- ALPSH - Antologji e lirikës popullore shqiptare, Vinca, Nuhi, Strugë, 2004.
- ASHK - Antroponimia e Shqiptarëve të Kosovës, Doçi, Rexhep, Prishtinë, 1990.
- DSHSH - Drurët dhe shkurret e Shqipërisë, Mitrushi, Ilija, Tiranë, 1955.
- EFD - E folmja e Dërvenit, Nesimi, Remzi, Tetovë, 2008.
- EFSHREG – E folmja shqipe e Rekës së Epërme të Gostivarit, Haruni, Sejfedin, Shkup, 1994.
- FEBK - Fjalor i emrave të bimëve dhe të kafshëve shqip-latinisht dhe latinisht-shqip, Lloshi, Xhevat, Shkup, 2010.
- FESH – Flora ekskursioniste e Shqipërisë, Demiri, Mustafa, Tiranë, 1981.
- FFGJSH - Fjalor frazeologjik i gjuhës shqipe, Thomaj, Jani, Tiranë, 1999.
- SGJ - Studime gjuhësore II, VIII, IX, Çabej, Eqrem, Prishtinë, 1988.
- FGJSSH - Fjalor i gjuhës së sotme shqipe, Tiranë, 1980.
- FOGJSH – Fjalor i orientalizmave në gjuhën shqipe, N. Dizdari, Tahir, Tiranë, 2005.
- FSHPPKV- Fjalë dhe shprehje popullore nga rrethi i Prilepit, Krushevës dhe Velesit, Ibrahim, Mustafa, Shkup, 2007.
- FSHS - Fjalori i shqipes së sotme, Kostallari, A. , Tiranë, 1984.
- GJSHL - Gjuha shqipe dhe letërsia 1, grup autorësh, Tetovë, 2002.
- IAPN – Ninulla, Instituti albanologjik i Prishtinës, Prishtinë, 1982.
- KPD - Këngë popullore dasme, Instituti i folklorit, Tiranë, 1966.
- KUN - Kun, Shehu, Fahredin, Shkup, 2007.
- LDRP - Leksiku dialektor në regjionin e Prespës, Poloska, Agim, Shkup, 2003.
- LPLL - Nga lirika popullore e Llapit, Çitaku, Jakup, Prishtinë, 1974.
- LPP - Lirika popullore prespane, Sherifi, Beadin, Shkup, 1996.
- LPTTG - Lirika popullore në trevat e Tetovës dhe të Gostivarit, Selimi-Osmani, Edibe, Tetovë, 2007.
- OFGJSH – Origjina a fjalëve të gjuhës shqipe, Imami, Petrit, Prishtinë, 2011.
- PGJPF - Përmirësimi gjenetik i pemëve frutore, Kullaj, Endrit, Tiranë, 2007.
- THFSHRP - Thesari folklorik shqiptar nga rajoni i Pellagonisë, Ibrahim, Mustafa, Shkup, 2003.

ВОВЕД

Јазикот како средство за комуникација е создаден заедно со човекот и тој постојано се менува и се развива заедно со него, претставувајќи ги на тој начин и промените во општествената, политичката, економската, културолошката и научната дејност на самото општество што го зборува тој јазик. Јазикот е секогаш во постојан развоен процес. Овој процес на јазични промени не само што влијае врз обемот и составот на лексиката на јазикот туку и овозможува негово понатамошно развивање, а тие измени и евалуации на директен начин се одразуваат на речникот, односно на лексиката. Јазикот на еден народ иако се карактеризира со литературен (стандарден) јазик на тој народ, сепак тој јазик манифестира одредено шаренило во својата географска распространетост.

Богатството и разновидноста на лексиката на секој јазик е непосреден показател на неговото богатство и на неговиот развој. Јазик без лексика не може ниту да се замисли. Еден од главните начини на збогатување на лексиката на албанскиот јазик останува говорениот јазик, јазикот на народот, односно лексиката од дијалектите и народните говори. Тука, се разбира, спаѓаат и зборовите со конкретно значење кои се поврзани со природата и со животот на населението поврзан со она што го нарекуваме ботаника.

Темата на нашето истражување ќе биде само овоштарството како дел од ботаниката, поточно, предмет на нашето истражување е лексиката на овоштарството во албанските говори во Македонија.

Ако ги бараме првите или раните траги на овие термини од овоштарството, што станале дел од јазикот и зафаќаат посебно место, несомнено ќе дојдеме до заклучок дека му припаѓаат на најраниот период на примитивната човечка култура, во фазата на биолошката егзистенција, затоа што овоштарството било и сè уште е неразделен дел од животот на луѓето, користејќи го како за јадење, за украсување, така и за намирување на нивните здравствени потреби.

Овоштарските називи даваат богат материјал за обработка, и тоа од повеќе аспекти. Се разгледуваат од аспектот на семантичката мотивираност, на зборообразувачката структура, етимолошкиот аспект, лингвогеографскиот аспект итн. Како предмет на истражување, задржувајќи се на лексиката од овоштарството, опфаќајќи ја лексичко-семантичката анализа, полисемијата, исто така, и зборообразувањето, овој труд има за цел проучување на движењето на вредностите на овие појави, преку теоретски прашања што

ги опфаќаат овие појави, промените што се случиле во семантичката структура на овој лексички фонд, на движењата на значенските варијанти на зборовната структура, односот меѓу еднозначните и повеќезначните зборови и др.

Една од точките на кои повеќе се фокусиравме е промената и движењето што ги трпи основното значење. Други прашања кои им помагаат на аргументите за вредноста на полисемијата и промените во овие појави, ќе бидат тема на анализа на проширување или стеснување, подобро речено, на непроширувањето на значенската структура на лексичката единица. Полисемантичките зборови не се ништо друго, освен постоење на неколку значења, меѓусебно поврзани, кои се користат за да се именуваат различни термини или појави.

Промената на главното значење, под влијание на вонјазични фактори или не, опфаќа голем број зборови од лексичкиот фонд на албанскиот јазик и со посебен акцент за овој труд, врз лексиката на овоштарството. Како последица на тоа, нагласени промени ќе се забележат и во содржинската структура на зборот, која исто така е објект на проучување во овој труд. И етимологијата на овие зборови, се разбира, ќе биде составен дел од ова истражување. Етимолошкиот речник на еден јазик, преку сумиран преглед, ја претставува историјата на тој јазик, и на некој начин и историската судбина на народот кој го зборува или го зборувал тој јазик. Така, во албанскиот јазик, во текот на разните историски периоди, се забележуваат многубројни заемки од соседните јазици, и тоа од различни епохи.

Проучувањето на појавата на полисемијата ќе биде придружено и со проучување на појавата на зборообразувањето. Исто така, во овој труд и зборообразувањето на термините е направено со цел да се проучи и да се истакне вредноста на збогатувањето на лексиката на албанскиот јазик, на една определена област каква што е термилолошката област за една толку позната и неопходна гранка, каква што е флората¹ (поконкретно, овоштарството како нејзин составен дел) на една територија, место или хабитат. Зборообразувањето како процес што е сè уште жив и продуктивен, овозможува пополнување на лексичкиот фонд со нови лексички единици, што подразбира збогатување на истиот јазик со нови зборови образувани врз основа на една иста коренска лексема. Тие

---

¹Flōra (f) – Флора е името на римска божица за вегетацијата; во минатото се сметало и како знак на пролетта; Името потекнува од латинскиот јазик: *flōs, flōris* - *цвет*; *florere* – *цути, расцутува*; Терминот, исто така, го означува и растителниот свет во одредена област, како и збирна именка „вегетација“.

нови зборови претставуваат посебни, индивидуални единици, кои влегуваат во составот на јазичниот фонд.

Семантичките поврзувања на зборовите се откриваат кога лексичките единици се значенски поврзани. Зборовите се поврзуваат меѓусебно како и луѓето (кои се поврзани според крвната припадност). Зборовите имаат свои „блиски“ и „далечни“, исто како и луѓето. Во денешно време, едно од најдискутираните прашања од областите на семантиката и лексикологијата се промените на семантичката структура на зборот и внатрешните движења или промени кои се случуваат во некој збор. Постојаните промени или трансформации што ги доживува зборот, се показател на разновидноста на комуникацијата на луѓето.

Врз основа на претходноизработена платформа, во соработка со менторот на нашата докторска теза, проф. д-р Агим Пољоска, се стремиме нашето истражување да биде засновано на теоретски, јазични факти, истражувајќи, пред сè, какво место опфаќа лексиката на овоштарството во албанскиот јазик, какви новости носат термините во процесот на интерпретацијата на оваа терминологија, како се класифицираат термините од одредена научна област, лексичко-семантичката анализа на оваа група зборови итн. Затоа и во нашата презентација во овој вовед се стремиме да се постават основните црти на научноистражувачката работа, не од ботанички аспект туку од аспект на јазикот, опфаќајќи ги етимологијата, полисемијата и зборообразувањето.

За изработка на оваа тема ја одбравме аналитичката метода, а одвреме-навреме ќе ја користиме и споредбената метода, за да ги постигнеме посакуваните заклучоци. Објект на ова истражување е: лексиката на овоштарството, собрана од разни, претходно објавени или издадени материјали од различни автори², а еден дел од материјалот е собран и на

---

² Разни примери кои се претставени во овој труд, се земени од различни дијалектолошки истражувања, како што се: Abedin Zenku. „E folmja e Kërçovës“. *Jehona XXI*. Shkup. 1983; Abedin Zenku. *Këngë popullore lirike të Kërçovës*. Shkup: Flaka e vëllazërimit, 1982; Agim Poloska. *Leksiku dialektor në regjionin e Prespës*. Shkup. 2003; Agim Poloska. *Pasuria leksikore në të folmen e Prespës*. Shkup. 1987; Asllan Hamiti. *E folmja shqipe e Karadakut të Shkupit*. Shkup. 2014; Asllan Hamiti. *Mikrotoponimet dhe antroponimet e fshatit Goshincë të Kumanovës së Maqedonisë*. Shkup: 2012; Beadin Sherifi. *Lirika popullore prespane*. Shkup: Logos-a, 1996; E. Hoxha. „E folmja toske e rrethit të Strugës“ (II). *Jehona*. Shkup: 1979; Edibe Selimi-Osmani, *Lirika popullore në trevat e Tetovës dhe të Gostivarit*. Tetovë: 2007; F. S. Reçani, *Të folmet shqipe të Pollogut*, докторска дисертација, 1983; Haki Ymeri. *E folmja shqipe e Karshiakës*. Shkup: 1997; Mustafa Ibrahim. *Говорот на Албанците во Прилеп*, магистерски труд. Скопје: 1997; Mustafa Ibrahim. *Thesari folklorik shqiptar nga rajoni i Pellagonisë*. Shkup: 2003; Mustafa Ibrahim. - *Fjalë dhe shprehje popullore nga rrethi i Prilepit, Krushevës dhe Velesit*. Shkup: 2007. Nuhi Vinca. *Lirika popullore shqiptare në regjionin e Strugës*. Shkup: Flaka e vëllazërimit, 1992; Remzi Nesimi. *E folmja e Dërvenit*.

терен. Сакам да им се заблагодарам на нашите научни и методолошки ментори: проф. д-р Агим Пољоска, проф. д-р Џеват Лоши и проф. д-р Слободанка Колемишевска, со кои бев во постојани консултации, а ќе продолжам да ги консултирам и понатаму, за разни лингвистички теми.

Tetovë: 2008; Zihni Osmani. *E folmja shqipe e Prespës*. Shkup: 1996; Zihni Osmani. *E folmja shqipe e Manastirit dhe e qarkut të tij*. Shkup: 1997; Petrit Fetahu. *Studime folklorike dibrane*. Dibër: 2004.

I. РАМКИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

I.1. Предмет на истражувањето

Во ова истражување немаме задача да го истражуваме овоштарството како земјоделска, биолошка, егзактна или апликативна наука, која ги проучува сите видови овошја и има голема практична, теоретска и научна важност, туку интерес на ова истражување ќе биде овоштарството и неговата терминологија, истражувајќи ја и анализирајќи ја важноста на термините од лингвистички аспект. Во овој труд, таквите лексеми се разгледани од аспект на семантичката мотивација, од аспект на зборообразувачката структура, од етимолошки аспект, од географско-лингвистички аспект и др. Значи, основната задача на овој труд е по прегледот на лексичко-семантичките единици да се изврши анализа врз основа на неколку аспекти.

За да имаме појасен преглед за албанските говори во Македонија, треба да се спомене фактот дека на територијата на Западна Македонија, поточно јужно од Струга, минува границата која ги дели двата главни дијалекти на албанскиот јазик: гегискиот (на север) и тоскискиот (на југ)³. Двата дијалекта, едниот северно од реката Шкумбин, а другиот јужно од оваа река, се разликуваат, главно, на фонетско рамниште. Јужно од Струга, по крајбрежјето на Охридското Езеро и на Преспанското Езеро, како и во некои битолски села, има или се простираат говори кои му припаѓаат на тоскискиот говор, додека северно од Струга, во правецот Дебар – Кичево – Гостивар – Тетово – Скопје – Куманово, се распространети говори од гегискиот дијалект.⁴

Во овој труд го одбравме аналитичкиот метод, а во одредени случаи и споредбениот метод, за да ги постигнеме посакуваните заклучоци. Споредбениот метод го користевме неколкупати имајќи го предвид мултиетничкиот состав на некои места во Македонија (албански, македонски, турски, влашки и др.). Овој состав на населението нуди можност да се разгледаат меѓујазичните и меѓулексичките контакти, како од лингвистички така и од социолингвистички аспект. Но, тоа останува предмет на анализа на некој нареден научен труд. Главен предмет на овој труд е група автосемантички зборови, зборови кои, освен што се дел од јазичниот систем и на општиот речник,

---

³ Bahri Beci. *Vendi i të folmeve shqipe të Maqedonisë në strukturën dialektore të shqipes. Jehona 1-2*, Shkup. 1994: 48, цитирано од Agim Poloska. „Прилог кон проучување на македонско-албанските јазични контакти“. Скопје. 2005: 12.

⁴ Ибид., 13.

истовремено се дел од еден посебен термиолошки систем и функционираат како термини од областа на ботаниката.

Целта на овој труд е да се направи претставување и семантички опис на лексемите, односно на лексичките единици. Исто така, друга цел е, и од синхронски аспект да се направи јазично-географски опис на состојбата на група називи на овошјата што се сретнуваат во албанските говори во Македонија. Обработката на овие единици и на нивните изведенки има лексикографски и семантички карактер и направена е според методологијата на „Речник на современиот албански јазик“ (*Fjalori i gjuhës së sotme shqipe*).

Што се однесува на посебната терминологија за флората, како литература се користени: „Речник за називите на растенијата и на животните, албанско-латински и латинско-албански“ (*Fjalori i emërtimeve të bimëve dhe të kafshëve shqip-latinisht dhe latinisht-shqip*), изработен од авторот Цеват Лоши, кој претставува богат материјал што соодветствува на барањата на овој докторски труд, како и „Земјоделски речник“ (*Fjalori i bujqësisë*) од Нико Ќафзези. Исто така, за специјалната терминологија за флората, дадоа голем придонес и книгите објавени за живиот растителен и животински свет, од познати научници како што се: Илија Митруши, Мустафа Демири, Љуфтер Џувели и др.

I.2. Структура на истражувањето

За да се реализира овој труд, во обид да се третира темата така како што се стремевме и посакувавме, трудот е поставен во седум поглавја на кои им претходи вовед кој дава презентација на темата и кратки објаснувања за неа.

Во првото поглавје, со наслов „Предмет на истражувањето“, се разгледани предметот на овој труд и неговата структура, опфаќајќи ги и целите и методите на истражувањето.

Во второто поглавје се дадени општи јазични дефиниции за зборот и за терминот, со посебен акцент на разликата меѓу терминот и општите лексеми во рамките на јазичните системи. Анализата на лексемите покажува дека, кога тие се користат како општи лексеми, поседуваат особености за градење парадигматски односи во лексичкиот систем (тоа ќе се докаже во петтото поглавје на овој труд, во текот на полисемантичката и зборообразувачката анализа). Исто така, поставени се теоретски прашања што ги опфаќаат

појавите во врска со концептот на зборот, со структурата на зборот, синтагмата, со термините како општи и посебни лексеми, полисемијата, зборообразувањето, етимологијата и др. Првично се споменати теоретските аспекти, фокусирајќи се на нивниот детален семантички и лексички пристап, причините зошто се појавува полисемија, што се случува со оваа појава, дали може да трпи промени, да се прошири или да се стеснува, без да ги оставиме необработени и другите појави. Ова се некои од главните фокуси во второто поглавје, но главен фокус е значењето на лексемата и на лексичката единица.

Во третото поглавје, поопширно се разгледува ботаничкиот аспект, но, исто така, и јазичниот аспект на овоштарството. Тука се разгледуваат составот и поделбата на овоштарството, опфаќајќи ги дивите и култивираните овошки, како и нивното потекло, потоа и интересот на човекот за овошките уште од неговото првобитно постоење, како и употребата на овошјето во кујната и јазичните последици произлезени од тие текови.

Во четвртото поглавје, со наслов „Именување во овоштарството“, се разгледуваат називите на овошјата и видовите фитоними, како и емоционалната обоеност на називите (фитонимите и фигуративното значење), со осврт и на прашањето за именување на овошјата како извор за топонимите.

Во петтото поглавје, преку конкретна анализа на група зборови што ја опфаќаат терминологијата на овоштарството, ќе видиме дека теоретското и практичното разгледување на ова прашање служи да се истакнат сите видови полисемантички трансформации, како и најбогатиот зборообразувачки начин кај основното значење на оваа група зборови. Во текот на оваа анализа, лексемите се дадени според азбучниот ред на албанскиот јазик, во членувана форма и со големи букви, а исто така, се дадени и на латински и на македонски јазик, забележани под скратениците лат. и мак. Термините на латински јазик се земени од „Fjalor i emrave të bimëve dhe kafshëve shqip-latinisht dhe latinisht-shqip“ („Речник за називите на растенијата и на животните, албанско-латински и латинско-албански“) од авторот Џеват Лоши. Бидејќи во нашата теза е опфатена и етимологијата на лексемите, како и нејзиното документирање, од голема помош ни беа: речникот на Густав Мејер со „Fjalori etimologjik i gjuhës shqipe“ („Етимолошки речник на албанскиот јазик“, потоа „Studime gjuhësore“ („Јазични студии“) од Екрем Чабеј, „Fjalori i orientalizmeve në gjuhën shqipe“ („Речник на ориентализмите во албанскиот јазик“) од Тахир Диздари, како и „Fjalori etimologjik i gjuhës shqipe“ („Етимолошки речник на

албанскиот јазик“) од авторот Колеџ Топали и др. За истражување на материјалите беа користени и толковните речници на албанскиот јазик, како и дела на повеќе албански автори. Во истото поглавје е опфатена и деноминацијата, каде што се претставени и различните варијанти, со објаснување за областа во која се употребува секоја варијанта одделно. Опфатена е полисемијата за секоја лексичка единица посебно. Потоа се разгледува зборообразувањето или создавањето на новите зборови, па продолжуваме со синтагмите, пословиците и, на крај, ги презентираме видовите и варијантите на овошјето.

Шестото поглавје ќе даде општ преглед на лексиката на овоштарството во албанските говори во Македонија. Тука е дадено општото резиме за тоа што е сработено, како и резиме за секоја област одделно: за етимологијата, полисемијата и зборообразувањето, придружени одвреме-навреме и со споредбениот метод.

Седмото поглавје, кое истовремено е и последното, е насловено „Прилог“ бидејќи тука е даден Речник во кој се поместени сите лексички единици и нивните изведенки.

Овој труд завршува со „Заклучок“, каде што се дадени заклучоците од истражувањето врз основа на аргументите и опширните и посебните анализи од секое поглавје. По заклучокот, следи кратко резиме на англиски јазик и, на крај, се поместени „Индекс на зборови“ и „Библиографија“, односно користена литература.

II. ОПШТИ ЈАЗИЧНИ ДЕФИНИЦИИ ЗА ЗБОРОТ И ЗА ТЕРМИНОТ

II.1. Концептот за зборот

Пред да започнеме со обработката на материјалот, би сакале да ги објасниме почетните позиции на овој научен труд.

Јазикот како универзален систем составен од симболи и знаци, служи за да им се пратат пораки на другите или на себеси. Се знае дека основните единици на јазикот се: фонемата, морфемата, зборот, синтагмата и реченицата. Фонемата е фонетска единица, таа нема лексичко значење и е составен дел од морфемата. Морфемата е морфолошка единица поблиску до зборот, нема независно лексичко значење и не функционира во јазикот одделена. Јазични единици повисоки од зборот се синтагмата и реченицата, кои како и зборот имаат посебно значење. Синтагмата и реченицата се синтаксички единици и изразуваат мислење, се состојат од зборови и, за разлика од зборот, имаат отворена структура.

Зборот е основната единица во лексичкиот систем на јазикот. Според Јани Томаи, зборот е најмала јазична единица која има лексичко, посебно и целосно значење. Зборот е лексичка единица и како таква се проучува во лексикологијата. Зборот е затворена структура и се менува преку наставките како единствена единица, за разлика од фразата и реченицата кои се менуваат во составните делови и затоа претставуваат отворени структури. Зборот има две страни: содржина и форма. Содржината на зборот е лексичко-граматичка, бидејќи се состои од лексичките значења (две, три или повеќе значења кои може да ги има еден единствен збор) и од граматичките значења (род, број, падеж, определеност). Додека формата на зборот е фонетско-граматичка (имајќи ги предвид како артикулираните звуци така и коренот и наставката на зборот). Значи, зборот е структура, како од форма (се состои од звуци и од морфеми) така и од содржина (се состои од лексички и граматички значења).

Лексичкото значење е најсуштинскиот дел од зборот. Како зборот во целост така и посебното лексичко значење е структура која се образува од неколку семантички компоненти. Како што ја расчленуваме содржината на еден збор на лексички значења, исто така може до го расчленуваме секое лексичко значење посебно, во семантички

компоненти. Се смета дека еден збор има повеќе значења или дека е полисемантички ако има неколку значења кои се семантички поврзани едно со друго. Кога се зборува за појавата на полисемијата, треба да се нагласи дека оваа појава е тесно поврзана со суштината на секој јазик, чија основна карактеристика е способноста на зборот да добива различни значења во нови комуникациски ситуации. Прашањето за полисемијата и порано е проучувано во албанската лингвистика, така што треба да се спомене истражувањето на Александар Џувани, од 1950 година, времето кога ги среќаваме и првите обиди за дефинирање на концептите и дефинициите. Длабоки истражувачки траги ќе забележиме во 70-тите години, со истражувањата на Џеват Лоши и Јани Томаи.⁵ Основното значење на зборот во повеќе случаи е и првото значење, значи се поврзува со етимологијата на зборот, затоа и етимологијата е корисна во определувањето на полисемијата. Еден збор може да има едно или повеќе значења, а научниците треба да вршат истражувања дали постојат етимолошки врски меѓу нив или не.

Идејата на полисемантичките зборови датира уште од времето на Аристотел⁶, кој ја поддржува идејата дека бројот на зборовите во природните јазици е ограничен, за разлика од објектите кои имаат потреба да се именуваат и нивниот број е неограничен. Ова ја истакнува потребата од зголемување на бројот на зборовите или зголемување на бројот на значењата на постојните зборови за да им се дадат називи на реалните објекти, кои ги надминуваат нумеричките можности на веќепостојните зборови кои се содржани во фондот на секој јазик. Од овој аспект зборовите се менуваат добивајќи нови значења. Видовите на значенските промени се вообичаени за зборовите и може да се мотивираат по различни основи. Промената на значењето на зборот може да се случи од неколку причини. Говорителот е една од главните причини. Неговата цел да изрази нешто или со изборот на еден ист збор да искаже друго значење, силно се поврзува со говорот. Во овој случај велиме дека се случила промена во семантичката структура на зборот, на пр.: Ако го разгледуваме зборот *bajame* (бадем), во „Речник на албанскиот јазик“ (1980), се дадени овие значења: *bajame~ja* 1. *бои*. Овошје од топлите места; 2. *анаи*. Две овални жлезди од двете страни на гркланот; *медицински*: загнојување или воспаление на овие жлезди (крајници), на пример: *I ka hequr bajamet*. Семантичкото значење 2. претставува поспецифична семантичка реализација, реализација која се добива од асоцијативна

---

⁵ Jani Thomai. *Leksikologjia e gjuhës shqipe*. 2009.

⁶ Aristoteli, *Poetika*.

метафорична врска (способност за поврзување на мислите) и влегува во системот на називите на една посебна семантичка категорија како што е формата.

Во науката за јазикот постојат три начина кои овозможуваат збогатување на лексичкиот фонд:

1. Преку проширувањето на лексичкото значење – полисемијата (овој начин на збогатување на речникот на еден јазик се прави преку проширување на основното лексичко значење, преку вторично именување, што во повеќе случаи се реализира преку стилските фигури како што се: метафора, метонимија и синегдоха.
2. Преку зборообразувањето.
3. Преку зајмување странски зборови.

II. 2. Структура на зборот

Главниот начин на збогатување на речникот на албанскиот јазик останува образувањето на нови зборови врз основа на векепостојните зборови⁷, како што говоревме и претходно. На ова прашање и Чабеј му посветил посебно внимание, оценувајќи дека не сите зборови од домашен извор се бездруго древни и имаат директно индоевропско потекло. Како секој јазик така и албанскиот јазик, за новите потреби образувал, на природен начин, нови зборови, пред сè од сопствени извори, и продолжува на овој начин да ја збогатува лексиката на својот јазик.⁸ Во денешно време, зборообразувањето добива сè позначајно место во албанската лингвистика како еден од главните фактори за збогатувањето на речникот на нашиот јазик. Ова се однесува и на истражувањата што се извршени и се извршуваат во врска со структурата на зборот и со важноста што ѝ се посветува во современите граматика, бидејќи проучувањето на структурната анализа се поврзува со проучувањето на семантичката анализа на зборовите.

Промената на формите на зборот или образувањето на новите зборови зависи од начинот на кој се поврзуваат морфемите еднисо други или како содејствуваат тие во согласност со граматичките правила на јазикот и со правилата на зборообразувањето. Морфемите изразуваат определени значења. Некои од нив изразуваат лексички значења, некои имаат само граматички значења. Структурата на зборовите е разновидна. Еден збор

⁷ Androkli Kostallari. „Parimet themelore për hartimin e 'Fjalorit të gjuhës së sotme shqipe“ *Studime mbi leksikon... II*. Prishtinë, 1972: 15.

⁸ Eqerem Çabej. „Gjendja e sotme dhe detyrat e etimologjisë së gjuhës shqipe“. *Studime gjuhësore*. Prishtinë, 1976: 7–11.

може да биде образуван од една морфема, која е коренска морфема (*arr/ë, dardh/ë, sheg/ë*, и др.), но може да има и повеќе од една морфема (*arr-njet, dardh-ishtë, sheg-ore*). За да се образува структура од повеќе морфеме, се случуваат неколку морфолошки процеси. Во петтото поглавје од овој труд, во текот на анализата на лексемите, анализирајќи го и зборообразувањето за секоја одделна лексема, доаѓаме до заклучокот дека најпродуктивниот начин на зборообразувањето на оваа зборовна група (овоштарството) е деривацијата, како и лексичко-синтаксичкиот начин (сраснувањето).

II. 3. Термините како општи и посебни лексеми

Во овој дел од научниот труд, ќе дадеме кратко објаснување зошто е потребно проучувањето на поимот термин, особено за разликата меѓу термините и општите лексеми. Единиците кои се предмет на истражувањето, односно на анализата, освен што се општи лексеми и спаѓаат во општиот лексички систем, истовремено се и термини што му припаѓаат на ботаничкиот терминологски систем. Пред да преминеме на главното, што е основно и битно за термините во врска со понатамошното истражување, сакам да дадам дефиниции за поимите термин и терминологија.

Под поимот термин подразбираме „добро определен и точен назив за еден поим од одредена научна област, кој се изразува со еден збор или синтагма кој(а) изразува определен поим и кој(а) се користи од една посебна група луѓе од иста професија“. А со поимот терминологија подразбираме „целина на термините на одредена научна, уметничка, општествена, социјална област и др.; целина на термините на еден јазик“, на пример: „политичка, техничка, ботаничка терминологија и др.“.⁹

Термините се специфични зборови во еден јазик и со нивното проучување се занимава не само лексикологијата туку и една посебна научна дисциплина која се нарекува терминологија. За разлика од другите зборови чија форма се поврзува со лексичкото значење на зборот, кај термините, формата се поврзува со поимот. Една карактеристика, или друга особина, на зборовите е и нивната ограничена способност за понатамошен семантички развој. Термините, исто така, не може да добиваат и вторични, фигуративни значења, ниту може да создаваат фразеолошки изрази. Термините поради

---

⁹ *Fjalor i shqipes së sotme*. Tiranë: 1984: 1233.

својата семантичка содржина и природата на термилошкиот систем на кој му припаѓаат, не се способни да создаваат синонимни парови. Ако дојде до синонимија во определен термилошки систем, тоа може да се случи како резултат на паралелното употребување на позајмените зборови од различни јазици, на пример: *qitro* – *grejppfrut* и др.

Од горенаведеното може да заклучиме дека за разлика од општите зборови, кај кои се забележува стремеж или можност за многузначност, како и за развој на синонимија, кај термините постои спротивна тенденција – стремеж кон еднозначност, еднообразност.

II. 4. Синтагма

Во албанскиот јазик, речничкиот фонд од областа на овоштарството е многу разновиден. Велиме дека тој е многу разновиден бидејќи кај многу зборови не може да се случи определено зборообразување, така што добиваме образување синтагми.

Синтагмата е синтаксичка структурна единица, добиена од граматичко и значенско поврзување на два или повеќе полнозначни зборови кои се поврзуваат преку подредена врска која го покажува односот меѓу објектите, феномените, процесите и карактеристиките.¹⁰ Од оваа дефиниција може да заклучиме дека синтагми образуваат само именките, придавките, заменките, броевите, глаголите и прилозите, кои се сметаат за полнозначни зборови. Врската на зборовите кои образуваат синтагми е субординацијата (не се зема предвид врската со координација). Во синтагмите може да се изразат следните односи: објективни (меѓу дејството и објектот); атрибутивни, како на пример: *shkop i thantë* и др., прилошки (за место, време, причина и др.) и предикативни (односот меѓу носителот на дејството или состојбата и дејството самото по себе). Класификацијата се прави врз основа на главниот член на синтагмата, и според ова, во албанскиот јазик постојат шест групи синтагми:

1. Именска синтагма;
2. Придавска синтагма;
3. Бројна синтагма;

---

¹⁰ *Gramatika e gjuhës së sotme letrare shqipe*, Sintaksa e fjalisë I, Prishtinë, 1991.

4. Заменска синтагма;
5. Глаголска синтагма;
6. Прилошка синтагма.

Во однос на бројот на членовите што ја образуваат синтагмата, таа може да биде: проста и проширена. Прости се сите синтагми што се образуваат од два полнозначни збора, а проширени се синтагмите што се образуваат од повеќе од два полнозначни збора. Во општи црти, тоа се главните особености на оваа синтаксичка единица, кои се проучени или третирани во синтаксата на албанскиот јазик.

Во врска со синтагмите кои се објект на овој труд како: *vaj ulliri, raki rrushi, raki kumbulle, kokërr molle, pemishtë qershie* и др., според начинот на образување се прости синтагми, но и од аспект на значенскиот однос меѓу членовите на синтагмата, забележуваме дека има синтагми во кои овој однос е атрибутивен. Имајќи ја предвид лексичко-граматичката категорија на главниот член на синтагмата, разликуваме именски синтагми (каде што главен член е именката). При анализа на секоја лексема одделно, забележуваме дека за зборот *qershi* (цреша) не постои зборообразувачки начин со наставка *-ishte* или нејзината варијанта *-ishtë* (која е присутна кај голем број лексеми), која би дала *qershishtë*, но има именска синтагма *pemishtë qershie*, а истото се однесува и за *man, shegë, mollë* (дудинка, калинка, јаболко) и др., што покажува дека јазикот за еден дел на поими образувал посебни зборови, а за друг дел на поими образувал синтагми.

II.5. Пословици

Лингвистиката го проучува зборот, главно, од неговиот практичен и функционален аспект, како знак кој изразува слика што го именува предметот, објектот (практичната страна на зборот, составот, функцијата и улогата што ја игра во текот на комуникацијата). Кога станува збор за пословиците или за поговорките, тие во лингвистиката се подразбираат не како зборови, туку како реченица со збиена синтаксичка и јазично добро организирана структура која има повеќе од едно значење и изразува јасна и разбирлива идеја.

Двата термини, пословици или поговорки, во албанската традиција се користат како синоними, но и со две различни значења, во зависност од научната литература што ја користи лингвистот. Ова се случува поради тоа што пословиците потекнуваат од усната традиција и, бидејќи функционираат аудитивно, главно се создадени од луѓе од различни социјални слоеви, па понекогаш е тешко да се избегнат промените. За овој термин, во албанската традиција има различни називи: *fjalë (ose thënie) të urta, fjalë ari, fjalë të moçme (ose të lashta)*. Значаен е фактот што нашиот народ ги именувал пословиците со убавиот термин „fjalë e urtë“ (мудар збор). Луѓето или народот се покажал(е) мошне талентиран(и) од овој аспект и, за да се изрази мислењето на фигуративен начин, во пословиците, народот ги користел метафората, алегоријата и споредбата. Тематиката на пословиците е мошне широка и разновидна.

Општата карактеристика на пословиците се краткоста, остријата, способноста мислењето да се изрази со малку зборови, со цел да се открие соодветната целна слика.¹¹ За древноста на пословиците се мисли дека го покажуваат исконското искуство на човекот во борбата со природата и дека се создавани во сите епохи на неговиот развој. Такви се пословиците што се однесуваат на годишните времиња, на временските состојби, на природните феномени за кои се интересирал како земјоделецот така и сточарот. На пример: *Kur zihet rrushi, nxehet deti*. Пословицата *Bora është jorgani i bimës* изразува агротехнички вистини, има поврзани содржини со влијанието на климатските услови врз развојот на земјоделството. Важно место имаат и пословиците за човекот, за неговите карактеристики, за односите во семејството и во општеството, како на пример: *Del për rrush e bie shkarpa. I varfëri vjel rrushin, i pasuri pi mushtin*.

За споредба е карактеристична постапката на компарација на две нешта со употреба на *si* – како. Споредбата служи како фигуративно надополнување на евентуалната потврда: се состои од констатација, која поетски и стилистички се поставува преку споредбата. Исто како споредбите така и метафорите се многубројни, а пример за споредба е следнава: *I fortë si arrë*. Најмногу од сите стилски фигури на уметничкото изразување се користи метафората која наоѓа соодветни изрази на функционирање за да ги нагласи особено едночлените синтаксички целини и функционална е за двата вида поетски форми: стихови и проза. Обопштувањето на ситуациите од секојдневниот живот

---

¹¹ Jani Thomai. *Fjalor frazeologjik i gjuhës shqipe*. Tiranë. 1999: 99.

преку уметничката слика кај пословиците е исто толку евидентно колку што е типично, на пример: *Frika ruan vreshtin*. Размислувања кои изразуваат констатација на фактите, на пр.: *Fiqtë e verës përtrijnë vnerin në dimën*. Размислувања кои изразуваат констатација на такви факти добиваат поголеми значенски вредности, на пр.: *Molla nuk piqet në një ditë*. Постојат и моменти на соочување со невозможното, со иреалното, што ги прави сосем категорични, недискутабилни, потврдувањата или најавата, како што е пословицата: *Sheh molla mollën e piqet* или *Sheh fiku fikun e piqet*.

Лексичката структура на албанскиот јазик опфаќа големо богатство на лексичко-пословичното и фразеолошкото творештво. Во областа на фразеологијата може да речеме дека албанскиот, но и македонскиот јазик, се многу богати и со карактеристики што може да бидат слични, но и специфични. Националниот и интернационалниот карактер на пословиците го поттикнал споредбениот метод, пословиците да се сметаат и да се објаснуваат како моногенетички, односно да се смета дека се пренесени од еден народ кај друг народ, бидејќи се забележуваат многу интернационални поклопувања во мотивите, во тематиката, композициската, изразната и стилската структура, како и во нивната функција и семантичкото значење.

III. АНАЛИЗА НА ОВОШТАРСТВОТО И НЕГОВАТА ТЕРМИНОЛОГИЈА ОД БОТАНИЧКИ И ЈАЗИЧЕН АСПЕКТ

III.1. Карактеристики и класификација на овошните растенија

Според истражувањата од оваа област, кои покажуваат дека почнувајќи од екваторот и продолжувајќи кон Северниот, односно кон Јужниот Пол, постојат околу илјада различни видови овошни растенија. Секако, тие се многу пораспространети во земјите со потопла клима, особено во тропско-екваторијалните региони, мошне поретки во суптропските зони и уште поретки во близина на Северниот, односно Јужниот Пол.

Овошните растенија обично се групираат:

- врз основа на начинот на обликувањето на стеблото (начинот на растење);
- врз основа на градбата на плодот, односно на овошјето.

Поделба врз основа на начинот на обликот на стеблото:

Врз основа на начинот на обликување на стеблото, долговечноста и на биолошките карактеристики, овошните дрвја се групираат на:

- 1) Овошни дрвја и плодови;
- 2) Овошни грмушки;
- 3) Овошни полугрмушки;
- 4) Градинарски култури;
- 5) Лозести растенија.

1) Во групата овошни дрвја спаѓаат оние видови кои во текот на развојот создаваат висока, густа круна, која се потпира на стебло што се развива, во зависност од начинот на култивирањето. Тука спаѓаат: оревот, бадемот, костенот, сливата, јаболкницата, крушата, праската, кајсијата, дуњата, црешата, урмата, агрумите, смоквата, дудинката, мушмулата, маслинката и многу други овошки.

2) Во групата овошни грмушки спаѓаат оние растенија кои во текот на развојот создаваат ниска, собрана круна, која не се потпира на едно стебло, туку на неколку ниски стебла. Во оваа група спаѓаат: калинката, лешникот, дренката и многу други.

3) Во групата на полугрмушките спаѓаат растенија кои во текот на својот развој создаваат грмушеста или тревна круна, многугодишна или двогодишна, и чиј долен дел на круната е дрвест. Тука спаѓаат: капината, боровинката, малината, шипинката и др.

4) Во групата градинарски култури спаѓаат растенија кои во текот на својот развој имаат коренски систем со ризоми, со растително зелено стебло и нивен типичен претставник е групата на јагодите, култивирани или диви јагоди. Во македонскиот јазик оваа група се нарекува јагодесто овошје.

5) Во групата на лозести растенија спаѓаат растенија кои во текот на развојот создаваат крива круна (иако се дрвенести), не се способни да стојат на своето стебло и имаат потреба да бидат потпрени на други објекти. Тука спаѓаат: актинидијата (кивито), виновата лоза и др.

Поделба врз основа на градбата на овошјето:

Оваа класификација е заснована на влијанието на климатските зони, каде што се култивираат овошните растенија, и врз основа на составот на овошјата и нивните морфолошки карактеристики (Кипријановски, Арсов, 2009: 3). Според неа, овошките се групираат во:

Континентални овошја

1) јаболчесто

2) коскесто

3) јаткасто

4) јагодесто

Во врска со овошјата од оваа група и нејзините подгрупи, понатаму ќе дадеме кратко резиме за секоја подгрупа.

- 1) Во македонскиот јазик, оваа група се вика група јаболчести овошја и тука спаѓаат поголемиот дел од групата овошни дрвја. Главно потекнуваат од семејството *Rози* (*Rosaceae*) и тука спаѓаат: јаболко, круша, дуња, мушмула, оскоруша, дива круша. Во албанскиот јазик, оваа група овошје се вика *pemë farore* (овошје со семки), поради семките што ги содржи овошката, додека во македонскиот јазик називот е формиран според јаболкото, како претставник на оваа група.
- 2) Во групата коскести овошја припаѓаат: праска, кајсија, слива, дренка, цреша, вишна, цирка, копривка и др. Обично овие дрвја цветаат порано и живеат пократко од јаболчестите овошја. Според ботаничката класификација, во албанскиот јазик овие овошја се викаат *fruta te vërtetë* и се нарекуваат *berthokël*.
- 3) Во групата јаткасто овошје припаѓаат: орев, костен, лешник, бадем, фистак, пекан и др. Во оваа група спаѓаат сите овошја чиј мезокарп не се јаде, а за храна се користи само јатката. Овие дрвја се отпорни на ниските температури зимно време, во споредба со другите овошни дрвја подоцна даваат род, но живеат подолго. На албански јазик, оваа група овошја е именувана *arvore* (оревни) бидејќи името на групата е добиено од името на овошјето *orev*, како типичен претставник на оваа група, а на македонски јазик се викаат јаткасти овошја, затоа што се користи само јатката.
- 4) Во групата јагодести овошја влегуваат: црна и бела црница, малина, грозје, јагода, киви/актинидија, рибизла и др. Оваа група, во македонскиот јазик, името го добила по главниот претставник, јагодата, а во албанскиот јазик, оваа група е именувана *manore* (црница) по главниот претставник на оваа група, *mani* (црница), црна и бела црница (*mani i zi, mani i bardhë*).

Суптропско овошје (јужно овошје)

Групата суптропски овошја се состои од: смоква, калинка, каки (јапонско јаболко), маслинка, пекан, актинидија (киви), агруми (лимон, портокал, мандарина, грејпфрут и др.).

Тропско овошје

Групата тропски овошја се состои од: ананас, авокадо, банана, кокосов орев, манго, урма и др.

Во кратки црти дадовме објаснување за поделбата и класификацијата на овоштарството, според структурата или формата на дрвото и врз основа на овошјата¹².

Од ботаничките истражувања (Демири 1981), класификацијата на овошните дрвја, според семејството на кое му припаѓа едно овошно дрво, би била според дадениот начин во продолжение:

f. *Palmaceae* (палми – palmore): урма – *hurma*;

f. *Juglanaceae* (ореви – argore): орев – *arra*;

f. *Betulaceae* (брези – mēshteknore): леска – *lajthia*;

f. *Fagaceae* (буки – ahore): косиен – *gēshtenja*;

f. *Moraceae* (јагодесто – manore): гудинка – *tani*, смоква – *fiku*;

f. *Grossulariaceae* (огрозди – grosulariore): рибизла – *ribesi*;

f. *Rosaceae* (рози – trëndafilore): кајина – *manaferra*, слива – *kumbulla*, кајсија – *kajsia*, ѓраска – *pjeshka*, дуња – *ftoi*, мушмула – *mushmolla*, ѓлоѓинка – *murrizi*, оскоруша – *vadha*, круша – *dardha*, јаболко – *molla*, јаѓода – *luleshtrydhja*, шииинка – *trëndafil i egër (kaça)*;

f. *Rutaceae* (цитруси – ruzore): ѓорѓокал – *portokalli*, лимон – *limoni*, мандарина – *mandarina*, ѓрејѓфруѓ – *grejppfruti*;

f. *Hippocastanaceae* (диви или коњски костени – hipokastenore): ѓив косиен – *gēshtenja e egër (коњски –, gēshtenja e kalit, ashra)*;

f. *Punicaceae* (врбици – shegore): калинка – *shega*;

f. *Cornaceae* (дренови – thanore): ѓрен – *thana*;

---

¹² Арсов, Кипријановски. „Овоштарство“. Скопје. 2009.

f. *Ebenaceae* (абоносиви – hurmore): *урма* – *hurma* (*каки* – *kakia*; јапонско јаболко – *molla japoneze*);

f. *Oleaceae* (маслинки – ulliore): *маслинка* – *ulliri*.

Според климатските услови што преовладуваат кај нас и кои се важен фактор за развој и одгледување на различни видови овошки, се култивираат овошки кои спаѓаат во овие девет семејства: *Rosaceae*, *Juglandaceae*, *Betulaceae*, *Fagaceae*, *Rutaceae*, *Oleaceae*, *Moraceae*, *Punicaceae*, *Saxifragaceae*. Кога ги разгледуваме и ги анализираме сите овие ботанички поделби на овошките, сведоци сме дека лексичкиот фонд е многу побогат од ботаничкиот термилошки фонд, бидејќи има повеќе називи за термини за овошките, на пример: *avokado*, *guava*, *marakuja*, *mango*, *paraja*, *noni*, *thrashegra* и др.

Забележлива карактеристика е дека лубеницата, дињата и тиквата, не се претставени како овошки во ботаничката класификација, а се претставени како градинарски култури од семејството *Cucurbitaceae*, меѓутоа луѓето ги сметаат за овошје, а не за зеленчук, и ги користиме како овошје. Таков може да биде примерот и со маслинката. Од термилошки аспект, и според класификацијата на овошките, маслинката е овошка која спаѓа во групата на суптропските овошја, а од јазичен аспект, во нашата јазична свест не ја доживуваме маслинката како овошје за да може да ја споредиме со смоквата, калинката или агрумите. Начинот како се конзумираат (на пример, лубеницата, дињата или тиквата) е битен критериум одреден од луѓето, на пример, тиквата се јаде како десерт бидејќи има благ вкус и затоа полесно се споредува со некоја овошка отколку со зеленчук (домат и пиперка). На ист начин се конзумираат и дињата и лубеницата, значи како овошје. Сепак, лубеницата, дињата и тиквата, не се опфатени во анализата на овој труд поради нивната карактеристична ботаничка класификација.

III.2. Диви и култивирани овошја, нивното потекло и јазичниот аспект

Ботаниката е широк поим кој ги опфаќа растенијата што растат спонтано, под различни просторни услови, на почва, во шума, на пасишта, по ливади и на други места. Таа се занимава со медицинските, етеричните, плевелните, житните, како и со главните земјоделски растенија, не заборавајќи ги и дрвјата, грмушките, тревите, егзотичните

украсни растенија што ги разубавуваат патиштата, парковите и цветните пазари, по градовите и по селата.

Сите култивирани растенија водат потекло од дивите растенија. Со текот на времето, растенијата претрпувале значителни промени во однос на своите претходници. Многу усни кажувања, но и други податоци, како што се: микротопонимите, древните остатоци и наоѓалиштата, даваат факти што укажуваат дека култивирањето на овошките е прастара традиција. Ова станува уште појасно кога се знае дека оваа традиција е зачувана и кај денешните генерации е пренесена со љубов и тенденција да се зголемува бројот на различните видови и сорти.

Во големата заедница што ја нарекуваме „дрвја“, има една потподелба или подгрупа во која спаѓаат овошните дрвја. Се разбира дека дивите овошки се разликуваат од култивираниите, на пример, дивата круша (горница) ниту се сади ниту се култивира, за разлика од дрвјата на култивираната круша. Има и други примери, како дивата јаболкница или дивата калинка која на почетокот била садена како украсно дрво, односно како украсна грмушка. Плодовите на овие дрвја не биле јадливи, па дури по многу време луѓето почнале да ги култивираат.

Во овој труд се опфатени овошните дрвја – *remët*, но најнапред е потребно да го разгледаме називот на албански јазик. Ако ја разгледуваме етимологијата на зборот „овошно дрво“ (*remë*), ќе видиме дека во современиот албански јазик има две значења: првото значење доаѓа од латинскиот збор *romit*. Албанологот Еќрем Чабеј нагласува дека латинските заемки со својот архаичен карактер покажуваат дека во албанскиот јазик влегле многу рано. Како доказ за овие стари заемки е промената на латинскиот вокал –*ō*, која во албанскиот јазик се изговара со вокалот –*e*, на пр.: *romit* > *remë*, со првичното значење „*mollë* – јаболко“. Подоцна, ова значење е генерализирано, не само како плод јаболко туку и како овошка и овошно дрво, што значи дека добил значење и на „овошно дрво“, на пример: *mbjellja e remëve* – *садење овошни дрвја*, *remë dhe perime* – *овошје и зеленчук*.

При формирање нови зборови, преку зборообразувањето, врз основа на правилата на албанскиот јазик, како изведенка од овој збор денес ги имаме зборовите: *remëtar*, потоа *rem/ë* + наставка *urina*, се добива зборот *remurina*, со значење „различни овошја“. Денес,

кај постарите генерации се сретнува и зборот *jemish*, што потекнува од ориенталните јазици и множината ја образува со наставка *-at*, на пример: *jemishat*, додека варијантата *jemishllaik* (*jemish*) е регистрирана во говорите на Скопска Црна Гора. Поимите *hoshafe*, *hoshafkë-a*, *oshafka*, се користат само за суво овошје, а најмногу за суви сливи. Етимолошки, зборот *hoshaf* потекнува од турскиот јазик *hosáf*, преку персискиот *khosháb*, што на персиски значи *hos* „mirë“ (добро) + *ab* „ujë“ (вода) (*ujë i andëshëm* – добра/пријатна вода)¹³.

Значи, овошките се област во која интервенирал човекот кога тоа го посакал и имал потреба да ги користи, почнал да ги култивира бидејќи во природата не биле такви какви што ги знаеме денес, затоа кога зборуваме за култивираните овошки не треба да ги забораваме и дивите овошки. Значи, факт е дека не може да се прави строга поделба меѓу самоникнатите и култивираните овошни дрвја бидејќи поголемиот дел од денешните овошки имаат потекло од дивите. Ако не се консумира дивиот костен, не значи дека нема да го спомнуваме воопшто. Албанскиот јазикот го пренел називот на питомиот костен кај дивиот костен, иако во суштина и двата вида се донесени растенија и припаѓаат на различни семејства.

Овошјата кои се сметаат како диви: боровинка – *boronica* (*Vaccinium myrtillus*), диво јаболко – *molla e egër* (*Mallus sylvestris*), глогинка – *murrizi* (*Crataegus monagina*), дренка – *thana* (*Cornus mas*), костен – *gështenja* (*Castanea sativa*), шипинка – *trëndafili i egër* (*Rosa canina*), капинка – *manaferra* (*Rubus fruticosus*), малинка – *mjedra* (*Rubus idaeus*) и др., во светот се сметаат и како лековити и ароматични и имаат голема економска важност и денес се многу барани на светскиот пазар.

Освен овошјата кои биле диви, а подоцна се култивирани, постојат и овошки кои за албанскиот народ, а и пошироко, станаа познати многу подоцна. Такви се: *avokado*, *ananasi*, *aronia*, *banania*, *guava*, *kivia*, *mango*, *marakuja*, *noni*, *papaja* и *gp*. (авокадото, ананасот, аронијата, бананата, грејпфрутот, гуавата, кивито, мангото, маракујата, нони, папајата) кои се нови за нашето поднебје. Некои од нив се влезени на пазарот пред една декада, а некои неодамна. Јазична карактеристика е дека називите на овие овошја, кои растат во поднебја со поинакви климатски услови, влегле во нашиот јазик како заемки, односно како странски називи. Освен директно заемање на називите, има случаи и на

¹³ Tahir Dizdari. „Fjalor i orientalizmave në gjuhën shqipe“. Tiranë, 2005: 394.

синонимија при нивно именување, на пример: *kivia* – *aktinidia* (киви, актинидија), *qitro* – *grejpfрут* (цитрон, грејпфрут), *hurma* - *kakia* - *molla japoneze* (урма, каки, јапонско јаболко). Синонимите често се зборови од два различни јазика, но се користат паралелно, на пример, *grejpfрут* е од англискиот јазик, додека *qitro*, постарата заемка, е грчки збор, влезен преку латинскиот јазик. Во денешниот албански речник се сретнува називот *qitro*, но не *grejpfрут*, додека во Толковниот речник на македонскиот јазик се сретнуваат и двете лексеми и е дадено објаснување за нивното потекло. И називот *aktinidia* е од латинскиот јазик, во ботаничкиот систем постои како термин, но во јазичниот систем овој збор има релативно ограничена употреба, и тоа најмногу на ниво на дијалектите, додека за именување на тоа овошје се користи заемка од поново време, влезена од англискиот јазик, *kivi/киви*. Во Речникот на современиот албански јазик (1980) не може да се најде ниту една од овие две лексеми, односно термини кои, за среќа, постојат и се користат од сите говорници во секојдневниот живот и во речникот на народот.

Во врска со синонимите *hurma* (урма), *kakia* (каки) и *molla japoneze* (јапонско јаболко) треба да се каже дека називот *урма* се користи во литературниот јазик. Додека за називот *каки* станува збор за туѓа лексема и за називот *јапонско јаболко* станува збор за локална фраза. Зборот *kakia/каки* е заемка од јапонскиот јазик, а најмногу функционира во термилошкиот речник, а во народниот јазик најчесто се користи називот *molla japoneze* – *јапонско јаболко*. Етимологијата на оваа фраза е многу проста: зборот „јаболко“ (*mollë*) е резултат на јазичната метафора бидејќи има иста големина и форма како јаболкото. А вториот дел од фразата е зборот јапонско (*japoneze*) и го покажува географското потекло на ова овошје, Јапонија, иако во последно време оваа овошка се култивира и кај нас, поточно во јужниот дел на Македонија, но и пошироко во регионот. И овие два термина се позајмени и не се сретнуваат во Речникот на денешниот албански јазик, ниту во електронскиот Толковен речник на македонскиот јазик. Називот *hurma* е присутен во Речникот на денешниот албански јазик, со значење како за урмата од арапските земји така и за јапонското јаболко, затоа и ова овошје е обработено по редоследот на толковниот речник на албанскиот јазик со називот урма, иако за народот повеќе е позната како *molla japoneze*.

Интересот на човекот за овошките не застанува, бидејќи луѓето преку калемење добиваат и нови овошја, како што се:

- **Кумквати**, овошје кое има потекло од Јужна Кина, со латинско име *Fortunella*, според британскиот ботаничар Роберт Фортун (Robert Fortune), кој го донел во Англија во 1846 година, како „мал портокал“. Иако името може да создаде конфузија, станува збор за цитрусно овошје од семејството *Rutaceae*. Кумквати е мало овошје со големина на желад или колку едно мало јајце, и е едно од ретките цитрусни овошја кое може целосно да се јаде.
- **Пепино**, овошје по потекло од Перу, но денес расте и на Нов Зеланд, во Калифорнија и во зоните со умерена клима. Пепино е еден вид папаја, има сличен вкус со краставицата и дињата. Има овална форма, жолта кора со црвени линии. Плодовите се големи како сливи, дури има такви што достигнуваат големина на папаја. Зрелото овошје има жолта боја и е цврсто. Се јаде целото, дури и семките.
- **Куруба** (*Passiflora tarminiana*) е вид од родот *Passiflora*, ѝ припаѓа на семејството *Passifloraceae*.
- **Наши** изгледа како јаболко. Создадено е во Азија преку калемење на јаболко со круша. Има форма на јаболко, а вкус на круша.
- **Кивано** има кора и боцки со сјај на златнопортокалова боја. Поради боцките киваното се нарекува и „трнеста диња“. Внатре, овошјето е како желатин, полно со семки кои може да се јадат и има зелен сок. Има освежителен мирис и вкус на банана, диња, лимон, нешто сосема ново и егзотично. Киваното е богато со минерали, јаглехидрати и витамини и се нарекува „златен портокал“.

Поради глобализацијата, сега веќе ја имаме можноста и во нашата земја да пристигнат овошја што претходно биле непознати. Нормално и природно е, поголемиот дел од нив да не се знаат како дрвја, но се знаат само како овошје, и нормално е и нивните имиња да бидат странски заемки. Основното прашање за овие зборови или заемки е: во каква форма се вкоренуваат во албанскиот јазик, како се усвојуваат од фонетски и од морфолошки аспект. Новите заемки одвреме-навреме влегуваат во јазикот, во зависност од околностите, од развојот на земјата од сите аспекти, движењата и директниот контакт со другите народи и јазици, соседни или не. Заемките, кога влегуваат во албанскиот јазик, се приспособуваат на неговите јазични правила. Така, и во областа на заемките, албанскиот јазик е мошне продуктивен. Тој ја зајмува основата на зборот од други јазици и со мешање со локални елементи или со други туѓи елементи, со различни начини на зборообразување, земање или пренос, со додавање префикси или суфикси, со

расчленување на зборот преку народната терминологија и др., се добиваат нови форми на зборови, чие именување како странски заемки има само една релативна вредност.¹⁴

III.3. Човековиот интерес за овошјето и народните верувања

Ако зборуваме за важноста и за местото што го има растителниот свет во животот на човекот, треба да се има предвид и животот на луѓето уште од примитивните општества, сè до денес. Во секој случај, ќе дојдеме до заклучок дека улогата на растителниот свет оставила длабоки траги во најразлични сфери на животот: во уметноста, во науката, во навиките и обичаите, во верувањата, а, исто така, и во јазикот.

Бидејќи овошјата имале посебна животна важност во секојдневниот живот за жителите на Балканскиот Полуостров, тие се честа тема во легендите, митовите, во фолклорот, во религијата, или претставувале симболи на мудрост, на правда, просперитет, мир, доверба, јунаштво итн. На пример, за Ѓурѓовден мајките подготвувале вода со лисја од јаболко, дуња и со јајца, и ги прскале децата со таа вода, во согласност со народното верување што се изразуvalo преку зборовите: *Shnosh si molla, shnosh si ftoni, bardh si voja* („Здраво како јаболко, здраво како дуња, бело како јајце“) и др.

Сите археолошки откритија во Албанија, а и пошироко, покажуваат дека околу древните куќи имало простор во кој, според археолозите, биле садени разни растенија и дрвја. Растенијата што се саделе во дворовите на селските куќи биле различни од тие што се саделе во дворовите на приморските куќи, а растенијата што се саделе во дворот на руралните куќи биле различни од тие што се саделе во дворовите на урбаните куќи. Во ридските и планинските рурални региони се саделе дрвја и растенија кои служеле за секојдневен живот, како храна за човекот и животните, а и како лековити и украсни растенија. Се смета дека овие растенија можеле да бидат: *mani, molla, thana, arra* (црница, јаболко, дрен, орев) и др. На приморјето се саделе *agrumet, ulliri, hurma, fiku* (агруми, маслинки, урми, смокви) и др. Тие се саделе за куќата да изгледа поубаво, служеле како храна, но биле потребни и за да се создаде свежина во топлите летни денови. Дрвјата кои се саделе имале двојна или повеќекратна цел. На пример, црницата се користела за храна за луѓето и за животните, како украсно растение, за култивирање на свилена буба, за

¹⁴ Eqrem Çabej. Gjendja e sotme dhe detyrat e etimologjisë së gjuhës shqipe, „Studime gjuhësore I“ Prishtinë. 1976: 5–7.

производство на орудија, уметнички објекти, а, исто така, служела и како поткрепа против ерозијата и за создавање сенка и свежина.

Садењето дрвја било во согласност со околностите и со социјалните услови, со условите на теренот, климата, релјефот, со начинот на градењето на живеалиштата. Во главниот влез на куќите, или како што се нарекува, надворешна порта или голема порта, а често и надвор од дворот на куќите, се саделе дрвја со висока круна како *mani*, *qershia*, *bajamja*, *caraci*, *arra* (дудинка, цреша, бадем, копривка, орев) и др. Духовното народно творештво, фолклорот, целосно ја одразува историјата, дава информации за култивирањето на растенијата кои биле дел од животот на човекот. Народните песни ни „покажуваат“ не само кои биле тие дрвја туку и каде се саделе, на пример:

Mu tek portë e madhe, kish mbirë qershia.

За дренот, во албанскиот јазик има еден израз: „Ja vuri kufirin tek thana“, што значи дека дренот се садел по должината што служела како граница за делење на дворовите на соседните куќи. Зад или околу куќата можело да се сади: *fik*, *kumbulla*, *mollë* (смоква, слива, јаболко) и др. Еве и една песна за овој обичај на садење дрвја:

*Prapa shtëpisë tek fiku,
Dil mike se të do miku...*

На предниот дел, пред куќата, чија најголема површина го зафаќал дворот, таму било местото за виновата лоза, се саделе цвеќиња и рози и некое дрво со ниска круна, како дуња, калинка, праска и др. Народниот творец вели:

*Tek pjergulla në avlli,
Ç'u plagoç i varfëri...*

Традицијата продолжува и надвор од куќите. Овошките сега се култивираат и на земјиште кое порано се користело за полски растенија. Таквата појава, од една страна, го менува начинот на користење на земјиштето, а од друга страна, дава нов економски профил за луѓето, при што овоштарството ги засилува своите позиции на сметка на полските растенија. Овој стремеж е во согласност со теренот и со природните услови. Култивирањето на маслинката, што се пренесува од една генерација на друга, ја изразува не само традицијата за оваа вредна овошна култура туку и нејзината економска важност,

бидејќи бара малку работа и трошоци, а носи високи приходи. Владеењето на овие култури е поврзано со околностите на животната средина кои обезбедуваат погодни услови за медитеранските растенија за кои се потребни повисоки температури и малку врнежи.

Другите овошни култури, за кои е потребна постудена клима, како што се сливите, црешите, јаболката итн., денес зафаќаат поголеми површини, како што се на пример, во Охридско и во Преспа, плантажите со јаболка. Исто така, сега се појавува и култивирање на некогаш диво овошје, како што се: капина, малина, рибизла, боровинки итн. Сега овие плодови не ги наоѓаме само како диви, туку и култивирани.

III.4. Употребата на овошјето во кујната и јазични последици

Споменувањето на некои определени продукти од широкиот спектар на храна, никако не може да биде случајно или ненамерно. Луѓето одамна ја сфатиле важноста на овошјето за својот живот и за здравјето. Може да кажеме дека храната го чува здравјето на човекот, па луѓето почнале и со преработка на овошјето, со цел да може да ги користат плодовите и во текот на зимата. Така, од јаболкото како производ се добиваат *komposto* и *prevede* (компот и преведе, еден вид овошно желе). Од овошјето како што се смоквата, сливата, јагодата и др., се прави *gliko* (глико – слатко), *pestil* (пестил – не многу дебела кора од сушена овошна пулпа, како суво желе), *marmelatë* (мармалад). Сливите, за да ги има и во текот на зимската сезона, ги сушеле и ги нарекле *hoshaf* (хошаф – сува слива). Потоа има и *pekmez* (пекмез) од црница, од грозје, а од лимоните најчесто се прави лимонада.

Храната и подготовката на овошјето за храна оставиле траги и во јазикот, на пример:

Gliko – речел/слатко, подготвено дома, со цели плодови од овошје со кое се чести гостинот. Се става во мала чинија и се служи заедно со кафето, на пр.: *Gliko qershie* (*kumbulle, kajsie, fiku*) (глико или слатко од цреша, од слива, кајсија, смоква).

Hoshaf – слатко што се прави со суво овошје (обично со слива), варено со малку шеќер; сувото овошје што се користи за оваа храна, на пр.: *Ошав од сливи, од јаболка, круши, оренки. Ошав од смоква. Ошав од суво грозје.*

Hoshafkë – црна слива/магарешка слива, што се суши за ошав, пр.: *Варам ошавка, сува ошавка.*

Kompoto – компот, течно слатко подготвено од суво или од свежо овошје, варено со шеќер, на пр.: *Компото од сливи, цреши, јаболка.*

Limonadë – лимонада, освежителен, кисел пијалак, се подготвува со вода и шеќер, на пр.: *Една чаша или едно шише од овој пијалак. Шише лимонада. Чаша лимонада. Исти две лимонади.*

Limontoz – лимонтуз (турски: limon tuzu, лимонова сол), киселина во вид на бел прашок, кисел, се користи во прехранбената индустрија, за производство на лекови, лимонув прашок, лимонска киселина, на пр.: *Доава лимонтуз. Тој малку лимонтуз.*

Rekmes – пекмез, многу густ овошен сируп, обично од грозје, се добива со варење на грозјето и се згустува варејќи се. Се чува и се користи подолго време, на пр.: *Пекмез од грозје, од црница. Баклава со пекмез. Мачкам леб со пекмез.* Етимолошки, се смета дека овој збор е персиски – bekmez, кој во албанскиот јазик е влезен преку турскиот јазик – rekmez.

Pestil – пестил, густ сок од варени сливи, кој се става во тенок слој во тепсија, се суши на сонце и се користи при готвење за да ѝ даде на храната малку кисел вкус, на пр.: *Пиџа од пестил. Месо со пестил. Ги направи сливите пестил.* Според Тахир Диздари, овој збор влегол во албанскиот преку турскиот јазик – pestil, во латинскиот е pastille, додека во персискиот е pistil.

Prevede – вид слатко што се подготвува со варење на овошјето со шеќер, сè додека сокот да се згусне. Оладено, се стврднува како желе, горе-долу е прозирна маса. *Преводе од дуњи, јаболка, сливи.*

Reçel – речел/слатко се подготвува со варење на овошјето со шеќер, сè додека сокот не се згусне. Речел од цреши, од сливи, праски, смокви, дуњи, лубеници, ореви, од

јагоди, капини. Етимолошки, се смета дека овој збор е персиски – *giçal, giçar*, кој во албанскиот јазик е влезен преку турскиот јазик – *geçel*.

Sidër – јаболково вино.

И називите на овошните сокови оставиле јазични ефекти. Некои од нив се новосоздадени зборови, некои се позајмени од друг јазик, додека за еден дел не можело да дојде до конкретно зборообразување, па се образувале фрази: домашен елемент што го означува продуктот се поврзува во синтагма, на пример: *lëng molle, lëng portokalli, lëng mandarine, lëng dardhe* (немаме *dardhadë, portokalladë* или *molladë*), *raki kumbulle* (сливовица), *raki mani, vaj arre, vaj ulliri, vaj bajame*.

За густоот сок што произлегува од блендирано овошје, за жал, немаме соодветен збор ниту на албански ниту на македонски јазик и за да се означат се користи англискиот назив *smoothie*, на пример.: *smoothie me avokado* (смуги со авокадо), *smoothie me ananans* (смуги со ананас), *smoothie me banane* (смуги со банани) и др. Така, зборот смуги (*smoothie*) нè асоцира на овошје, на густ пијалак од различни состојки, овошје или зеленчук.

Во кујната, не само овошјето туку и други делови од овошките биле, исто така, користени за многу здравствени проблеми. Порано, за секој здравствен проблем луѓето наоѓале решение во природата. Освен овошјето од некое дрво се употребувале и лисјата, а понекогаш и коренот, кората или семките од овошјето. Лимонот, на пример, многу луѓе го користат за сите болести; калинката се смета за извор на здравје (кората се користи против дијареја кај малите деца), младите ореови лисја се користат за чистење на крвта (како чај), дрвото од орев се користи и во дрвната индустрија и во столаријата, а незрелиот млад орев (зелен) се користи како лек за различни здравствени цели. Исто така, многу е здраво да се конзумира и зрелиот орев. Да не заборавиме да ја споменеме и лековитоста на боровинката, на малинката, капинката, јаболкото, костенот и др. Грозјето, освен што е многу вкусно, исто така, е многу здраво овошје. Лозовите лисја се многу здрави и затоа се користат и во подготовката на храна. Исто така, и маслинката и смоквата се прочуени по нивните лековити особености. Дел од овошјата се спомнати и во светите книги, како калинката, маслинката, смоквата и др.

IV. ИМЕНУВАЊЕ ВО ОВОШТАРСТВОТО

IV.1. Називи на овошјата и видови фитоними

Овие краишта на Западен Балкан се големо богатство подарено од природата, благодарение на географската и климатската разновидност. Во оваа зона, албанскиот јазик ѝ одговорил со своите можности да го именува тоа богатство, но никогаш не му била задача да изнаоѓа називи за бескрајноста на живиот свет на нашата планета, која е чудо на универзумот. Како резултат на тоа, и покрај сите богатства на својата лексика, и албанскиот јазик не може да ги има сите називи, доволно му биле тие за кои Албанците имале директна потреба во својот живот и во својата култура.

Именувањето во ботаниката е меѓународно и како заеднички јазик е избран латинскиот. Кога се спомнува ботаничкото име на растенија или на овошни дрвја, често, покрај народниот назив, се наведува и нивното латинско име. Луѓето спонтано ги создале овие називи, во определено време и во определен момент од својот живот. Споредбата на албанскиот јазик со латинскиот јазик, во определена област, првпат е направена од првиот лексикограф на албанскиот јазик, Франг Барди, во неговиот речник „Fjalor latinisht-shqip“ („Латинско-албански речник“), објавен во Рим, во 1635 година.

Во врска со именувањето, постојат различни мислења, како на пример, дека ако луѓето немале корист од растенијата, не би ги ни именувале. Ова, на некој начин, може да се потврди и од многубројните називи за различните сорти на некое овошје, како и спротивното – дрвјата кои не даваат плод, чии плодови не ги користат луѓето или се диви, немаат таква лексичка разновидност. Како пример може да ги споменеме јаболката, луѓето ги препознале, ги култивирале и видовите ги именувале со многу називи, иако сите му припаѓаат на истото овошје. Називите биле од различна природа, од временска мотивација, од географската мотивација или од внатрешните и надворешните особености на тоа овошје. Меѓутоа, во земјите каде што не се култивира или не расте такво овошје, се користи само општиот назив. Тропското овошје, кое не расте во нашата земја, до неодамна не беше познато за нас. Така, овошјето како авокадо, манго, маракуја, нони, папаја и друго, со себе го донеле и своето име.

Сите фитоними од оваа група зборови што ги среќаваме во албанските говори, може да ги поделиме во две групи:

- наследени фитоними,
- позајмени фитоними.

Наследените фитоними имаат индоевропски корен и нивниот број е релативно мал, додека заемките се вообичаена појава во сите сегменти на јазикот. Заемките може да се приспособуваат, но некои од нив остануваат такви какви што биле примени.

Зборот *petë* денес служи за да се прави разлика во однос на името на овошјето од името на овошката. Во албанскиот јазик не постои таква диференцијација – името на овошното дрво е исто како името на овошката (со исклучок за лозата – *hardhi* и *grush* – грозје), за разлика од македонскиот јазик, каде што во некои случаи има одделни називи. На пример: мак. јаболкница – алб. *mollë (druri apo pema e mollës)*; мак. јаболко – алб. *mollë (fruti i mollës)*, или дрен (за дрвото) наспроти дренка (за плодот), а во албанскиот јазик има само еден назив *thanë*, итн.

IV.2. Називите на овошјата како извор за топонимијата

Една општа типологија би ни дала различни системи на фитоними: јазични, историски, етнографски, дијалектни форми, социјални, мултијазични и др. Голем број микропоними, изградени врз основа на фитоними како: *arrë* – *орев*, *bojli* – *вио цреша*, *dardhë* – *круша*, *dude* – *гудинка*, *fiq* – *смоква*, *kumbull* – *слива*, *lajthi* – *лешник*, *murriz* – *џлоџ*, *qurrshi* – *цреша*, *rrush* – *џрозје*, *vneshtë* – *лозје*, *thane* – *дренка*, *vjosë* – *оскоруша* и др., се сведоштво на историското минато на руралниот живот, на начинот на нивното сфаќање во различни времиња и на симболиката што ја добивале, на начинот на нивното дијалектно изговарање, на влијанието на словенската лексика во многу посебни случаи и др.

Називите на дрвјата, општо, служеле за именување на локалитети, но во оваа голема група, називите на овошните дрвја заземаат посебно место, на пример: *Lajthiza*, *Dardha*, *Thanëz*, *Arravecì*, *Goricë*, *Kulumri* – во Пука, *Manëz* – во Корча, *Mollas* – во Елбасан, *Murriz* – во Љушња, *Qershizë* – во Корча, *Shegan* – во Фиер, *Malinë* – во Поградец,

како и во Скопска Црна Гора, *Gështenjas* – исто така, во Поградец, *Ullinjas* во Берац, *Hardhishtë*, *Dardhishtë*, *Vishnja*, во Струга итн. Потоа називи на овошни дрвја се користат и кај микропонимите, на пример: *Lugi Arrave*, *Lugi i Thanës*, *Kashtenjt e Begit (te)* (*gështenja*, с. Грчец), *Fusha e Dredhëzave*, *Vreshti i Ganiut*, *Ullinjët e Masatit*, *Shega me Gunga*, *Dardhas*, *Gjimolla* итн.

Имиња на растенија добиле, исто така, и пошироки територии како *Dardania* од (*dardha* – круша) и др. Според лингвистичко-географскиот аспект на микропонимите и топонимите, врз основа на фитонимот *dardhë* – *круша*, може да означиме и многу историски топоними и микропоними, како и во денешно време. Од историски и архивски документи, Шутериќ донел или евидентирал многу имиња засновани на зборот *dardhë* – круша, од 1417 година, па досега, на пр.: *Dardhan-i* (1467), *Dardhanesh-i* (1431), *Dardhasi* (1431), *Dardas* (1467), *Dardhë-a* (1417), *Darda*, *Dardhicë-a* (1431) итн., додека од лексиконот на Ханс Крахе ги евидентирал лексемите: *Dardha*, *Dardhanesh*, *Dardhas* и *Dardhicë*.¹⁵ Голем број словенски топоними од балканските земји, особено од јужниот дел на Србија, Косово и Македонија, докажуваат дека на овие територии некогаш биле одгледувани круши, на пр.: (*kruška*, круша = *dardhë*) Крушевац – *Krushevac*, Крушево – *Krushevë*, Крушевица – *Krushevicë*, итн. Овој топоним се среќава и во Албанија, на пр.: *Dardhë*, *Dardhas*, во Косово *Dardhishtë*, потоа се среќаваат микропонимите како на пр.: *Dardha e Dedajt*, *Maja e Dardhës*, *Kodra e Dardhave*, *Udha Dardhishtës*, *Te Dardha Turke* итн. Исто така и во с. Црнилиште, општина Долнени, во Македонија, се среќава микропонимот *Ke Dardhamace*. Називите *Dardhishta* и *Dardha*, освен тоа што се среќаваат како топоними, се среќаваат и како патроними.

Според проф. Џувели, од 3000 села колку што има во Албанија, 246 села своите имиња ги добиле според растенија, 41 од грмушести растенија и 16 од различни растенија.¹⁶ Многубројните топоними, патроними и антропоними, кои датираат од древните времиња, па и до ден-денес, покажуваат колку биле важни овие врски. Семејните презимиња кои претставуваат растенија или потекнуваат од нив се многубројни и ги опфаќаат речиси сите овошки, на пример: *Mani*, *Fiku*, *Thana*, *Thano*, *Thanasi*, *Thanati*,

¹⁵ Dhimitër S. Shuteriqi, *Fjalë nga leksiku i shqipes para Buzukut (879-1553)*, *Gjurmime albanologjike – seria e shkencave filologjike*, nr. 19, Instituti Albanologjik i Prishtinës, Prishtinë, 1990, 308–309. цит. од Begzat Baliu, *Onomastikë dhe identitet*, Prishtinë, 2012: 74.

¹⁶ LuftërXhuvëli. *Bimët dhe shqiptarët*. Tiranë: 2012: 287–288.

Gorica, Dardha, Dardhishta, Molla, Kumbulla и др. Исто така и имиња на луѓе како: *Shega, Thanas, Tana, Ana, Tano, Tanush, Çerçem, Bajame* и др.

Фитонимите имаат посебно значајно место во животот на луѓето. Имајќи предвид дека луѓето со векови живееле од земјоделството, разбирливо, своите секојдневни референции за ориентација ги именувале со називи на растенија, на цвеќиња, на земјоделски производи и особено на овошните дрвја, кои на некој начин претставуваат „неподвижни“ знаци за ориентација во природата. Всушност, дури и внатре во нив може да се синтетизираат типовите на изградба на овие микротопоними, со кои би се определиле вредностите на живеење на населението со векови претходно. И сенката на дрвото им била важна бидејќи служела како ориентација за мерење на времето – луѓето порано се ориентирале според сенката на дрвото и така определувале дали е пладне, попладне итн.

Како и кај сите други народи, од антиката па до денешно време, и кај албанските книжевници и уметници, кај писателите, поетите, како и кај оние од визуелните уметности: сликарите, скулпторите, изработувачите на мозаици, резбарите, изработувачите на платна, лицата што се занимавале со ткаење или со изработка на везови на народни носии итн., мотивите со растенија или со овошје заземаат важно место во нивната активност и претставуваат убедлив показател за блиските врски со растенијата, а особено со дрвјата.

IV.3. Емоционална обоеност на називите (фитонимите и нивното фигуративно значење)

Дека зборовите со емоционална обоеност имаат висока експресивност, тоа е веќе познато и проучувано, меѓу другото, и од лексикологијата. Така, кога ги проучува фигуративните изрази на зборовите во албанскиот јазик, проф. Ј. Томаи (J. Thomaj) вели: „Зборовите со емоционална обоеност ... ги употребуваме за да му дадеме на говорот повеќе сила, со цел да биде поубедлив“¹⁷. „Оригиналниот фигуративен израз е експеримент во кој се опфаќаат објекти и појави, живи суштества и луѓе, и добиваат

---

¹⁷ Jani Thomaj, *Leksikologjia e gjuhës shqipe*, Tiranë, 1999: 112.

особености, форми и бои, движење на звуци, чувства, способност за зборување, давајќи ни подлабоко доживување од обично.¹⁸

Називите на растенијата, нашиот народ обично ги користи со позитивно значење, пофално и има позитивен став, додека називите за зеленчукот обично ги користи со пејоративно значење. Разликуваме два вида емоционална обоеност: позитивна емоционална обоеност и негативна емоционална обоеност. Во албанскиот јазик, начините и средствата кои се користат за да добие зборот емоционална обоеност се различни, и тоа преку:

- Употреба на зборовите со фигуративно значење;
- Употреба на суфикси со деминутивно или пејоративно значење;
- Употреба на интонација.

Во текот на објаснувањето на термините доаѓа до израз емоционалната обоеност која е составен дел на лексичката содржина. Емоционалната обоеност му дава способност на зборот да го искаже ставот на говорителот за тоа што се зборува, како го оценува тој тоа (со љубов, со галовност, со восхит, со потсмев, со исмевање и др.). Емоционалната обоеност е разновидна, со префинети нијанси како што е и самиот човек или како што се неговите чувства. Сретнуваме два вида емоционална обоеност: позитивна емоционална обоеност (*dashuri* – љубов, *admirim* – восхитување, *gëzim* – радоси итн.) и негативна емоционална обоеност (*urrejtje* – омраза, *përbuzje* – ѓрезир, *zetërim* – ѓнев итн.). Во албанскиот јазик, зборовите што именуваат *овошје* се зборови кои лесно добиваат емоционална обоеност.

За употребата на фитоними како јаболка, круша, дуња, слива, калинка (*mollë, dardhë, ftua, kumbull, shegë*) може да нагласиме дека се составен дел на традиционалниот симболичен и поетски кодекс кој секогаш се заснова на постојаните врски меѓу надворешниот физички изглед на човекот и објектите од растителниот свет (а можеби и објектите на животинскиот свет). Во продолжение се дадени примери со емоционално јазично значење, со некои од лексемите:

---

¹⁸ Xhevat Lloshi. *Stilistika dhe pragmatika*, Tiranë, 1999: 137.

Круша – Dardhë: Крушата (Dardha) за Албанците честопати е симбол на женската убавината.

1. *Ti moj dardha rrumbullake, kush t'i puthi ato faqe, po ky djali pa mustaqe* (LPP, 49).
2. *O moj dardha rrumbullake, merr furkën haj pas darke* (Bleta, TH. Mitko).

Јаболко – Mollë: Во описот на портрет на девојче (девојка), народниот поет често употребува еуфемистички метафори. Јаболкото е еден од симболите кои најчесто ги среќаваме. Јаболкото како овошка чии плодови се сметаат за симбол на животот, се поврзува со женскиот живототворен принцип, на пример:

1. *O moj moll' e bukurë, moll e pakëputurë...* (KPD, 109).
2. *Xhit punon, Sadete molla, n'od me çilima, i çepi ojat e bardha kit si trandafila, kit si trandafila, oja me tre kat, çepi, oj Sadete molla, mo të jese merak ...* (EFD, 457).

Грозје – Rrushi:

1. *Moj ashike moj levane, seç m'u thave seç m'u trete, po si rrushi në shermende* (LPSHRS, 51).
2. *Mbë gosti të thirra, për darkë një natë, moj, gostija jote vetëmë rrush të thatë* (Bleta).

Пеејќи ѝ на женската убавина, се споредуваат: црните очи на девојката со црното грозје или со маслинката, образите – со црвеното јаболко или со калинката, во некои случаи и со црешата, на пример: *faqet si qershia – образиите како цреша*; усните се споредуваат исто со црешата. Значи, боите и формата се потврдувале на индиректен начин, правејќи споредба со објекти и феномени од природата, на пр.:

syni i saj si kokrra e qershisë,

ftyra e saj si kuqet molla n'degë... (Martesa e Halilit).

Од споредбената анализа на овие лексеми, што се објект на нашиот труд, разликуваме: субјект на споредбата (тоа што се споредува), основата, средството (врска) и објектот (тоа со што се споредува).

Субјект на споредба (njeriu – човекот)	Основа (ngjyrë – боја)	Средство (krahasues – споредба)	Објект на споредба (fruti – овошјето)
buzët – усни	kuqe – црвени	si – како	qershí – цреша
faqeja – обравче	portokall – портокалово	si – како	portokalle – портокал
faqe – образ	kuqe – црвен	si – како	mollë – јаболко
flokë – коса	kafe të errët në të kuqërremë – нијанса на темнокафена боја, која и во реалноста и во јазичниот систем има номинативна ознака (посебна) оформена од бојата на плодот.	si – како	gështenjë – костен
fytyrë – лице	verdhë – жолто	si – како	limon – лимон
fytyrë – лице	verdhë – жолто	si – како	ftua – дуња
fytyrë – лице	kuq – црвено	si – како	shegë – калинка
sy – очи	kafe të errët në të kuqërremë –	si – како	gështenjë – костен

	темнокафени		
sy – очи	zi – црни	si – како	rrush – грозје
sy – очи	zi – црни	si – како	ullinj – маслинка

Се поставува прашањето зошто во вакви изрази не постои или не се користи во ниту еден случај зеленчукот, кој е толку неопходен за домаќинството, дури во кујната се користи многу повеќе отколку јаболкото, зерделијата или праската? Одговорот на ова прашање е дека споменатите дрвја и овошки во гореспоменатите примери ја имаат можноста за да го искажат убавото, привлечното, заводливото итн. Од друга страна, за ова прашање постои мислење дека некои називи воопшто не постојат или не се користат, а некои се користат како такви бидејќи од аспект на економската важност се различни, и немаат толку вредност за економскиот живот. Во овој случај, веруваме дека држи образложението за спротивставување на мислењето за економската важност на објектот.

Во однос на спомнувањето на овошјето наместо зеленчукот, таквиот начин на размислување е присутен и во творбите на соседните народи, кај Балканците, воопшто, нешто што се објаснува не само со јазичните контакти туку и со менталитетот и со начинот на сфаќање на животот воопшто. Затоа вреди да се истражува и да се проучува подетално, анализирајќи и споредувајќи ги и со другите народи во Европа, на Исток и на Запад.

V. ПРЕТСТАВУВАЊЕ НА ЛЕКСИЧКИТЕ ЕДИНИЦИ ПРЕКУ СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА

Семантичката анализа ќе ги опфати сите лексички единици што означуваат овошја, со исклучок на некои нови овошја и овошјата што се добиени со калемење.

ANANASI

лат. *Ananas comosus*

мак. ананас

Деноминација:

Зборот *ananas* – ананас влегол во албанскиот јазик заедно со плодот, што значи дека е туѓ назив или заемка. Бидејќи ова овошно дрво не се одгледува во нашите предели, за нас овој назив ѝ припаѓа на овошката.

Етимологија и ономастика:

Кога европските истражувачи го откриле ова тропско овошје во Америка, го нарекле „ананас“ (за првпат се спомнува во 1664 година, поради сличниот изглед со шишарките)¹⁹.

Документација:

Во англискиот јазик првпат било забележано во 1398 година, додека во албанскиот јазик, плодот на ананасот почнал да се консумира подоцна, така што зборот „ананас“ е заемка.

Полисемантичка анализа:

1.0. Овошно растение. Овошје од тропските краишта, достигнува висина од 60 – 90 см, има долги листови со боцки и со мала китка лисја на врвот, на пр.: *Ananasi mund të*

---

¹⁹ *Oxford English Dictionary entries for pineapple and pine cones*, 1971.

kultivohet edhe si pemë dekorative. (PGJPF, 170) (Ананасот може да се култивира и како декоративно дрво).

1.1. Плодот на ананасот: плодот има светлокафеава боја и специфична кора која личи на борова шишарка. Овошјето има пријатен мирис и сладок вкус, а пулпата има жолта боја, на пр.: *Lëngu i ananasit është i njohur edhe si ilaç* (PGJPF, 176). (Сокот од ананас е познат и како лек.)

Полисемантичката структура на лексемата *ananas* – *ананас* се состои од две семантички содржини кои го претставуваат метонимискиот однос растение – плод.

Зборообразувачки карактеристики:

Не е забележано какво било зборообразување од оваа лексема.

Формирани синтагми:

Lëng ananasi – сок од ананас.

Reçel ananasi – слатко од ананас.

Овие синтагми од аспект на образувањето се прости синтагми. Во врска со значенскиот однос меѓу членовите на синтагмата, станува збор за синтагми со атрибутивен однос. Имајќи ја предвид лексичко-граматичката категорија на главниот збор, тие се именски синтагми (главен член на синтагмата е именката).

Формирани пословици:

Нема ниту една регистрирана пословица со зборот *ananas* – *ананас*.

Видови и сорти:

Ананасот претставува тропско растение кое не се култивира кај нас, но може да се одгледува само како декоративно растение. Во Мексико и во тропските краишта на Јужна Америка постојат големи плантажи каде што ова егзотично растение се култивира за комерцијални цели. Слични плантажи има и во тропските краишта на Африка и Азија. Производството е ограничено само во земјите со соодветни климатски услови, а трговијата со ананас постојано се шири. Ананасот е второто по ред, според количината, тропско овошје, по бананите, што опфаќа околу 20 % од целото производство на тропско овошје.

Деноминација:

Називот *arrë* (орев) во албанските говори се јавува со општо значење *arrë* (*Nux*). Називот *nux* во латинскиот јазик се користи со означување на јаткасто овошје воопшто. Во литературата, покрај наведениот, може да се сретнат и повеќе други термини, како *Juglans nucea*, *Nux juglans*, *Nux regia*²⁰, *Basilica nux juglans*, а некои класични автори велат дека станува збор за различни видови и сорти (помали или поголеми плодови) ореви, култивирани или диви. Латинското име на лексемата *arrë* е *Juglans regia*, додека за *arrë* е *egër* – див орев е *Ailantus altissima*, *A. cacodendron*, *A. glandulosa*, *Toxicodendron altissimuma* (ФЕВК, 8). Во албанските говори ги среќаваме и варијантите на овој назив, на пример: *çaçaniku*, *kaçka* (ФЕВК, 8), а за дивиот орев ги среќаваме овие варијанти: *aringa*, *arra e Hindit*, *arra e Indisë*, *arra e qelbët* (ФЕВК, 8–9).

Луѓето ги именувале видовите ореви според името на овошјето, но понекогаш и според составот на плодот, на пример, ако оребот имал црви или немал јатка ги нарекувале „*arra fuçka*“ или „*arrë fuçkë*“. Во Преспанскиот Регион е забележен називот „*arrë e madhe*“ што се користи во детска игра, игра со ореви (Poloska 2003: 165). Исто така, се користи и називот *kaçkë-a* со кој се именуваат и дрвото и плодот на оребот (Osmani 1996: 163). И називот *çaçanik*, кој се сретнува во „Речник на современиот албански јазик“, има повеќе значења: дрво на орев; зрно орев со свежа, зелена кора, на пример: *Gjethe çaçaniku*; *Dru çaçaniku*; *Në hijen e një çaçaniku*; *Qëronte çaçanikë*; *Lëvozhga e gjelbër e kokrrës së arrës, që përdoret për të ngjyrosur shark. Lyej (ngjyros) me çaçanik. Ziej çaçanik.* (оревов лист; оревово дрво; под оревова сенка; Чистеше орев; Зелената кора на плодот на оребот, што се користи за бојадисување, вапсување, фарбање. Бојдисувам/фарбам. Варам ореви).

Лексемата *arr** за *arrë*, во албанските говори во Македонија се реализира со силен фонетски карактер. Како општо правило се појавува речиси во сите албански говори во Македонија, каде што полувокалот *ë* на крајот од зборот со акентиран слог, паѓа (ова е карактеристика за сите гегиски говори, освен во преспанскиот, битолскиот, охридскиот и

²⁰ Lat. *regius* „kraljevski“, од грчкиот јазик *κρῶα βασιλικά* 'kraljevski orah', Dioskurid 1, 125, цит. од Нада Вајс, *Hrvatska povjesna fitonimija*, Institut za hrvatski jezik, Zagreb, 2003, 110.

еден дел од струшкиот говор, каде што се зборува тоскиски дијалект). Во тоскиските говори во Преспа и во Битола, за *arrë* се користи и називот *kaçkë*.

Етимологија и ономастика:

Кога зборуваме за етимологијата на овој назив, некои етимолози го поврзуваат со грчкиот збор *χαρπυον*, „агтë“, некои други со името на орегот во старословенскиот јазик, *orëchъ*. Кај *ῥρα*, *Pisani* (Saggi 127) со право се труди да најде некој илирски елемент од дорскиот јазик²¹. Се поврзува со –аг, „агтë“ индоевропски корен (Topalli 2017: 126).

Регионите каде што живеат Албанци се познати по топонимите именувани според фитонимот „орев“. Во Албанија има 16 села и населени места како: Арас во Дебар; Арен во Кукс, Арез во Корча, Кукс, Кољоња, Либражд, Љушња, Мирдита, Скадар и Берат; Фуше Арез во Пука; Фуше Аре во Кукс, Аре-Мол во Дебар и др. (*Arras – Dibër; Arren – Kukës; Arrëz – Korçë, Kukës, Kolonjë, Librazhd, Lushnjë, Mirditë, Shkodër, Berat; Fushë Arrës – Pukë; Fushë Arrë – Kukës; Arrë-Mollë në Dibër*).

Документација:

За првпат се среќава кај Буди: *arrësë e voesë veçëse i ha gëvojënë* (SC, 200), и кај Барди, во 1635 година, со една почетна буква *h* *Nuces Harratë* (*Nux Kakëruk*), а како *aringë* се сретнува кај Митруш Кутели (*Mitrushi*, 254) од *arr hindkë*.

Полисемантичка анализа:

1.0. Овошно дрво. Високо дрво, со дебело и високо стебло, многу јако дрво што се цени многу во дрвната индустрија и во столарството, на пр.:

Nën hijen e arrës erdha të dëgjoj frymëmarrjen (Kun, 99).

Nina nana n'djep të arrës (LPLL, 12).

1.1. Плод од орев. Плодот на орегот е претставник на јаткастата група, каде што влегуваат и многу други овошки. Плодот има тврда кора, покриена со зелена лушпа. Плодот е составен од четири дела, на пр.: *Ketrat jetojnë mbi pemë dhe ushqehen me fara pishe ose krijojnë rezerva arrash e lajthish* (GJSHL, 63).

1.2. *анаџомија*: *fikthi*. *Arra* е *fytit*. *Arrëza* е *fytit* (пршлен) пр.: *клеџџа*. *Thefsh arrëzën!* (FGJSSH, 36).

²¹ Eqrem Çabej. *Studime gjuhësore VIII*, Prishtinë, 1988: 90.

Именувањето на овој дел од телото како орев, се среќава и во други јазици. Полисемантичката структура на лексемата *arrë* се претставува со систем создаден од три дефиниции, од кои семантичкото значење 1.0. и 1.1. имаат главно семантичко значење врз основа на способноста и претставуваат метонимички однос растение – плод (рета е *arrës – fruti i arrës*). Додека семантичкото значење 1.2. е метафоричка реализација, мотивирана од семата е *rrumbullakët* што се однесува на формата на плодот (се користи фигуративно значење и го означува првиот пршлен, од ’рбетниот столб на кој се потпира главата).

Зборообразувачки карактеристики:

- 1) Морфолошкиот начин (derivацијата) како најпродуктивен начин во системот на зборообразувањето во албанскиот јазик, со подгрупа морфолошки начин на зборообразување со суфикси:

arrçi,

Со суфиксот–ç се образува зборот *arrç-i* за *arrëzën e fytit; arrçi i qafës*; исто како *arrçi i fytit* (пршлен/Адамово јаболко). Овој начин на зборообразување е карактеристичен за гегискиот дијалект.

arrëza,

деминутивна форма на лексемата *arrë* со -zë деминутивен суфикс²², со значење:

Fikthi i fytit. Arrëza e fytit (e gushës), (пршлен/Адамово јаболко), на пр.: *N'arrëz të fytit hanxhart m'i mëshoi* (SGJ, 90). Бидејќи *arrç* и *arrëz* имаат исто значење, може да кажеме дека станува збор за синонимија, бидејќи не се именуваат од сите говорители исто, туку во некои региони се користи *arrç*, а во некои *arrëz*.

Именка образувана со суфиксот –ëz: *arrëza (pyll me arra)*, со значење *шума со ореви*, се среќава и како топоним, на пр.: *Arrëza (Arra) e Dushmanit* (SGJ, 90).

arrishtë,

Со суфиксот –ishte и неговата варијанта –ishtë, се образуваат зборови кои именуваат места каде што се среќаваат многу оревови дрвја, на пр.: *pemishte* (овоштарник), *arrishtë* (овоштарник со оревови дрвја) итн.

arrnjet,

---

²² Ибид., 90.

Со суфиксот *-njet* се образува, исто така, нов збор со исто значење со зборот *arrishtë* (оредова шума). Овој суфикс *-njet* изгледа е образуван под влијание на зборот *kashnjet* (шума од костени).

arrote,

Со темата *arr-* и суфиксот *-ore* се образува зборот *arrote*, што значи семејство на дрвја од кои најпознато е оревот.

2) Сраснувањето (лексичко-синтаксички начин) како начин на зборообразување:

arrëmyshku – мускайно оревче

Горенаведениот пример покажува дека станува збор за лексичко-синтаксички начин на образување, поконкретно, за субординациски однос (атрибутивен), зборот е образуван од две именски теми: *arrë* + *myshk*.

arrëthyes – оревокршачка

arrëthyes – станува збор за лексичко-синтаксички начин на образување: именка + глаголска именка, каде што првата именка ја определува втората именка и служи како објект на вршење на дејството: *arrë* + *thyes/e*.

3) Мешан начин на зборообразување:

arrtë (*i, e*) *ūriq*.

Оваа придавка е образувана според мешаниот начин на образување во албанскиот јазик: претпозитивен член + суфикс. На пример: *-(ë)t(ë)*, *të arrtë*: *Dollap i arrtë* (оредов икаф). *Dërrasa të arrta* (оредова гаска) и др.

Лексемата *arrë* образува нови лексеми со три начини на образување: морфолошки начин, сраснување и мешан начин (претпозитивен член + суфикс). Според првиот начин на образување поседува зборообразувачки систем од пет збороформи кои претставуваат општи именки, според вториот начин поседува зборообразувачки систем од две збороформи кои се сраснување со субординациска врска (атрибутивна), од кои едното е образувано од две именски теми, додека другото е образувано од именка + глаголска именка, каде што првиот дел го определува вториот дел и служи како објект за вршење дејство. Според последниот начин на образување, оваа лексема има зборообразувачки систем од една збороформа, која се претставува како придавка образувана од претпозитивен член + суфиксација.

Формирани синтагми:

Arrë bukje – орев со голема јатка која се вади лесно.

Arrë mishje – орев чија јатка не се вади лесно.

Arrë pjeshke – орев што не се дели од јатката.

Dru arge – оваа фраза зборува за квалитетот на дрвото.

Gjethe arge – лисја од ореви што се користат во народната медицина.

Ngjyrë arge – боја на орев, кафеава боја, се користи за споредба на бојата на некој предмет.

Vaj arge – оревово масло.

Од аспект на образувањето на синтагмите со лексемата *arrë*, тие се прости синтагми. Во врска со значенскиот однос меѓу членовите на синтагмата, забележуваме дека сите синтагми со лексемата *arrë* имаат атрибутивен однос. Имајќи ја предвид лексичко-граматичката категорија на главниот збор, тие се именски синтагми (главен член на синтагмата е именка).

Формирани пословици:

- Arra pa thelb: безвредни зборови и работа, на пример, *Mbaji për vete ato arra pa thelb, - i tha Xhelua dhe u ngrit* (Let. art.) (FFGJSH, 79).
- Arrë fyçkë: има лошо значење, за човек што не разбира ништо, лекомислен човек, на пример: *Sotiri kishte rënë në të thella. Po kjo arrë fyçkë që po na nxjerr të lara e të palara!* (Let. art.) (FFGJSH, 79).
- E shkund arrën në korrik: се вели за некој што кажува незрели работи, кој прави некаква работа без да размисли добро; прави нешто предвреме, на пр.: *Mos e shkund arrën që në korrik, se s'të del mirë* (Ligj. fol.).
- I ha (i merr) arrat (dikujt): се вели за некој што е многу способен, поспособен од некој друг, на пример: *Ka një çun që të ha arrat, t'i rrish larg* (Ligj. fol.).
- I peshon arrat pa i shkundur: се вели за некој што зборува без размислување, во еуфорија, одлучува предвреме, на пр.: *Hiqe Llazin nga lista, nuk duam njerëz që i peshojnë arrat pa i shkundur* (Pub.).
- I ushqyer me thelpinj arge: нахранет со сè најдобро.
- S'i hahet arra në dorë: се вели за некој што е многу нечист.
- Të thyen arrën në dorë: има повеќе значења: а) се вели за некој што е многу способен; б) *neğ*. се вели за некој што лесно мами; в) се вели за некој што краде

лесно и кришум, на пр.: *Pa kuptim i gjithë ai dyshim i ngritur mbi të, sikur ta thyen arrën në dorë e s' mund t'i zësh besë* (Pub.).

- Thyen arra kot: се вели за некој што зборува напразно, на пр.: *T'u thaftë goja, që thyen arra kot!* (Ligj. fol.) (FFGJSH, 80).

Видови и сорти:

Според различни автори, тука спаѓаат седум до 45 сорти (ова зависи од таксономските студии на авторите), кои се распространети насекаде. Според некои истражувања, на Балканот постои и див орев. Таквите ботаничките истражувања покажуваат дека и дивиот орев се култивира во некои региони.²³ Култивирањето на оревод *Juglans regia*, кој му припаѓа на семејството *Juglandaceae* датира од дамнешни времиња. Мускатното или индиското оревче (лат. *Myristica fragrans*) е, исто така, дива овошка, слична на оревод, со црносива боја, лисјата имаат тежок мирис, има мали бели цветови и плод како кафена мешунка.

Многу домашни проучувачи (Çiçi, 1973; Demiri 1981), но и многу странски проучувачи (Suominen & Jalas 1976), сведочат дека оревод на Балканот е автохтоно дрво и е одомаќинето и култивирано пред многу време, кога војниците на Александар Велики го донеле персискиот орев на Балканот. Персискиот орев имал предност пред домашниот орев, бидејќи имал голема круна и голем плод.

AVOKADO

лат. *Persea americana*

мак. авокадо

Деноминација:

Латинскиот назив на ова овошје е *Persea americana*, додека на албански јазик називот на ова овошје е *avokado* – *авокадо*, што значи дека зборот е влезен во албанскиот јазик заедно со овошјето, тоа значи дека е заемка (туѓ назив). И кај другите балкански јазици се јавува истата ситуација, односно се среќава истата заемка.

---

²³ Mustafa Demiri. *Flora eksursioniste e Shqipërisë*. Tiranë: 1981, 139.

Етимологија и ономастика:

Лексемата *avokado* потекнува од ацтешкиот збор „ahuacatl“²⁴, а колоквијалното име за авокадо е „алигаторска круша“, што укажува на обликот и грубоста на кората.

Документација:

Првиот запис на англиски јазик за употребата на зборот „авокадо“ е на Ханс Слоан, кој го измислил терминот во 1669 година²⁵.

Полисемантичка анализа:

1.0. Овошно дрво. Авокадото е овошно дрво што потекнува од Мексико. Има големи листови, ситни цветови и крупни зелени плодови.

1.1. Плод од авокадо. Авокадо е овошје со масна содржина, во облик и со големина на круша и содржи една голема семка.

Полисемантичката структура на лексемата авокадо се состои од две семантички содржини кои го претставуваат метонимискиот однос растение – плод.

Зборообразувачки карактеристики:

Не е забележано какво било зборообразување од оваа лексема.

Формирани синтагми:

Ngjyrë avokadoje – нешто што се споредува со бојата на авокадото (сп. вишнова боја).

Sallatë avokadoje – салата од авокадо.

Vaj avokadoje – авокадово масло.

Овие синтагми, формирани од лексемата авокадо, од аспект на образување се прости синтагми. Што се однесува на значенскиот однос меѓу членовите на синтагмата, забележуваме дека сите имаат атрибутивен однос. Имајќи ја предвид лексичко-граматичката категорија на главниот збор, тие се именски синтагми.

---

²⁴ *Online Nahuatl Dictionary*, 2013: 7–25.

²⁵ Ayala Silva, Tomas; Ledesma, Noris, „Avocado History, Biodiversity and Production“. *Sustainable Horticultural Systems. Sustainable Development and Biodiversity*, 2014: 157–205.

Формирани пословици:

Нема ниту една регистрирана пословица со зборот *avokado* – *авокадо*.

Видови и сорти:

Постојат над 80 подвидови на авокадо кои се поделени во три категории (мексикански, гватемалски и западноиндиски). Се одгледува во регионите со тропска и медитеранска клима. Авокадото е донесено во Европа во почетокот на 16 век, но поради неговата чувствителност на климатските услови, се наоѓа и се култивира само во области каде што климата овозможува раст и зреење на овошјето.

BAJAMJA

лат. *Amygdalus communis*

мак. бадем

Деноминација:

Според различни класификации има повеќе латински термини за ова овошје: *Amygdalus communis*, *Amygdalus dulcis*, *Prunus amygdalus*, *Prunus dulcis*, *Prunus communis* и др. и му припаѓа на семејството *Rosaceae* – *Trëndafilore* – *Пози*. Латинската деноминација за дивиот бадем е *Amygdalus communis amarus*, *A. webbii*, *Prunus webbii*. Во различни говори на албанскиот јазик се среќаваат и називите како: *amigdhale*, *bademi*, *mendulja*, *mendulla*, *midhalja*, *mindulla*, *minglla*, додека за дивиот бадем се среќаваат називите како: *bajamja e hidhur*, *gjembishja*, *gjipishta*, *këlpishtja* (FEBK, 59). Во албанските говори во Македонија најчесто се среќаваат називите *badem* и *bajame*. Во македонскиот јазик, покрај називот бадем, се среќава и називот *мигдал* како дијалектизам, и тоа во источните говори, но може да се сретнат и повеќе дијалектни разновидности, на пр.: *мигдел*, *мигдол*, *мигдан*, *мингал*, *мигал*, *миндел* и *миноул*. Формата *мигал* е аналогна на албанскиот *midhale* (Киш 1996: 35).

За различни видови бадеми, исто така, ги препознаваме деноминациите кои се изразени во синтагми, како на пр.: *bajame bishtake*, лат. *Amygdalus pedunculata* Pall., *A. uilosa* Turez., *Prunus pilosa* Max.; *bajame çahje*, лат. *Amygdalus communis* L. var. *fragllis* (Berkh.) Focke.; *bajame e ëmbël* и синонимот *bajame e kultivuar*, лат. *Prunus communis* var.

sativa, *Amygdalus communis* var. *sativus*; *bajame e hidhur*, лат. *Amygdalus communis* var. *amarus*; *bajame kineze*, син. *bajame e shkurtër*, *bajame herre*, *bajame xhuxhe*, лат. *Amygdalus nana* L.; *bajame gjethevidhi* лат. *Amygdalus ulmifolia* (Franch.); *bajame gjysmëçahje*, лат. *Amygdalis communis* L. var. *semifragilis* Magg.; *bajame shumëgjembshë*, лат. *Amygdalus spinosissima* Bgd.; *bajame turke*, лат. *Amygdalus turcomanica* Lincz.²⁶

Етимологија и ономастика:

Што се однесува на старото именување, *Amygdalus*, тоа е именување кое се однесува и на дрвото и на плодот. Во албанскиот јазик како стара варијанта се среќава зборот *mendull*, со етимологија од латинскиот јазик *amýndala*, *amèndola* (Чабеј 1988: 341). Додека за именувањето *bajame* кое има потекло од турскиот јазик *badem*, ова пак е од персискиот јазик *badam*. Овој збор, освен во албанскиот јазик, е навлезен и во другите балкански јазици. Исто така, и преносното значење на зборот *bajame*, е збор што се употребува за „две овални жлезди од двете страни на гркланот во форма на бадеми“, во албанскиот јазик е навлезено од турскиот *bademcik*²⁷.

Документација:

Стариот збор *mendull* за *bajame* се наоѓа уште кај Барди²⁸: *amýgdala mendulla*, произлезен од латинскиот *amýndala*, *amèndola*,²⁹ збор што нашол употреба во повеќе јазици.

Полисемантичка анализа:

1.0. Овошно дрво. Овошно шумско дрво со долгнавести и ситни листови, со бел или розов цвет што цути рано во пролетта и има плод со јатка.

Пр.: *Pema e bajames është lajmëtare e pranverës.*

1.1. Плод од бадем. Бадемот е плодот на оваа дрво, има овална форма, со обвивка во која се наоѓа тврда маса во која е сместена семката. Плодот може да има благ или горчлив вкус, има широка употреба во кујната, особено за подготовка на разни слатки и се смета

²⁶ Niko Qafzezi. *Fjalor i bujqësisë*. Tiranë. 1978: 32.

²⁷ Eqrem Çabej. *Studime gjuhësore VIII*. Prishtinë. 1988: 341.

²⁸ Франг Барди, алб. Frang Bardhi (1606 – 1643), роден во Калмет во областа Задрима во Леже. Епископ на Сапа во Задрима, лексикограф, историчар, фолклорист, етнограф, е меѓу првите автори на албанската литература, автор на првиот албански речник *Fjalorin latinisht – shqip*, Dictionarum latino-epiroticum, објавен во Рим, во 1635 година.

²⁹ Ибид., 341.

како една од најздравите намирници. Во последно време се употребува и во форма на брашно.

Пр.: *Llokute me bajate* (FSHS, 50).

Bajate të qëruara (FSHS, 50).

1.2. *анай̄. меџ.* Двете овални жлезди од двете страни на гркланот во форма на бадеми (крајници), пр.: *Më dhembin bajamet. Vuaj nga bajamet. Heq bajamet.* (Ме болат крајниците) (FGJSSH, 50).

1.3. сп. нешто што има слична форма на бадем.

Пр.: *Me sy si bajate. (Очи како бадеми)* (FSHS, 50).

Пр.: *Oja bademka* (FSHP, 130).

Полисемантичката структура на лексемата *bajate* ја сочинуваат три семантички содржини, од кои првите две семантички содржини, 1.0. и 1.1., го претставуваат метонимискиот однос растение – плод. Семантичката содржина 1.2. претставува специфична семантичка реализација која се добива со метафорично асоцијативно поврзување со кое се навлегува во системот од именувања на посебна семантичка категорија, а тоа е формата. Семантичката содржина 1.3., исто така, претставува метафорична реализација, но во овој случај преку споредба која, исто така, се однесува на формата на плодот.

Зборообразувачки карактеристики:

1. Морфолошки начин со суфиксација (деривација):

bademkë,

(–kë) суфикс кој изразува употреба на деминутив со нијанса на галовност или намалување на обем³⁰. Според Јокли и Барич, суфиксите –ка и –кë имаат словенско потекло. Зборовите кои се формираат со овие суфикси се употребуваат во некои наречја, но не кај сите говорители на албанскиот јазик.

bajamishtë,

Со суфиксот –*ishte* и неговата варијанта –*ishtë*, се образуваат зборови кои именуваат места каде што се наоѓаат многу бадемкови дрвја, на пр.: *pemishte* (овоштарник), *bajamishtë* (засадено земјиште со бадеми) итн.

2. Лексичко-синтаксички начин (сраснување) како начин на зборообразување:

³⁰ UT IGJL. E. Hysa. *Fjalëformimi i emrave me ndajshesa në gjuhën shqipe*. Tiranë. 2004: 192.

bajameshitës,

Станува збор за лексичко-синтаксички начин на образување, образуван од две именски теми. Во превод би било „продавач на бадеми“ (печени, непечени, солени, несолени итн.).

3. Мешан начин на зборообразување:

bajamtë (i, e) ÷ruq.

Оваа придавка спаѓа во групата мешани начини на зборообразување во албанскиот јазик. Во конкретниот случај имаме претпозитивен член + суфиксација (членот –i и суфиксот –(ë)t(ë)), од кое се добива придавка за нешто што е подготвено од бадеми, пр.: –(ë)t(ë) *bajamta*, мн. *Llokume të bajamta* (FGJSSH, 50).

Лексемата *bajame* образува нови лексеми со три начини на образување: морфолошки начин (дериwација со суфиксација), лексичко-синтаксички начин (сраснување) и мешан начин (претпозитивен член + суфикс). Лексемата *bajame* според првиот начин на образување претставува општа именка (морфолошки начин со суфиксација), според вториот начин на образување, претставува сраснување (од две именски теми), додека според третиот начин, претставува придавка (мешан начин на образување).

Формирани синтагми:

Miell bajamesh – брашно од бадеми, бадемово брашно.

Qumësht bajamesh – млеко од бадеми, бадемово млеко.

Vaj bajamesh – бадемово масло.

Овие синтагми, кои се формирани со лексемата *bajame*, од аспект на образување се прости синтагми. Што се однесува на значенскиот однос меѓу членовите на синтагмата, забележуваме дека сите синтагми со лексемата *bajame* имаат атрибутивен однос. Имајќи ја предвид лексичко-граматичката категорија на главниот збор, тие се именски синтагми.

Формирани пословици:

Не наидовме на ниту една регистрирана пословица со зборот *bajame* – *бадем*.

Видови и сорти:

Двете сорти на бадемот *Amygdalis communis* се: *Amygdalus communis* var. *amara* (bajame e hidhur = горчлив бадем) и *Amygdalus communis* var. *dulcis* (bajame e ëmbël = благ бадем).

Освен култивираната сорта бадем *Amygdalis communis* L., (sin. *Amygdalis dulcis* Mill, *Prunus amygdalis* Batsch), ботаничките студии потврдиле дека во Албанија постои и див бадем *Amygdalis webbii* Spach (syn. *Prunus webbii* (Spach) Vierh. (Demiri 1983). Кај нас (само во околината на Куманово, Кавадарци и Штип, се среќава дивиот цуцест бадем *Amygdalus nana*, познат и како *bajame e shkurtër*, *bajame herre*, *bajame xhuxhe*, во македонскиот јазик е познат и под името дива праска³¹, многу низок цбун од 0,5 м, поретко до 1 м.

BANANIA

лат. *Musa paradisiaca*

мак. банана

Деноминација:

Латинското име на ова овошје е *Musa paradisiaca*, додека на албански јазик називот е *banane*, што значи дека овој збор е влезен во албанскиот јазик заедно со доаѓањето на овошката и станува збор за заемка (туѓ назив). И во македонскиот јазик, но и кај другите балкански јазици и пошироко се појавува истата ситуација, значи се среќава истата заемка.

Етимологија и ономастика:

Се претпоставува дека зборот „банана“ има африканско потекло, веројатно од зборот *banana* од волофскиот јазик (нигер-конгоански јазик, кој се зборува главно во Сенегал, Гамбија и Мавританија), додека во другите светски јазици влегол во употреба преку шпанскиот или португалскиот јазик³².

³¹ Кипријановски, М., Арсов, Т. *Овошњарство*, Скопје, 2009: 179.

³² *Origin and meaning of banana* by Online etymology Dictionary.

Документација:

Во Европа, францускиот писател Жил Верн, со детални описи им ги претставува бананите на своите читатели, во своето најпознато дело³³, во 1872 година. Во тоа време, бананата била достапна во Европа, но сè уште не била позната пошироко за сите.

Полисемантичка анализа:

1.0. Овошно дрво. Овошно дрво кое припаѓа на фамилијата палми и се култивира само во тропските региони, со многу крупни листови, со цветови во форма на грозд и со исто таков плод.

P. sh.: *Bananet lulëzojnë në zona pa ngrica* (PGJPF, 125).

1.1. Плод од банана. Бананите се долгнавести, со жолта и дебела лушпа, додека плодот има убава миризба и многу е благ.

P. sh.: *Bananet, thesari tropikal që ushqejnë botën* (PGJPF, 123).

Полисемантичката структура на лексемата *banane* се состои од две семантички содржини кои го претставуваат метонимискиот однос растение – плод.

Зборообразувачки карактеристики:

bananishte,

Со суфиксот *-ishte* и неговата варијанта *-ishtë*, се образуваат зборови кои именуваат места каде што се наоѓа именуваниот предмет, на пр.: *pemishte* (овоштарник), *bananishte* (*banane*), на пр.: *Bananishtet e bregdetit*.

Лексемата *banane* образува нова лексема преку морфолошки начин на образување и тоа со суфиксација и претставува општа именка.

Формирани синтагми:

Lëkurë bananeje – кора од банана.

Ngjyrë bananeje – боја на банана.

Pyll bananesh – место засадено со банани.

Овие синтагми, формирани со лексемата *banania*, од аспект на образување се прости синтагми. Што се однесува на значенскиот однос меѓу членовите на синтагмата,

---

³³ *Пајл околу светот за осумдесет дена*, најпознатото дело на Жил Верн.

забележуваме дека сите синтагми имаат атрибутивен однос. Имајќи ја предвид лексичко-граматичката категорија на главниот збор, тие се именски синтагми.

Формирани пословици:

Нема ниту една регистрирана пословица со оваа лексема.

Видови и сорти:

Бананата е растение со потекло од Југоисточна Азија и островите во овој регион, каде што се идентификувани видовите *Musa cavendishii*, *M. paradisiaca* и *M. sapientum* (Џувели 2012). Бананите, кои се масовно присутни на светскиот пазар и кои денес се консумираат, се добиени од дивите видови *M. balbisiana*, *M. acuminata*. Бананата е растение кое првично било засадена во Валона и Саранда, градови во Албанија, како егзотични украсни растенија, додека во Македонија поради климата не може да преживее.

BORONICA

лат. *Vaccinium myrtillus*

мак. боровинка

Деноминација:

Латинската деноминација на ова овошје е *Vaccinium myrtillus* и припаѓа на семејството *Ericaceae*. Латинската деноминација за дивата боровинка е *Vaccinium uliginosum*. Во различни говори на албанскиот јазик ги среќаваме и различните варијанти на овој назив како: *thrashegra*, *qershigël*, *qershizë*, додека за дивата боровинка се среќаваат варијантите како: *boronica e egër*, *lëgjithja* (FEBK, 42). Во албанските говори во Македонија, лексемата *boronicë* се реализира во повеќе разновидности од фонетски карактер како: *boronicë-a*, додека во село Острец и Џинциполе од истиот регион се среќава називот *rrushariu*; во регионот на Прилеп имаме *borovnaic-a*, додека во наречјето на Горна Река, во Гостиварско, се среќава називот *shushi*³⁴. Во Битолскиот Регион е регистриран називот *rrush' ariu*, *rrush'mali*; во Полошкиот Регион има називи како: *gjershizë-a*, *gjershajzë-a*, *shushija*; додека во Кумановскиот Регион и во Скопскиот Регион има називи *rraush mali*, *rraush i zi*, *rraush i egër*, *borovnica* итн.

³⁴ Sejfedin Haruni. *E folmja shqipe e Rekës së Epërme të Gostivarit*, Shkup, 1994: 106.

Етимологија и ономастика:

Зборот *boronica* – боровинка – *borovnica* е со општословенско потекло³⁵. Се појавува и во ономастиката, на пр.: *Maja e Boronicës*, во Тропоја, Албанија.

Документација:

Бидејќи зборот *boronica* е заемка во албанскиот јазик, не е забележан каков било податок во врска со документацијата на оваа лексема.

Полисемантичка анализа:

1.0. Овошно растение: Ниска и разгранета грмушка, со ситни листови, со мали, ситни и топчести плодови.

1.1. Плод од боровинка. Плодовите на ова овошно растение созреваат во текот на месеците од јули до септември. Плодовите се слатки, со виолетова боја и многу здрави за јадење. Може да се користат како свежи, замрзнати или преработени.

Полисемантичката структура на лексемата *boronicë* се состои од две семантички содржини кои го претставуваат метонимискиот однос растение – плод (*shkurre e boronicës* – *fruti i boronicës*).

Зборообразувачки карактеристики:

Не е забележано какво било зборообразување од оваа лексема.

Формирани синтагми:

Çaj boronice – чај од боровинка.

Lëng boronice – сок од боровинка.

Ngjyrë boronice – нешто што се споредува со бојата на боровинката, боја на боровинка.

Овие синтагми кои се формирани од лексемата *boronicë*, од аспект на образувањето се прости синтагми. Што се однесува на значенскиот однос меѓу членовите на синтагмата, забележуваме дека сите синтагми имаат атрибутивен однос. Имајќи ја предвид лексичко-граматичката категорија на главниот збор, тие се именски синтагми.

---

³⁵ Petar Skok. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, A-J, Zagreb, 1971: 188.

Формирани пословици:

Нема ниту една регистрирана пословица со зборот *boronicë* – боровинка.

Видови и сорти:

Се смета дека во природата има повеќе од 400 видови боровинки, кои се разликуваат по плодот, формата на растението, висината итн. Модерната боровинка е иновација на XX век, додека во XIX век, единствен начин да се најдат боровинки беше во природата. Потоа, научниците почнаа да се занимаваат со проучување на одгледувањето боровинки и дојдоа до заклучок дека тие може да се одгледуваат, и тоа во разни сорти. Меѓу најважните се следниве видови: *Vaccinium myrtilloides*: канадска боровинка; *Vaccinium angustifolium*: нискогрмушеста боровинка; *Vaccinium corymbosum*: северна високогрмушеста боровинка; *Vaccinium australe*: југоисточна високогрмушеста боровинка; *Vaccinium ashei*: боровинка зајачко око; *Vaccinium vitis*: црвена боровинка; *Vaccinium myrtillus*: обична нискогрмушеста боровинка. Кај нас, позната е обичната боровинка која расте на повисоките планини.

CARACI

лат. *Celtis australis*, *Celtis lutea*

мак. копривка

Деноминација:

Латинската деноминација на ова овошје е *Celtis australis*, *Celtis lutea* и му припаѓа на семејството *Ulmaceae* (Брестови). Во различни говори на албанскиот јазик се среќаваат и називите како: *bobja*, *boboli*, *bobolja*, *çerçemi*, *çiçumi*, *fojleta*, *fuleta*, *goxhamishja*, *hidhëza*, *hini*, *hinëza*, *hithëthi*, *hithi*, *hiza*, *ithja*, *kaliboba*, *karabobja*, *karata*, *karateneja*, *kokobobja*, *kollopriftja*, *vidhëza*, *vidhi* и *butë* (FEBK, 54).

Етимологија и ономастика:

Caraci во албанскиот јазик се манифестира со многу дијалектни форми, што веројатно укажува дека оваа растение е донесено од различни земји, и тоа во различни периоди. Најчеста дијалектна форма е „carac“ што се користи во Средна и Северна Албанија и е влезена во официјалниот, односно во стандардниот албански јазик. Лингвистите сметаат дека овој збор има корени од албанскиот јазик (Çabej 1989). Називот

е формиран од темата или коренот *car, со значење „ther“ (нешто што боде) и суфиксот –ас. Додека зборот „çeğsem“ очигледно е деформација на турскиот збор „çitlembik“, како што се именува ова овошје на турски јазик. Терминот „Celtis“, на латински јазик, произлегува од името на едно античко европско племе од Медитеранскиот Регион и било користено од Плиниј (23 г. пр. н. е. – 79 г. пр. н. е.) за некое растение за кое постои сомневање дека било антички лотус и било спомнато од Хомер во „Одисеја“, Херодот (490 – 425 г. пр. н. е.) и Теофраст (370 – 285 г. пр. н. е.). Додека „australis“ е изведен од латинскиот јазик што значи „јужен“, така што може да се преведе буквално на албански јазик „Keltia Jugore“ (Јужна Келтија)³⁶.

Документација:

Не најдовме на ниту еден податок, кога првпат е документиран овој збор.

Полисемантичка анализа:

1.0. Овошно дрво. Високо дрво што расте на места со топла клима, со мали листови и со плодови кои се ситни по големина и може да се јадат, на пр.: *Dru caraci*.

1.1. Плодот на ова дрво. Плодот кога е зрел добива црна боја и се јаде, а од него се прави и пекмез, на пр.: *U poqën caracët*.

Полисемантичката структура на лексемата *caraci* се состои од две семантички содржини кои го претставуваат метонимискиот однос растение – плод (*druri i caracit – fruti i caracit*).

Зборообразувачки карактеристики:

Не е забележено какво било зборообразување од овој збор.

Формирани синтагми:

Dru caraci – дрво на ова овошје кое е мошне декоративно во природата.

Pekmez caraci – пекмез од копривка.

Овие синтагми, формирани од лексемата *caraci*, од аспект на образувањето се прости синтагми. Што се однесува на значенскиот однос меѓу членовите на синтагмата,

---

³⁶ www.bota-bujqesore.com

забележуваме дека тие имаат атрибутивен однос. Имајќи ја предвид лексичко-граматичката категорија на главниот збор, станува збор за именски синтагми.

Формирани пословици:

Не најдовме на ниту една регистрирана пословица со зборот *caraci* – *копривка*.

Видови и сорти:

Caraci (*Celtis australis* L.) вирее околу Средоземното Море, на јужниот брег на Европа и во северниот дел на Африка, како самоникнато или култивирано растение. Неговото потекло денес е многу дискутабилно и сè уште недоволно познато. Според некои податоци, ова овошје е дојдено во Европа од Средна Азија, за време на Византиската Империја. Родот *Celtis* содржи околу 20 видови, распространети низ целиот свет. Во Албанија, според проф. М. Демири, се наоѓа уште еден вид, покрај Преспанското Езеро, наречен *кавказки царац* (*C. caucasica* L.). Овој вид е загрозен со целосно исчезнување. Се разликуваат некои видови копривка – *сарас*: *кавказки царац*, лат. *Celtis caucasica*; *мисисиписки царац*, лат. *Celtis laevigata*, *C. integrifolia*, *C. mississippiensis*; *западен царац*, лат. *Celtis occidentalis*; *мал царац*, лат. *Celtis tenuifolia*, *C. pumila*.

DARDHA

лат. *Pyrus communis*

мак. круша

Деноминација: Називот *dardhë*, во албанските говори во Македонија, се јавува со општо значење 'dardhë (*Pyrus*). Латинскиот назив на лексемата *dardhë*, круша, е *Pyrus communis sativa*, *P. domestica* и е од семејството

Rosaceae – *Trëndafilore* – *Пози*, додека за дива круша е *Pyrus communis*, *P. acerba*, *P. pyraster*, *P. amygdaliformis*, *P. achros*, *P. parviflora*, *P. cuneifolia* (FEBK, 68). Латинските називи *Pyrum* (1. 422; 479) и *Pyrus* (1.422; 479)³⁷ ги именуваат дрвото на крушата и плодот на крушата.

Во разни говори на албанскиот јазик се среќаваат и варијантите на овој назив, и тоа како: *dardha e butë*, *dardha dimërore*, *dardhëza*, *dordhi* (FEBK, 68). Во албанските говори во

³⁷ S. v. *Pyrus*, „arbor, pyrum, fructus“, цит. од Nada Vajs, *Hrvatska povjesna fitonimija*, Zagreb, 2003: 141.

Македонија, лексемата *dardh** за *dardhë*, се реализира речиси со ист фонетски карактер: *da: rdh*. Како општо правило се појавува речиси во сите говори: полувокалот *ë*, со нагласен слог, не се нагласува, затоа што паѓа на крајот на зборот, исто како и кај лексемата *moll*; за: *mollë* (но, оваа карактеристика се појавува во сите албански говори од гегискиот дијалект, освен кај тоскискиот говор во Преспа, Битола, во Охрид и еден дел од Струга, каде што се зборува тоскискиот дијалект).

Луѓето, повеќе видови круши ги именувале според некои карактеристики на ова овошје, но и со имиња според тоа од каде е дојдено овошјето. За различни видови круши, имајќи предвид дека во двојазични услови (кога говорителите на албанскиот јазик, чиј јазик им е мајчин), може да се употребуваат и словенски зборови кои се употребуваат истовремено и од говорителите на македонскиот јазик, како што се лексемите: *divjačkë-a* (*Pyrus silvestris*) алб. дијал. *dardhë* е *egër*, мак. дијал. *divjачка* (вид круша со кисел вкус); *vodenkë-a* (вид круша која е многу сочна), а таму каде што двојазичноста не доаѓа многу до израз, истиот назив се употребува на албански јазик, како *dardha lëngshe*. Овие лексеми, иако се употребуваат во одредени средини, сепак не се дел од албанската лексика.

Во Преспанскиот Регион се среќава сортата *Pyrus amygdaliformis* (вид круша која созрева наесен) со називот *bozdovankë-a*, сп.: тур. *Bozdogan* (Skok I 246; Škaljić 157) (LDRP, 49); потоа соротата *Pyrus communis amygdaliformis* (вид дива круша) со називот *goricë-a*. Овој вид круша има повеќе називи: во Кумановскиот Регион се употребува називот *dardh' e egër*, во Струшкиот Регион како *dardhishtë-a*, во Кичевскиот и Гостиварскиот Регион како *dardhë gorrece*. Потоа називот *dardha mace* (круша која созрева наесен), регистриран во село Црнилиште, Општина Долнени, на пр.: *Dardhët mace jen shaum t'hartà* (FSHPPKV, 66); додека називот *maqank/ë, ~a* е регистриран во Крушевскиот Регион (се употребува за вид круша која созрева во текот на август); називот *panagjyrk/ë~a* е регистриран во Крушевскиот и Прилепскиот Регион; називот *xaka* (за вид круша која е поголема од нормалната форма на една круша) е регистриран во селата на Горна Река, во Гостиварско (ESHREG, 108). Некои називи се добиени според надворешните особини или карактеристики на овошјето, како што е и називот *kantarkë-a* (вид зимска круша) која според формата личи на топка (топузот од кантарот) на кантар за мерење, сп. тур. *kantar*, алб. *kandar*, мак. *канџарка*, и се среќава кај говорителите од с.

Црнилиште, Општина Долнени, а исто така и во Преспанскиот, Битолскиот и Тетовскиот Регион.

- Номинација по боја се јаува кај називот: *karamankë-a*, вид зимска круша, која кога созрева добива црна боја, од турскиот јазик сп. *karaman*, *kara* – е *zezë* – црна и турскиот суфикс *man* (FOGJSH, 613).
- Според временска мотивација е називот *petrofkë-a*, назив кој се однесува на овошје какви што се јаболкото, крушата или сливата, кои созреваат за време на Петровден. Според географската мотивација е добиен називот *tirankë-a*, според главниот град на Р Албанија, Тирана, и наставката –*kë*, наставка од словенско потекло –ка (LDRP, 157); потоа називот *dardhtaurka* (с. Црнилиште – Долнени), *darthturka* (с. Алданче – Крушево) и се претпоставува дека е круша донесена од Турција.
- Врз основа на внатрешниот состав на овошјето, ги разликуваме називите: *dardha langshe* (вид круша која е многу сочна и се среќава во с. Блаце, во Скопскиот Регион). Називот *sherbetli/e,~a* е регистриран во с. Црнилиште – Долнени (вид круши со овална форма и многу благи, како шербет). За истиот вид круша, во Преспанскиот Регион е регистриран називот *sherbetkë-a*;

Етимологија и ономастика:

Кога се зборува за староста на овој збор, кој до ден денес е сочуван и сè уште се употребува во албанскиот јазик, може да кажеме дека уште од Хан (I 236, 266, *Reise von Belgrad nach Salonik* 1868, f. 69), па досега, го поврзуваат со името на народот – во мнозинство Илири – Дардани и со нивната земја, Дарданија, како „vend dardhash“ (земја на круши). Овој збор се совпаѓа и со зборот *draigen* (*dardhë* е *egër* – дива круша) од староирскиот јазик, но и со *akherdhos* (*dardhë* е *egër*, *murriz* – дива круша, глогинка) од старогрчкиот јазик. Ако *Pirustae* (лат. *Pirus* – *dardhë*): *Dardani*, на начин така што името на илирското племе на Пирустите го содржи латинскиот превод на името на Дарданите, како што мисли и унгарскиот палеонтолог и етнограф Франц Нопча³⁸, (*Die Albaner, Sonderdruck aus der Wochenschrift Urania* Nr. 1 dhe 2, 1916, f. 5v.), Durhan (*Some Tribal Origins Laws and Customs of the Balkans*, 237) и Baldacci (*Riv. d'Albania III*, 142), ова би го потврдило, од друга страна, тоа дека Дарданија (*Dardania*) значи „vend dardhash“ (земја на круши) (SGJ IX, 168).

³⁸ F. Nopcsa, *Die Albaner*, „Sonderdruck aus der Wochenschrift Urania“, бр. 1 и 2, 1916: 5v. цит. од E. Çabej, *Studime gjuhësore*, IX, Prishtinë, 1989: 168.

Документација:

Првите податоци за крушата ги имаме од Хомер³⁹, поточно од неговата епска поема *Одисеја*, каде што крушата ја нарекол „një dhuratë e Perëndive – дар од боговите“. На албански јазик, овој збор, *darçe* – *dardhë*, првпат е документиран кај Франг Барди (Frang Bardhi) во 1635 година.

Полисемантичка анализа:

- 1.0. Овошно дрво. Расте во различни делови на Европа, Азија и Африка. Крушата е овошка со сјајни листови. Крушовото дрво е тврдо дрво што лесно се обработува за скулптури, за музички инструменти, за мебел итн.
- 1.1. Плод од круша. Плодот е најчесто со долгнавеста форма, поширок на едниот крај и се стеснува кон дршката, се користи за храна и многу е сладок. Крушата може да се јаде свежа, сува или како преработена храна од страна на прехранбената индустрија или од домаќинките.
- 1.2. Спорт: долгнавест облик што наликува на плодот на ова дрво. Алатка за боксување (FGJSSH, 179).
- 1.3. Фиг.: Фигуративното значење на зборот круша, што го среќаваме во народните песни, претставува елеганција, честопати за споредување на женската убавина, на пр.:

*Ti moj dardha rrumbullake,
kush t'i puthi ato faqe
po ky djali pa mustaqe. (LPP, 49)*

Полисемантичката структура на лексемата *dardhë* ја сочинуваат четири семантички содржини, од кои првите две 1.0. и 1.1. го претставуваат метонимискиот однос растение – плод. Семантичката содржина 1.2. претставува семантичка реализација, мотивирана од формата на плодот, а семантичката содржина 1.3. претставува метафорична реализација преку споредување која, исто така, е мотивирана од формата на плодот.

---

³⁹ Хомер (IX – VIII век пр. н. е.). Најголемиот епски поет на античка Грција. Автор на легендарните поетски дела *Илијада* и *Одисеја*.

Зборообразувачки карактеристики:

Темата *dardh* послужила за градење на овие деривативни зборови:

1) Морфолошки начин – деривација со суфиксација:

dardhak, ĩruo.

–ak(ε), е суфикс што изразува нешто што е слично по форма, по боја или по која било друга карактеристика, на пр.: *dardhak* (нешто што личи на круша, што има облик на круша).

dardhar,

–ar, е суфикс што формира општи имиња за луѓе карактеризирани со местото каде што живеат или каде што се родени, *dardhar* (жител на селото Дарда од областа на градот Корча во Албанија), на пр.: *U mblodhën dardharët. Takova një dardhar.* (Сретнав еден дардар.)

dardhaxhi,

–xhi, е суфикс од странски извор, поконкретно турски, кој бил мошне продуктивен во албанскиот јазик при формирање имиња на занимања, но со текот на времето бил заменет со албански суфикси. Порано, во Македонија, и албанските и македонските говорители го користеле овој суфикс: на пр.: *dardhaxhi*, сп. мак. костенција (суфикс кој се користи за некој што се занимава со производство, со одгледување или со продавање на нешто). Овој суфикс не нашол употреба кај сите дијалекти и наречја во албанскиот јазик.

dardhçë, dardhëçe,

–çë, –ëçe се суфикси кои образуваат нов назив за дива круша.

dardhishke

–ishke, е суфикс кој е регистриран кај арберешите од Италија (Топали 2017: 359).

dardhishtë,

–ishte, (–ishtë), со суфиксот –ishte, и неговата варијанта –ishtë, образуваат зборови кои именуваат места каде што се наоѓаат многу дрвја од некое овошје, пр.: *pemishte* (овоштарник), *dardhishtë* (засадено земјиште со круши) итн.; 2. бот. дива круша, *gorricë* – горница; овошка, пр.: *E preu dardhishtën. Shartoi një dardhishtë. Mblodhi ca dardhishta.* (Собра неколку диви круши.); 3. Трн од горница (*Gjemb gorrice*), на пр.: *I hyri një dardhishtë në këmbë.*

dardhoke,

–oke е суфикс со кој се именува дивата круша, горница.

dardhore,

–ore, темата *dardh-* и суфиксот –ore ни го даваат зборот *dardhore*, што значи мала дива круша која сè уште нема плодови.

dardhukël,

–ukël, зборот кој се формира со овој суфикс се користи за еден вид круша која има ситни плодови и која расте само по планини; дива круша, горница, плодот на ова дрво.

2) Сраснувањето (лексичко-синтаксички начин) како начин на зборообразување:

dardhbardh,

Горенаведениот пример покажува дека станува збор за лексичко-синтаксички начин на образување, поконкретно за субординациски однос (атрибутивен), зборот е образуван од една именка и една придавка, сраснување без член на придавката: *dardh* + *bardh*.

dardhëzeza,

Како и кај гореспоменатиот пример и тука имаме лексичко-синтаксички начин на образување, поконкретно за субординациски однос (атрибутивен), зборот е образуван од една именка и една придавка, сраснување без член на придавката: *dardhë* + *zeza*.

dardhmollë,

Станува збор за лексичко-синтаксички начин на образување, поконкретно за субординациски однос (атрибутивен), зборот е образуван од две именски теми: *dardh* + *mollë*.

darthturka, dardhtaurka,

Овие зборови не припаѓаат на стандардниот албански јазик, но во народната лексика се користат. Исто така, станува збор за именка образувана на лексичко-синтаксички начин за образување, поконкретно за субординациски однос (атрибутивен). Зборот е образуван од две именски теми.

kajsidardhë,

И овој збор е образуван од две именски теми: *kajsi* + *dardhë*. Исто така, станува збор за лексичко-синтаксички начин на образување, поконкретно за субординациски однос (атрибутивен). Ова именување се користи за вид круша во облик на кајсија.

Лексемата *dardhë* претставува богатооформен систем од вкупно четиринаесет зборообразувања, добиени на следниов начин:

– нови лексеми преку морфолошки начин – деривација со суфиксација на образување и лексичко-синтаксички начин (сраснување).

Според првиот начин на образување, оваа лексема содржи осум именски и едно придавско образување (односна придавка). Според лексичко-синтаксичкиот начин, оваа лексема содржи вкупно пет нови зборообразувања, од кои две со субординациска врска (атрибутивна), а останатите три се сраснување без член, формирани се од една именка и една придавка, исто така и од две именски теми.

Формирани синтагми:

Dardhë bishtje – вид круша со издолжена опашка.

Dardhë brumje – вид круша кога созрева, станува мека како тесто.

Dardhë dimërore (dimërake) – круша која созрева доцна, кон крајот на ноември.

Dardhë elbje – вид круша која зрее истовремено со јачменот.

Dardhë gurje – вид круша со тврда пулпа.

Dardhë vjeshtore – есенска круша.

Kokërr dardhe – оваа фраза се употребува кога се мисли на едно парче, едно зрно итн., на пр.: *Më jep një kokërr dardhe.* (Дај ми едно зрно круша.)

Komposto dardhash – компот од круши.

Lëng dardhe – сок од круша.

Marmelatë dardhash – мармалад од круши.

Musht dardhash – алкохолен пијалак од круши.

Raki dardhash – крушовица, ракија од круши.

Овие синтагми формирани со лексемата *dardhë* од аспект на образување се прости синтагми. Што се однесува на значенскиот однос меѓу членовите на синтагмата, забележуваме дека сите синтагми со лексемата *dardhë* имаат атрибутивен однос. Имајќи ја предвид лексичко-граматичката категорија на главниот збор, тие се именски синтагми.

Формирани пословици:

- Dardha e ka bishtin prapa – секоја работа што можеби изгледа лесна, без проблеми, истовремено може да има непредвидени последици (обично кога последиците не се добри).
- Dardha në shënëndre; ирон. Круши среде зима, значи лаги, празни работи, на пр.:
– *Hiç s'e ke kuptuar e po thua dardha në shënëndre, si një kalama i llastuar (Let.art.) (FFGJSH, 184).*

- E hëngri dardhën. – Ја изеде крушата. – (некој) добил заслужена казна, настрадал поради себе, на пр.:
– *Rri, se do ta hajë dardhën, e dënon vetë Zoti (Ligj. Fol.)* (FFGJSH, 184).
- E shpunë (e çuan) dardhë. – Се скараа еден со друг, ги заострија односите, на пример:
– *M'e 'ç'je ti' e 'ç'jamë unë' do ta shpien dardhë e do të na prishin shumë punë (Let.art.)* (FFGJSH, 185).
- Ёshtë poshtë dardhës. – Под круша е – (некој) блиску до добрите работи, има полза од нив, лесно му е да го земе најдоброто, на пр.:
– *Ju e dini, Kopi, që ndodhemi në një gjendje të keqe, s'jemi më poshtë dardhës. – Ndjava se sat ë vërteta ish in ato fjalë, ne kishim humbur shumë (Let.art.)* (FFGJSH, 184).
- I dolën dardhat. – Му излегоа крушите (некому), сè се откри.
– *Njeriu, mor bir, të mendojë edhe për nesër. Sot një gjë i duket se nuk ia dine, por dikur i dalin dardhat e atëherë paguan më shtrenjtë (Let. art.)* (FFGJSH, 184).
- I doli dardhë. – Круша му испадна работата, (нешто) некоја работа не завршила добро, не завршила според предвиденото, потешко било отколку што мислел, не му тргнало, на пример:
– *Me e dijtë se po më del dardhë, marr me vete edhe dy langonjtë e shtrigës (Folk.)* (FFGJSH, 184).
- Ka rënë nga dardha. – Падна од круша, (некој) настрадал и се опаметил, на пр.
– *E njoh mirë të keqen e asaj pune, kam rënë vetë njëherë nga dardha, nuk lejoj të bie edhe njëherë.*
- Kush rri nën dardhë, i ha kokrrat. – Кој седи под круша, тој јаде круши (плодови):
а) тој што работи и се наградува;
б) ирон. Кој седи покрај човек кој има власт, богатство и знаење, има повеќе корист за разлика од другите кои се подалеку од него.
- Nuk i hipën dot dardhës, i bie fikut. – Ти говорам ќерко, сети се снао.
- Sillet rreth dardhës. – Се врти околу крушата – (некој) се врти околу неког со надеж дека ќе му помогне; презема празна работа и се надева дека ќе има корист од тоа, на пример: *Plakës nuk i gjente rehat shpirti. Donte të bënte diçka, makër sa për të thënë se po ndihete, sillej rreth dardhës dhe i vinte inat që s'bënte dot asgjë (Let.art.)* (FFGJSH, 185).

Видови и сорти:

Крушите се одгледуваат главно заради нивните плодови, но за луѓето се корисни и дрвото, лисјата и цветовите, и тоа за повеќе намени. Одгледувањето на крушата *Pirus communis* потекнува од најраните времиња. Крушата припаѓа на семејството *Rosaceae* – *Trëndafilore* – Рози. Според различни автори, во овој род има 20–75 видови, од кои околу 23 се диви (гогџа). Овој род ја вклучува горницата, лат. *Pyrus amygdaliformis* Vill., *P. Sativa*, и дивата круша, *Pyrus piraster* L. Од практична гледна точка, сите сорти на круши може да се групираат во три категории: круши за јадење, круши за варење и круши за алкохолни пијалаци. Крушите за јадење се поделени на летни, есенски и зимски круши (DSHSH, 1955).

FËSTËKU

лат. *Pistacia vera*

мак. фистак

Деноминација:

Латинскиот назив за ова овошје е *Pistacia vera*. Во некои албански говори постои и варијанта на основната деноминација *fëstëku* како: *dushkulli i vërtetë* (FEBK, 91). Овој назив во албанскиот јазик влегол како заемка, бидејќи и фистакот како овошје навлегол релативно доцна, затоа и нема друг назив имајќи предвид дека ова овошје ниту се одгледува ниту се култивира кај нас.

Во сите албански говори во Македонија се користи истиот назив, без фонетска разлика, со исклучок на некои места, каде што се јавува и како *fistik* (замена на самогласката –ë со самогласката –i).

Етимологија и ономастика:

Називот *fëstëk* доаѓа од арапскиот јазик *fustuk*, односно од персискиот *peste* (Dizdari 278).

Документација:

Не најдовме на ниту еден податок кога прв пат е документиран овој збор.

Полисемантичка анализа:

1.0. Овошно растение. Грмушка што расте на места со топла клима, која има ситни цветови како грозд, од кои потоа се добиваат плодови слични на лешникот.

1.1. Плод од фистак. Семките на фистакот се јадат, исто така, се користат многу и во слаткарството.

Полисемантичката структура на лексемата *fëstëku* се состои од две семантички содржини кои го претставуваат метонимискиот однос растение – плод (*shkurre e fëstëkut – fruti i fëstëkut*).

Зборообразувачки карактеристики:

Не е забележано какво било зборообразување со овој збор.

Формирани синтагми:

Vaj fëstëku – масло од фистак.

Оваа синтагма која е формирана од лексемата *fëstëk* од аспект на образувањето е проста синтагма. Што се однесува на значенскиот однос меѓу членовите на синтагмата, забележуваме дека има атрибутивен однос. Имајќи ја предвид лексичко-граматичката категорија на главниот збор, тоа е именска синтагма.

Формирани пословици:

Не наидовме на ниту една регистрирана пословица со зборот *fëstëk – фисџаќ*.

Видови и сорти:

Фистакот му припаѓа на семејството *Anacardiaceae* што опфаќа 20 видови од кои само видот *Pistacia vera* има поголемо значење затоа што плодот од овој вид се јаде и е хранлив за луѓето. Дрвото на фистакот има животен век до 500 години. Што се однесува на потеклото на ова овошно дрво, како веројатни центри се сметаат Средна Азија, северозападна Индија, Авганистан, Иран (Кипријановски-Арсов 2004: 184). Кај нас, фистакот е донесен пред повеќе од 40 години. За одгледување на фистакот, климатските услови се посоодветни во централна и во јужна Македонија, а интродуциран е грчкиот вид фистак, *Aegina*. Што се однесува на дивниот фистак, кај нас расте само еден вид, и тоа

Pistacia terebinthus L. позната како: смрдлика, смрадел, смрдунка. Овој назив доаѓа од мирисот на смолата што ја лачи дрвото.

FIKU

лат. *Ficus carica*

мак. смоква

Деноминација:

Називот *fik* во албанските говори се јавува со општо значење *fik-fiq*. Латинскиот назив за лексемата *fik* е *Ficus carica*, додека за дивата смоква е *Caprificus insectifera* (FEBK, 93). Епитетот *carica* се однесува на потеклото на смоквата од регионот Карија (Caria) во Мала Азија. Според ботаничките студии, покрај култивираната смоква, распространета е и нејзината дива форма, која е евидентирана како *kaprifiku* (var. *caprificus* Risso). Постојат неколку видови смокви кои ги имаат и своите латински називи: *Ficus chelidonia* – вид црна смоква, *Ficus callistruthia* – вид сочна смоква, *Ficus cucurbitinum* – вид смоква со форма на тиквичка, итн. Во албанските говори има и други варијанти на овој назив како што се: *fiku i butë*, *piri*, додека за дива смоква како: *fiku i ciqërt*, *fiku i shqertë*, *kaprifiku*, *piri* (FEBK, 93).

Како називи за разни видови смокви се евидентирани следниве примери: *fik bishtak* – смоква со долга дршка, *fik patëllxhanës* – смоква со долгнавести плодови, со боја на модар патлицан, *fik llopës* – смоква која има бели плодови и созрева во септември, *fik bualli* – смоква со големи плодови која е многу блага и созрева, исто така, во септември, *fik dimëror* – зимска смоква, затоа што созрева дури во ноември, *fik i lashtë* – стара сорта на смоква што созрева многу рано.

Во албанските говори во Македонија, лексемата *fik*, според фонетскиот карактер, се реализира во различни форми како: *fiq* – се изговара кај албанските говорници од Прилепскиот и Крушевскиот Регион, *fiç* – во струшкото село Велешта, на пример: *Hongër fiç*, *ene vdiç* (ALPSH, 2004: 74). Во Полошко, како и во селата од Општина Сарај, називот *fiç/fik* се употребува како сингуларизирана множина, на пр.: *ni fiç*, *di fiç* итн.

Етимологија и ономастика:

Што се однесува на етимологијата на лексемата *fiku*, се смета дека таа потекнува од латинскиот збор *ficus*, кој спаѓа во групата зборови или заемки од медитеранскиот извор

(Sejdiu 177; Topalli 482). Меѓу плодовите за кои се смета дека се меѓу првите кои биле одгледувани од страна на човекот, како што е смоквата, речи си секаде се спомнува заедно со маслинката и лозата, односно со грозјето.

Смоквата е спомената во светата книга Куран, каде што се споменува една посебна заклетва во името на смоквата, при што се вели: „Pasha Fikun dhe Ullirin“ (Kurani 1987). Во Албанија, две села се именувани со името на смоквата: селото *Fikas* (Фикас) во Тирана, Елбасан и Тропоја, *Fikaj* (Фикај) во околината на градот Берат во Албанија, *Fishtë* (Фишт) од *fishtë* во околината на Лежа, *Fikth* (Фикт) во Фиер, *Qafa e Fikut* (Ќафа е фикут) во Саранда итн. Називот смоква, исто така, се наоѓа и како патроним, на пр.: *Hasan Fiku*, *At Gjergj Fishta* и др.

Документација:

За првпат се среќава кај Франг Барди (fich fruit)⁴⁰.

Полисемантичка анализа:

1.0. Овошно дрво. Расте на топли места и има густа и широка круна, со големи лисја.

1.1. Плод од смоква. Плодот од смокви е многу сладок и има голема содржина на шеќери. Овошјето смоква може да се конзумира свежо, но и како суво, а исто така, и преработено како мармалад, џем итн. Што значи дека смоквата е важна во прехранбената индустрија.

Полисемантичката структура на лексемата *fiku* се состои од две семантички содржини кои го претставуваат метонимискиот однос растение – плод (рема е *fikut* – *fruti* i *fikut*).

Зборообразувачки карактеристики:

1. Деривација со суфиксација:

fikës,

–ës, со темата *fik* и суфиксот –ës се образува именка за именување птица (птица која се храни со смокви, најверојатно и називот е добиен по оваа карактеристика).

fikishtë,

–ishtë, овој суфикс се употребува за образување на некои општи именки кои именуваат посебни места, како шума со смокви.

⁴⁰ Од релациите на Франг Барди. Во: „Релации за состојбата на Северна и Средна Албанија во XVII век“. Том II, (1634 – 1650), Тирана 1965: 203, 223. Цит. од Lufter Xhuvëli. *Bimët dhe shqiptarët nga neoliti në shekullin 21*. Tiranë. 2012: 133.

fiklosh,

–losh, со темата *fik* и суфиксот –losh се образува именка за именување на вид смоква која созрева во текот на август.

fikore,

–ore, со темата *fik* и суфиксот –ore, се образува нов збор со значење за место засадено со смокви.

fikth,

–th, овој суфикс е со деминутивно значење, и тоа за: 1. Адамово јаболко; 2. Несозреана смоква.

2. Сраснувањето (лексичко-синтаксички начин) како начин на зборообразување:

bukëfiqe,

Оваа именка е образувана од две теми, и тоа: *bukë* + *fiqe*, на пр.: *Bukë fiqsh. Bukëfiqe të hojme. E ushqeu me bukëfiqe.* (лепче од смокви)

3. Мешан начин на зборообразување:

i (e) fiktë,

претпозитивен член + суфикс, се добива придавка, на пр.: –(ë)t(ë), *e fiktë* (нешто што е направено од смоква).

Лексемата *fik* образува нови лексеми на три начини на образување: морфолошки начин (деривација со суфиксација), сраснување (лексичко-синтаксички начин) и мешан начин (претпозитивен член + суфикс). Лексемата *fik* според првиот начин на образување содржи пет именски образувања. Според вториот начин, оваа лексема содржи едно ново зборообразување, со субординациска врска (атрибутивна), образувана од две именски теми. Според третиот начин на образување има една придавка образувана од претпозитивен член + суфиксација.

Формирани синтагми:

Bukë fiku – иситнети смокви, месени и формирани како леб, леб од смокви или колач од смокви.

Fik bishtak – смоква со долга дршка.

Fik bualli – смоква со големи плодови која е многу блага и созрева, исто така, во септември.

Fik dimëror – зимска смоква, затоа што созрева дури во ноември.

Fik i lashtë – смоква која созрева многу рано.

Fik kokërrmadh (kokërrvogël) – Овие називи се формирани според големината на плодот.

Fik llopës – смоква која има бели плодови и созрева во септември.

Fik patëllxhanës – смоква со долгнавести плодови со боја на модар патлиџан.

Fiq të dytë – смоква која созрева во август или наесен.

Fiq të parë – смоква која созрева брзо, во јуни.

Marmelatë fiku – каша од сварено зашеќерено овошје, мармалад од смоква.

Reçel fiku – слатко од смокви.

Од аспект на образување на синтагмите со лексемата *fik*, тие се прости синтагми. Во врска на значенскиот однос меѓу членовите на синтагмата, забележуваме дека сите синтагми имаат атрибутивен однос. Имајќи ја предвид лексичко-граматичката категорија на главниот збор, тие се именски синтагми (главен член на синтагмата е именката).

Формирани пословици:

- Miq për fiq – пријател за интерес или од интерес.
- Nuk i hipën dot dardhës e i bie fikut – го изразува гневот на штета на некој што не е виновен.
- Ra nga fiku. – Падна од смоква, иронично значење, се користи кога некој менува позиција, и тоа на пониско ниво, на пример: *Ky duhet të jetë ndonjë nëpunës i lartë që ka rënë nga fiku.*
- Si fiku me arrën. – Како мед и масло, си одговараат многу еден на друг, се согласуваат, на пр.: *Që atë vit kur e takoi Petriti e pëlqeu shumë, dhe sot e kësaj dite shkojnë si fiku me arrën.*
- Sheh fiku fikun e riqet. – Се постапува по пример на другиот.
- Zbrit nga fiku. – Симни се од смоква, ирон. не се фали, смири се, на пример: *Ulu pak nga fiku, se ajo kohë vdiq!*

Видови и сорти: Одгледувањето на смоквата *Ficus carica* датира од најраните времиња и родот му припаѓа на семејството *Moraceae* (FESH 1983: 143). Постои хипотеза според која се вели дека смоквата е првата овошка која е доместицирана или одгледувана од човекот, а секојпат се наоѓа како трет придружник на маслинката и на лозјето. Одгледувањето на смоквата потекнува од источниот дел на Медитеранот. Досега се идентификувани над 70 домородни или автохтони сорти.

FTOI

лат. *Cydonia oblonga*

мак. дуња

Деноминација:

Родот дуњи опфаќа не многу голем број грмушки и мали дрвја, распоредени низ цела Азија. Од различните видови, најважен е *обичнајќа дуња*, за кој латинскиот назив е *Cydonia oblonga* Mill., додека за *дива дуња* латинскиот назив е *Styrax officinalis*. Во албанскиот јазик, за дивата дуња се сретнува и називот *stiraksi*. Во албанските говори во Македонија, лексемата *ftoi* од фонетски аспект се реализира на многу начини, како на пр.: во Полошкиот Регион, како и во селата од Општина Сарај, ја среќаваме варијантата *ftue* за еднина и *ftoj* за множина. Исто така, се среќаваат и варијантите *fētue*, *ftue*, кои се карактеристични за гегискиот дијалект, и варијантата *ftua*, за тоскискиот дијалект.

Етимологија и ономастика:

Што се однесува на етимологијата на латинскиот назив *Cydonia*, се смета дека потекнува од поранешниот град *Сидонија (Kudonia)*, каде што денес се наоѓа *Хања (Khania)* или *Cania*, на островот Крит. А што се однесува на албанскиот назив *ftoi-ftua* ← *cotoneum*, тој доаѓа од латинскиот јазик по IV век (OFGJSH 2011: 93).

Документација:

Називот *ftua* се спомнува во грчките списи уште во 600 година пр. н. е. Кај Римјаните, се спомнува кај Плиниј, Колумела и др. Не наидовме на точни податоци за времето кога овој збор е документиран за првпат во албанскиот јазик.

Полисемантичка анализа:

1.0. Овошно дрво. Дрвото е листопадно и расте на топли места. Цути во текот на мај и јуни, кога времето е потопло. Дрвото од дуњата било употребувано и во резбарството, а доказ за тоа се и стиховите во следниот пример:

Nina nana djepin prej ftonit

Haj, m'i g-jafsh, mor-o, Cuf Sokolit! (IAPN, 49)

1.1. Плод од дуња. Овошно дрво што расте во топли области, цути со бели цветови и дава големи плодови со жолта боја, со киселкав вкус и со убава миризба. Плодовите се јадат

свежи, печени и варени. Исто така, од ова овошје се прави слатко, компот, како и ароматични пијалаци. За медицински цели се употребуваат и семките, лисјата, како и цветовите.

1.2. прид. Многу жолт (shumë i verdhë), на пр: *U bë ftua në fytyrë* (FGJSSH, 317).

1.3. Се употребува како прилог за начин (жолта боја, слична на бојата на дуњата), на пр.: *I verdhë si ftua*.

Полисемантичката структура на лексемата *ftua* ја сочинуваат четири семантички содржини, од кои првите две семантички содржини 1.0. и 1.1. го претставуваат метонимискиот однос растение – плод. Семантичките содржини 1.2. и 1.3. претставуваат семантички реализации мотивирани од шемата *e verdhë* – *жолџа* која е посветена или наменета на бојата на дуњата како овошје.

Зборообразувачки карактеристики:

1. Деривација со суфиксација:

ftonjës,

Овој назив има значење на мала грутка, што значи има деминутивно значење.

2. Лексичко-синтаксички начин:

Кај лексемата *ftua* има лексичко-синтаксички начин на зборообразување, поточно за субординациски однос (атрибутивен). Во албанскиот јазик, како што веќе е спомнато, спојувањето на темите во еден сложен збор редовно се прави без сврзниците *o/a* кои се прости според составот. Сраснување со вакви сврзници многу ретко се среќава, така што при анализа на оваа група зборови најдовме на следниот пример: *mollaftua/mollaftoi*, а овој назив поинаку се среќава и како *ftoi-dardhë*. Латинскиот назив е *Cydonia oblonga pyriformis*.

Лексемата *ftua* образува нови лексеми на два начина на образување: морфолошки начин (деривација со суфиксација) и сраснување (лексичко-синтаксички начин). Лексемата *ftua*, според првиот начин на образување, содржи едно именско образување. Според вториот начин, оваа лексема содржи едно ново зборообразување (со сврзнички самогласки), образувана од две именски теми.

Формирани синтагми:

Ftua gushtak – августовска дуња, дуња која созрева во текот на август.

Ftua vjeshtak – есенска дуња, дуња што созрева во текот на есента.

Komposto ftoi – компот од дуња.

Lule ftoi – цвет од дуња, што се употребува понекогаш за споредба на бојата на цветот со нешто друго.

Marmelatë ftoi – мармалад од дуња.

Pelte ftonjsh – пелте од дуњи, вид желе од сок од дуња (јаболко, слива, домати), на пр.: *Го храни дејшејто со ѝелѝе.*

Prevede ftoi – слатко во вид на желе или каша.

Reçel ftoi – слатко од дуњи.

Од аспект на образувањето на овие синтагми формирани со лексемата *ftua*, тие се прости синтагми. Во врска со значенскиот однос меѓу членовите на синтагмата, забележуваме дека сите синтагми со лексемата *ftua* имаат атрибутивен однос. Имајќи ја предвид лексичко-граматичката категорија на главниот збор, тие се именски синтагми (каде што главен член на синтагмата е именката).

Формирани пословици:

- U bë ftua – дуња е во лицето (лимон е во лицето) се вели за некој кој станува блед во лицето.

Видови и сорти:

Дуњата или родот *Cydonia* припаѓа на фамилијата *Rosaceae – Trëndafilore – Позу*. Овој род има еден вид *C. vulgaris* и голем број сорти. Дивата сорта има повеќе типови. Од видот обична дуња сите сорти дуњи се поделени во пет групи (Кипријановски-Арсов 2004: 145), и тоа:

- Сорти со крушовидна форма – сортет *Pyriiformis*;
- Сорти со јаболчеста форма – сортет *Maliformis*;
- Сорти со издолжено ребрести плодови и крупни листови, *Lusitanica*;
- Сорти со пирамидален пораст на круните, *Pyramidalis*;
- Сорти со белузлави и шарени листови, *Mormorata*.

Од сите видови, најзначајна е обичната сорта *Cydonia oblonga* Mill.

GËSHTENJA

лат. *Castanea sativa*

мак. костен

Деноминација:

Латинскиот назив за питомиот костен е *Castanea sativa* и за разлика од *divioid* *kos̄ien* припаѓа на семејството *Fagaceae* – *Ahore* – *Буки*, додека за дивниот костен латинскиот назив е *Aesculus hippocastanum*, и припаѓа на семејството *Hippocastanaceae*. Дивниот костен (*Aesculus hippocastaneum*) и питомиот костен (*Castanea sativa*) се две сосема различни дрвја, од две различни семејства, но именувани со еден заеднички назив „gështenja“ (костен), затоа што се слични. Во албанските говори среќаваме и други варијанти на овој назив, и тоа како: *gështenja e butë*, *kështēja*, *maroni*, додека за дивниот костен се познати варијантите како: *ashra*, *gështenja e kalit* (FEBK, 104). Во албанските говори во Македонија, според фонетскиот карактер, лексемата *gështenjë* се реализира во различни форми, како: *kshtojë*, *gishtaja*, *kështejë*, *kshtejë*, *gështe:j/a*, *gushtej/a* итн.

Етимологија и ономастика:

Лексемата *gështenjë* спаѓа во групата на оние лексеми кои имаат потекло од латинскиот јазик, *castanea* (на италијански јазик *castagna*, на романски јазик *castana*). Додека за лексемата *ashër* (*gështenjë e egër* – див костен), според Екрем Чабеј, називот е добиен токму од трњето кои ги има обвивката, кои се слични со *ashklat*.

Како резултат на влијанието на костенот во некои области каде што повеќе се одгледувало костен, овој назив е присутен и во топонимијата, на пр.: *Gështenjat* во Тетово, *Gështenjas* во Поградец; *Gështenjë* и *Kodër Gështenjë* во Кукс; *Kashnjet* (*pyll me gështenja* – шума со костени) во Леже и Тирана, *Kashtanjevë* во Косово.

Документација:

Костените биле многу важни за исхраната на човекот уште од античко време. Првите пишани документи потекнуваат од Херодот, Хипократ, Теофраст итн. Теофраст костенот го има наречено „*Arta e Eubesë*“, Орев на Евбеја, од каде што потекнувало ова овошје. Што се однесува на записи на албански јазик, не најдовме конкретен податок.

Полисемантичка анализа:

1.0. Овошно дрво. Дрвото на костенот, според квалитетот, е на исто ниво со дабовото дрво. Костенот е исто така многу важен и за пчеларството, затоа што цути на почетокот на летото, подоцна од другите дрвја, и останува единствен извор на нектар и полен.

1.1. Плод од костен. Ова овошје денес се смета за здрава храна и за него има голем интерес. Плодовите се јадат варени или печени, а се користат и свежи, мелени, при што се добива брашно од костен што се користи во слаткарство, но и за други цели.

1.2. употр. прид. Што ни кажува за бојата на косата или очите, на пр.: *Sy gështenjë. Flokë gështenjë.*

Полисемантичката структура на лексемата *gështenjë* ја сочинуваат три семантички содржини, од кои првите две 1.0. и 1.1. го претставуваат метонимискиот однос растение – плод. Семантичката содржина 1.2. е метафоричка реализација мотивирана од семата *boja* (станува збор за нијанса на кафеава боја која се употребува како придавка).

Зборообразувачки карактеристики:

1) Морфолошки начин – деривација со суфиксација.

За образување на некои општи именки кои именуваат посебни места, се употребуваат суфиксите *-ishte (-ishtë)*, *-ore*, *-njet*, на пр.:

-(i)shte – (i)shtë: gështenjishtë/a– pyll me gështenja (шума со костени);

-ore, gështenjore/ja – pyll me gështenja (шума со костени);

-njet, kashnjet (шума со костени) (SGJ VIII 1988: 90).

2) Сраснувањето (лексичко-синтаксички начин) како начин на зборообразување.

Субординациски однос (атрибутивен) образуван од:

– две именски теми, се добива една придавка, на пр.: *bojëgështenjë*, и две именки, на пр.: *gështenjashitës, gështenjapjekës*.

3) Мешан начин на зборообразување:

i (e) gështenjët,

претпозитивен член + суфикс, се добива придавка, на пр.: *-(ë)t(ë), i gështenjët (dollar i gështenjët)*.

Лексемата *gështenjë* образува нови лексеми на три начини на образување: морфолошки начин (деривација со суфиксација), сраснување (лексичко-синтаксички начин) и мешан начин (претпозитивен член + суфикс). Лексемата *gështenjë*, според првиот

начин на образување, содржи три именски образувања. Според вториот начин, оваа лексема содржи вкупно три нови зборообразувања кои се образувани од две именски теми од кои се добива една придавка и две именки. Според третиот начин на образување имаме една придавка образувана од претпозитивен член + суфиксација.

Формирани синтагми:

Dru gështenje – дрво од костен, се употребува кога се зборува за висок квалитет на дрвото.

Miell gështenjash – брашно од костен, се употребува и како алтернатива за пченичното брашно.

Ngjyrë gështenje – костенлива боја, се употребува за споредување нијанси на боја.

Pyll gështenjash – шума од костени, место со многу костенови дрвја.

Од аспект на образување на синтагмите со лексемата *gështenjë*, тие се прости синтагми. Во врска на значенскиот однос меѓу членовите на синтагмата, забележуваме дека сите синтагми со лексемата *gështenjë* имаат атрибутивен однос. Имајќи ја предвид лексичко-граматичката категорија на главниот збор, тие се именски синтагми (главен член на синтагмата е именката).

Формирани пословици:

- I nxjerr gështenjat (nga zjarri) me duart e të tjerëve (e botës). – Вади костени од жар со голи раце, завршува некоја работа користејќи ги другите.
- Lëng gështenjash. – Се кажува за кафе што е многу ретко, не е како што треба.

Видови и сорти:

Во родот *Castanea Mill.* спаѓаат 8–9 видови, како: *C. sativa Mill.*, питомиот европски костен, американскиот костен *C. dentata*, азиски костен, *C. crenata* и *C. mollissima*, кој се култивира во Кина, Јапонија и Кореја. Дивата форма на костенот *Aesculus hippocastaneum* е забележена и во Албанија (Demiri, 1981).

GORRICA

лат. *Pyrus amygdaliformis* Will.

мак. дива круша

Деноминација: Gorrica е претходник на крушата. Латинскиот назив за дива круша е *Pyrus communis*, *P. acerba*, *P. pyraster*, *P. amygdaliformis*, *P. achros*, *P. parviflora*, *P. cuneifoli* (FEVK, 68). Од ботаничките студии во Албанија се евидентирани три вида на дивата круша, и тоа: *dardhukëla* – *Pyrus pyraster* Burgsd., *gorrica* – *P. amygdaliformis* Will и *dardha gjethehunap* – *P. Eleagrifolia* Pallas (Demiri 1981: 243). Сите овие три вида, албанскиот народ ги групира под називот „*gorricë*“ или „*dardhukël*“. За дивата круша ги среќаваме варијантите: *dardha ugere*, *dardhëçja*, *dardhishta*, *dardhukla*, *garriçi*, *gorrica*, *kajkusha*, *ukerja* (FEVK, 68).

Етимологија и ономастика: Во литературниот албански јазик, *gorrica* го има и називот „*dardhukël*“, кој е дијалектна форма. Кај арберешите во Италија, за *gorrica* се користи називот „*garriç*“, што алудира на трњето бидејќи *gorrica* се карактеризира со присуството на трње по гранките. Според научниците, зборот „*gorricë*“ потекнува од бугарскиот јазик *gor'nica*, но, денес, не се употребува како збор во овој јазик, се среќава како *дива круша*. Во Албанија, овој назив се среќава и како патроним, презиме за повеќе семејства. Топонимите *Gorrica* се многубројни кај Албанците. Во Албанија, четири села го носат називот *Gorricë*. Некои јазичари се на мислењето дека зборот *gorricë* потекнува од албанскиот јазик, од зборот *aguridh*, *gur*, *guriçkë*, *gurçkë* = *goricë* (М. Бутка 1918).

Документација:

Како дива круша е документирана уште од 1635, додека за називот *gorricë* не е забележан каков било податок во врска со документирање на овој назив.

Полисемантичка анализа:

1.0. Овошно дрво: Дрвото на дивата круша е релативно цврсто дрво и се користи за правење алатки кои бараат цврстина, како на пример за музички инструменти.

1.1. Плод од дива круша: Дивата круша има ситни плодови, кои на почетокот се тврди, а потоа омекнуваат и кога созреваат стануваат благи, на пр.: *Gorrica të ziera*.

Полисемантичката структура на лексемата *gorricë* – дива круша, се состои од две семантички содржини кои го претставуваат метонимискиот однос растение – плод (pema e *gorricës* – fruti i *gorricës*).

Зборообразувачки карактеристики:

1) Деривација со суфиксација:

gorrishtë,

-ishte, (*-ishtë*), со суфиксот *-ishte* и неговата варијанта *-ishtë*, се образуваат зборови од именски теми, кои именуваат места каде што се наоѓаат многу дрвја, во конкретниот пример, дрвја од дива круша.

2) Мешан начин на зборообразување:

gorrichtë (i, e), прид.

Оваа придавка е образувана според мешаниот начин на образување во албанскиот јазик: претпозитивен член + суфикс, и која ги има овие значења, на пр.:

1. нешто што е направено од дрвото на дивата круша (крушово дрво);
2. фиг.: тврд, јак.

Лексемата *gorricë* образува нови лексеми на два начина на образување: морфолошки начин (деривација со суфиксација) и мешан начин (претпозитивен член + суфикс). Лексемата *gorricë*, според првиот начин на образување претставува општа именка, а според вториот начин на образување претставува придавка формирана од претпозитивен член + суфикс.

Формирани синтагми:

- Dru *gorricë* – дрво од дива круша.

Од аспект на образување на синтагмата со лексемата *gorricë* станува збор за проста синтагма. Во врска со значенскиот однос меѓу членовите на синтагмата, забележуваме дека синтагмата со лексемата *gorricë* има атрибутивен однос. Имајќи ја предвид лексичко-граматичката категорија на главниот збор, тоа е именска синтагма (главен член на синтагмата е именката).

Формирани пословици:

- Flet (*thotë*) *gorrica*. – Зборува или кажува диви круши.

- Më doli gorriceë. – Работата ми излезе дива круша, не ми одеше работата на добро.
- Morri gorrice или Solli gorrice, често, во секојдневните разговори се кажува за некој кој ниту донел ниту зел нешто од насадените овошја. Дивата круша како овошје во секојдневниот разговор кај народот се омаловажувала и, главно, се опишува како овошка со минимална вредност.
- Shet gorrice. – Продава диви круши, зборува или кажува безначајни зборови, зборови без никаква вредност, празни зборови.
- U bë gorriceë. – Стана дива круша, се собра од страв и стана дива круша.

Видови и сорти:

Дивата круша му припаѓа на родот *Pyrus L.* кој опфаќа повеќе од 45 видови: култивирани, самоникнати грмушки или високи дрвја и украсни растенија. Во Македонија, по 1990 година, се намалува бројот на диви круши и сега може да кажеме дека тие се на пат кон целосно уништување. Видовите диви круши што се наоѓаат, обично се грмушки или дрвја со една круна.

GUAVA

лат. *Psidium guajava*

мак. гуава

Деноминација: Латинскиот назив за ова овошје е *Psidium guajava*, додека на албански јазик, називот е туѓ и влегол како заемка тогаш кога и народот првпат се сретнал со ова овошје.

Етимологија и ономастика: Се чини дека терминот „gujava“ потекнува од *Arawak guayabo* (англ. *guava tree*), преку шпанската *guayaba*⁴¹. Адаптиран е во многу европски и азиски јазици, и тоа во слични форми.

Документација:

Бидејќи зборот *guava* е заемка во албанскиот јазик, не е забележан каков било податок во врска со документацијата на оваа лексема.

⁴¹ <https://en.wikipedia.org>

Полисемантичка анализа:

1.0. Овошно дрво. Овошно дрво кое му припаѓа на семејството *Myrtaceae* и сè повеќе се одгледува во тропските и суптропските региони, како во Мексико, Централна Америка и во северниот дел на Јужна Америка.

1.1. Плод од гуава. Плодот може да се најде во форма на круша, овална или тркалезна форма. Како тропско овошје, покрај вкусот, нуди и многу здравствени придобивки.

Полисемантичката структура на лексемата *guava* се состои од две семантички содржини кои го претставуваат метонимискиот однос растение – плод.

Зборообразувачки карактеристики:

Не е забележано какво било зборообразување од овој збор.

Формирани синтагми:

Lëng guave – сок од гуава, сок од ова овошје.

Vaj guave – масло од гуава, масло кое наоѓа употреба во кујната како и кај козметичките производи.

Од аспект на образување на синтагмите со лексемата *guavë*, тие се прости синтагми. Во врска на значенскиот однос меѓу членовите на синтагмата, забележуваме дека тие имаат атрибутивен однос. Имајќи ја предвид лексичко-граматичката категорија на главниот збор, тие се именски синтагми (главен член на синтагмата е именката).

Формирани пословици:

Во албанскиот јазик нема ниту една регистрирана пословица со зборот *guava* – *џуава*.

Видови и сорти:

Иако овошјето се одгледува и се фаворизира од човекот, многу животни и птици ги конзумираат плодовите и лесно ги расфрлаат нивните семиња. Така, на Хаваи, сортата *P. littorale* станала агресивен инвазивен вид што се заканува со уништување на повеќе од 100 други видови растенија⁴². Спротивно на тоа, некои видови гуава станале ретки поради

---

⁴² Price, J. (14 June 2008). *Strawberry guava's hold has proven devastating*.

уништувањето на нивниот хабитат, како сортите *Guama jamaican*, *P. dumetorum*, кои веќе се уништени, односно исчезнати.

HARDHIA

лат. *Vitis vinifera*

мак. лоза

Деноминација:

Латинскиот назив на лексемата *hardhi* – лоза е *Vitis vinifera*, додека за *диваџа лоза* – *hardhia e egër*, латинскиот назив е *V. sylvestris* Gmel. Во разни говори на албанскиот јазик се среќаваат и варијанти на овој назив, и тоа како: *hardhia*, *ardhia*, *dhria*, *erdhia*, *ordhia*, *rdhia*, *rtini*, *rrushi*, *urdhia*, *vidheli*, *vili*, (FEBK, 125), додека за диво грозје се среќаваат варијантите: *rrushi i murit*, *larushku*, *bufa*, *erdhia e egër*, *hardhia e egër*, *larëza*, *larushka*, *lërushku*, *llirushi*, *rdhia e egër*, *rrushi i egër*, *rrushi i gardhit* (FEBK, 125).

Со зборот *hardhi* (лоза) се тесно поврзани и зборовите *vresht-i* (лозје), *vreshtari-a* (лозарство), како и *pjergull-a* (лозница). Според фонетскиот карактер, во албанските говори во Македонија, лексемата *vresht* (лозје) се реализира во неколку варијанти, и тоа како: *vënesht-a*, во с. Гумалево, *vnesht*, во селата од околината на Скопје, *vreshtë*, во Преспанскиот и во Битолскиот Регион. Според фонетскиот карактер, во албанските говори, лексемата *pjergull-a* се реализира во неколку варијанти, и тоа како: *qergull* – во село Моране, *qergëll* во селата Патишка Река и Гумалево, *pregëll/a* – во село Мојанце (овие села се наоѓаат во околината на Скопје). За називот *hardhi* (лоза) во с. Патишка Река е регистриран називот *kërpinj-a*.

Етимологија и ономастика:

Етимологијата на зборот *hardhi* (лоза): произлегува дека е формиран од името на билката *urth*, првично со формата *urdhi*. Кај Арберешите во Италија, како и во Грција, се појавува формата *dhri*, потоа *ardhi* и на крај *hardhi* (OFGJSH, 194). Етимологијата на зборот *vresht-i* (лозје) упатува на зборот *verë* (вино) и суфиксот *-shtë* (за место засадено со лозје). Од овој збор се формирани зборовите *vreshtar* (лозар) и *vreshtari* (лозарство). Што се однесува на лексемата *pjergull*, таа е заемка од латинскиот збор *pengula*. Топонимските студии евидентирале постоење на села чии имиња се поврзани со лозата, на пр.: *Hardhia*

кај Елбасан, *Hardhishta* кај Драч, *Vreshtazi* во Фиер, Корча и Грамш, *Vreshtaj* кај Елбасан (Xhuvëli 2012: 100). Микротопонимот „*Te vnesht*“ е регистриран во село Блаце – Општина Чучер-Сандево и во село Кондово – Општина Сарај.

Документација:

Не наидовме на конкретни податоци за првото документирање на овој назив.

Полисемантичка анализа:

1.0. Лозесто растение. Лозата има тенко, долго и извиткано стебло, со широки лисја во форма на дланка и ситни зелени цветови, кои се претвораат во плод. Лозовиот лист се користи во нашите кујни за подготвување јадења.

1.1. упот. прид. фиг.: обично, за девојче или за невеста која е убава, на пр.: *Ishte pjergull nusja*.

1.2. упот. прил. фиг.:

– преполн, наполнет, на пр.: *Erdhi vajza pjergull me lule*.

– за нешто што се наоѓа среде сите добрини, на пр.:

*Pjergulla në fiq të bardhë,
lele pjergulla,*

(LPP, 156)

Полисемантичката структура на оваа лексема ја сочинуваат три семантички содржини. Значењето 1.0. е основна семантичка содржина (именување на овошното растение што како плод го има грозјето). Значењата 1.1. и 1.2. се јавуваат како секундарна, преносна реализација добиена со метафорично поврзување. Метафората е резултат на метафорична употреба во рамките на народниот, фигуративен говор.

Зборообразувачки карактеристики:

hardhiore,

–ore, темата *hardhi* и суфиксот –ore, го даваат зборот *hardhiore*, што значи фамилија на која ѝ припаѓаат различни видови винова лоза.

hardhishtë,

1. –ishte, (–ishtë), со суфиксот –ishte и варијантата –ishtë, како што е објаснето и кај другите лексеми: *dardhishtë* (*dardhë*), *gështenjishtë* (*gështenjë*), *lajthishtë* (*lajthi*), означува место што е засадено, во конкретниот случај, со лози;

2. Тенок страк или млада гранка винова лоза, која е кршена или поткастрена.

Лексемата *hardhi* поседува две именски образувања, добиени преку начинот на деривација со суфиксација (морфолошки начин).

Формирани синтагми:

Fidan hardhie – фиданка од лоза;

Gjethe (fletë) hardhie – лозов лист;

Hardhi e butë – питома лоза;

Hardhi e egër – дива лоза.

Овие синтагми формирани со лексемата *hardhi*, од аспект на образување се прости синтагми. Што се однесува на значенскиот однос меѓу членовите на синтагмата, забележуваме дека имаат атрибутивен однос. Имајќи ја предвид лексичко-граматичката категорија на главниот збор, тие се именски синтагми (главен член на синтагмата е именката).

Формирани пословици:

- Hardhia e bën rrushin, ferra merr uratën – се вели кога еден се мачи и работи, а друг се пофалува.

Видови и сорти:

Во класичните списи, латинската деноминација *Vitis* се однесува на фиданка од лоза, *Vitis vinifera*, фам. *Vitaceae* – *Hardhiore*, со синонимите *vinea*, *viticula* и *cilicium*⁴³.

---

⁴³Nada Vajs. *Hrvatska povjesna fitonimija*. Zagreb. 2003: 150.

HIDJA

лат. *Zizyphus jujuba*

мак. цирка

Деноминација:

Латинските називи што се користат за *hidja* – *циркаџа*, се *Zizyphus jujuba*, *Z. vulgaris*, *Z. sativa*, *Rhamnus zizyphus*, додека називот што се користи во албанскиот јазик е *hide*, но и *xinxife*. Во албанските говори ги среќаваме и варијантите на овој назив, и тоа: *cinxifja*, *çimka*, *idja*, *këpeçi*, *kimça*, *kipça*, *mërqiņa*, *shoshulla*, *xinxifja* (FEBK, 128).

Етимологија и ономастика:

Називот *xinxife* изгледа е поврзан со латинскиот назив *Zizyphus*, додека називот *hide* се смета за турска заемка, тур. *igde* „hide“. Според Чабеј, етимологијата на овој збор се поврзува со *hidhës*, *hithër*, *i idhët*.⁴⁴

Документација:

Не наидовме на конкретни податоци за првото документирање на овој назив.

Полисемантичка анализа:

1.0. Овошно дрво. Тоа е дрвенесто растение и долговечно, достигнува висина 5–12 метри, обично со трнливи гранки. Листовите се сјајни и зелени.

1.1. Плод од цирка. Плодот е издолжен, со овална или елипсовидна форма. Отпрвин е зелен, а кога созрева добива кафеава боја.

1.2. фиг. *Moj e vogëla xinxife mvish jelekun kadife* (Bleta, TH. Mitko).

Полисемантичката структура на оваа лексема ја сочинуваат три семантички содржини, од кои првите две, 1.0. и 1.1., го претставуваат метонимскиот однос растение – плод. Семантичката содржина 1.2. претставува метафоричка реализација, мотивирана од диференцијалната сема *мал*.

Зборообразувачки карактеристики:

Не е забележано какво било зборообразување од оваа лексема.

⁴⁴ Цит. од Kolec Topalli. *Fjalor etimologjik i gjuhës shqipe*. Tiranë. 2017: 633.

Формирани синтагми:

Кокѝт хинѝфе – сп. како зрно кафе, буквален превод: зрно цирка.

Од аспект на образување на синтагмата со лексемата *hide* или *xinxife*, тоа е проста синтагма. Во врска на значенскиот однос меѓу членовите на синтагмата, забележуваме дека има атрибутивен однос. Имајќи ја предвид лексичко-граматичката категорија на главниот збор, тоа е именска синтагма.

Формирани пословици:

Нема ниту една регистрирана пословица со зборот *hidja* – *ѝрка*.

Видови и сорти:

Hidja - *ѝрка* е по потекло од Азија. Се вбројува во групата континентални плодови и му припаѓа на семејството *Rhamnaceae*. Кај нас, во Македонија, расте еден вид од оваа овошка, со мали плодови, што кај македонскиот народ е позната под називот *ѝрка* – *ѝрка*, но и како *кинеска урма* – *hurma kineze*, поради формата на плодот што потсетува на урма, но од ботаничко гледиште нема ништо заедничко со урмата како тропско овошје.

HURMA

лат. *Phoenix dactylifera*

мак. урма

Деноминација:

Латинскиот назив за *hurma* – урма е *Phoenix dactylifera*, додека називот кој се користи во албанскиот јазик за ова овошје е *hurma* и *hurma e Arabisë*. Се чини дека називот *hurma e Arabisë* е поврзан со нејзиното географско потекло. Што се однесува до називот дива урма, на латински јазик називот е *Phoenix sylvestris*.

Етимологија и ономастика:

Етимологијата на лексемата *hurma* – урма е од турскиот јазик *hurma*, односно од персискиот *khorma*.

Документација:

Не најдовме на конкретни податоци за првото документирање на овој назив.

Полисемантичка анализа:

1.0. Овошно дрво. Тропско дрво со особен изглед на стеблото и на листовите.

1.1. Плод од урма. Плодовите од оваа палма имаат темнокафеава боја (костенлива боја).

Се консумираат свежи и суви.

Полисемантичката структура на оваа лексема ја сочинуваат две семантички содржини 1.0. и 1.1. кои го претставуваат метонимискиот однос растение – плод.

Зборообразувачки карактеристики:

Не е забележано какво било зборообразување од оваа лексема.

Формирани синтагми:

Hurmě vendi – овој вид урми се разликува од другите видови и може да се најде на местото од каде што е неговото потекло.

Kokërr hurme – зрно урма.

Од аспект на образување на синтагмите со лексемата *hurme*, тие се прости синтагми. Во врска со значенскиот однос меѓу членовите на синтагмата, забележуваме дека тие имаат атрибутивен однос. Имајќи ја предвид лексичко-граматичката категорија на главниот збор, тие се именски синтагми.

Формирани пословици:

Нема ниту една регистрирана пословица со зборот *hurme* – урма.

Видови и сорти:

Урмата е овошје кое не се одгледува во нашите предели, а многу малку се знае за видови и сорти на оваа овошје.

HURMA

лат. *Diospyros kaki*

мак. јапонско јаболко

Деноминација:

Латинскиот назив за овошјето *hurma* – јапонско јаболко е *Diospyros kaki*. Во различни говори на албанскиот јазик се среќаваат и неколку варијанти на овој назив, и тоа: *hurma e detit*, *hurma japoneze*, *hurma e madhe*, *kakia*, *llota*, *molla japoneze* (FEBK, 131). Постоенето на повеќе називи, како што е примерот и со називите *kakia*, *molla japoneze*, е рамноправно, тие функционираат како синоними и паралелно се употребуваат. Едниот назив е со туѓо потекло, другиот назив е локална фраза, но не се наоѓаат ниту во Речникот на албанскиот јазик ниту пак во Дигиталниот речник на македонскиот јазик.

Етимологија и ономастика:

Hurma или *kakia* како што се нарекуваат во некои зони, односно *molla japoneze*, е овошје со потекло од Далечниот Исток, од Кина и Јапонија, и му припаѓа на семејството *Ebenaceae*. Етимологијата на ова овошје е многу проста: зборот *mollë* – јаболко доаѓа како резултат од јазичната метафора, бидејќи плодот има слична форма, големина и боја, како и јаболкото. Вториот дел од изразот, зборот *japoneze* – јапонско, го покажува географското потекло на ова овошје, Јапонија, иако денес се одгледува и кај нас, поточно во јужниот дел на нашата земја, но и пошироко. Називот *kakia* е изнајмен од јапонскиот јазик и повеќе функционира во термилошкиот систем, додека најчесто користениот израз е *molla japoneze* – јапонско јаболко.

Документација:

Како што е овошјето, главно, ново за нашето поднебје така и називот е нов и нема конкретен податок за првото негово документирање.

Полисемантичка анализа:

1.0. Овошно дрво. Дрво што расте на топли места, со долги, овални лисја, со бели цветови, од кои подоцна се создаваат големи, овошни зрна како јаболка.

1.1. Плод од јапонско јаболко. Кога ќе созреат плодовите, добиваат портокалова до румена боја, омекнуваат и имаат благ вкус.

Полисемантичката структура на оваа лексема ја сочинуваат две семантички содржини 1.0. и 1.1. кои го претставуваат метонимискиот однос растение – плод.

Зборообразувачки карактеристики:

Не е забележено какво било зборообразување од оваа лексема.

Формирани синтагми:

Molla japoneze – називот на ова овошје самиот по себе е синтагма.

Од аспект на образување на синтагмата со лексемата *molla japoneze*, тоа е проста синтагма. Во врска на значенскиот однос меѓу членовите на синтагмата, забележуваме дека има атрибутивен однос. Имајќи ја предвид лексичко-граматичката категорија на главниот збор, тоа е именска синтагма.

Формирани пословици:

Нема ниту една регистрирана пословица со називот *hurma* или *molla japoneze* – *јапонско јаболко*.

Видови и сорти:

Јапонските јаболка се одгледуваат широм светот, со 90 проценти од производството во Кина, Јапонија и Кореја. „Sharon“ е еден вид јапонско јаболко од Израел, именувано по плодното поле на Шарон. Овој вид содржи семки и не е горчлив затоа што содржи помалку танин. Во Шпанија постои уште една сорта, наречена „Ribera del Xiquet“ во регионот Валенсија. Какиа се произведува и во Албанија, главно, во регионите на Елбасан и Берат. Ова овошје се одгледува и во Македонија, а може да се најде и во домашните градини во главниот град.

KACIBARDHA KOKËRRZEZË

лат. *Aronia melanocarpa*

мак. аронија

Деноминација:

Ова растение првично се одгледувало само поради неговиот декоративен аспект, така што била позната само како естетско-декоративно растение. На албански јазик, ова овошје е повеќе познато по латинскиот назив, како *аронија*, а поретко како *kacibardha kokërrzezë*. Називот *аронија* има поширока употреба, дури и кај други народи.

Етимологија и ономастика:

Називот *kacibardha kokërrzezë* е фраза, која речиси воопшто не се употребува кај говорителите на албанскиот јазик во Македонија, затоа што се користи туѓиот назив *аронија*. Што се однесува на етимологијата на називот *kacibardha*, тоа е сложенка составена од зборот *kaçe* + (e) *bardhë* = *kaçibardhë*, со преминување на -ç- > -с- е добиена формата *kacibardhë* (Topalli 681). Исто така, и *kokërrzezë* е сложенка, составена од зборовите *kokërr* + *zezë*.

Документација:

Не најдовме на конкретни податоци за првото документирање на овој назив.

Полисемантичка анализа:

1.0. Овошно дрво. Аронијата е дрвенесто растение, со кожести листови и со бели цветови.

1.1. Плод од аронија. Плодовите на аронијата се зелени, а кога созреваат стануваат потполно црни.

Полисемантичката структура на оваа лексема ја сочинуваат две семантички содржини 1.0. и 1.1. кои го претставуваат метонимискиот однос растение – плод.

Зборообразувачки карактеристики:

Не е забележано какво било зборообразување од оваа лексема.

Формирани синтагми:

Kacibardha kokërrzezë –називот самиот по себе е фраза.

Lëng aronie – сок од аронија.

Reçel aronie – слатко од аронија.

Од аспект на образување на синтагмите со оваа лексема, тие се прости синтагми. Во врска со значенскиот однос меѓу членовите на синтагмата, забележуваме дека тие имаат атрибутивен однос. Имајќи ја предвид лексичко-граматичката категорија на главниот збор, тие се именски синтагми.

Формирани пословици:

Нема ниту една регистрирана пословица со зборот *kacibardha kokërrzezë* – аронија.

Видови и сорти:

Аронијата му припаѓа на семејството *Rosaceae – Trëndafilore – Пози*. Кај родот се систематизирани два вида и тоа: *Aronia arbutifolia (L.) Pers.* – црвена аронија – *kacibardha e kuqe* и *Aronia melanocarpa (Michx.)* – црна аронија – *kacibardha kokërrzezë*. Постои и еден природен хибрид помеѓу двата вида, и тоа *Aronia x prunifolia – ѝурѝурна аронија – kacibardha e purpurt*. Од сите овие видови, најголемо значење имаат сортите кои водат потекло од *црнаѝа аронија – kacibardha kokërrzezë – Aronia melanocarpa Michx.* (Кипријановски, Арсов, 2009: 201).

KAJSIA

лат. *Armeniaca vulgaris*

мак. кајсија

Деноминација:

Латинскиот назив за кајсија е *Armeniaca vulgaris*, а се користи и синонимот *Prunus armeniaca* кој се однесува и на дива кајсија која е веќе многу ретка. Во говорите на албанскиот јазик има повеќе називи, како во следните примери: *armelini, koçkavellja, verikoku, vranolja* (FEVK, 139). Во албанските говори во Македонија, за лексемата *kajsi-a*, според фонетскиот карактер, се регистрирани неколку различни форми, како: *kajsi, kajsa*, во Полошкиот Регион се среќава *kajsi-a*, а во некои предели во Скопје се наоѓа *kojsi-a* и варијантата *zerdelija* во Прилепскиот и Крушевскиот Регион.

Етимологија и ономастика:

Лексемата *kajsia* спаѓа во групата зборови со турско потекло: *kajsi* ← *kayisi/kajsi*. Се употребува и како патроним, на пр.: *Kajsija*, во Каваја, Албанија.

Документација:

Не наидовме на конкретни податоци за првото документирање на овој назив.

Полисемантичка анализа:

1.0. Овошно дрво. Овошно дрво што расте на места со умерена клима, цути рано, плодовите имаат жолта боја и убав мирис.

1.1. Плод од кајсија. Плодот од ова овошје кое се јаде свежо, варено или сушено, на пр., *Mbledh kajsitë*.

Полисемантичката структура на оваа лексема ја сочинуваат две семантички содржини 1.0. и 1.1. кои го претставуваат метонимискиот однос растение – плод (рема е *kajsisë – fruti i kajsisë*).

Зборообразувачки карактеристики:

1) Деривација со суфиксација:

kajsishtë,

–*ishte*, (–*ishtë*), со суфиксот –*ishte* и варијантата –*ishtë*, повеќепати е спомнато при анализата на лексемите дека се формираат имиња кои именуваат посебни места каде што се наоѓа голем број овошни насади, кајсии, *pemishte* (*petë – овошно дрво*), *kajsishtë* (*kajsi – кајсија*), итн., на пр.: *Punoi në kajsishtë*.

2) Сраснувањето (лексичко-синтаксички начин) како начин на зборообразување –*kajsidardhë*,

Овој пример на зборообразување е образуван од две именски теми, на пр.: *kajsi+dardhë* (*вид круша со форма на кајсија*).

Лексемата *kajsi* образува нови лексеми со два начина на образување. Со првиот начин на зборообразување имаме општа именка, додека со вториот начин, имаме сраснување образувано од две именски теми.

Формирани синтагми:

Gliko kajsie – џем од кајсии.

Lëng kajsie – сок од кајсија, сокот од овошка.

Liker kajsie – ликер од кајсии.

Lule kajsie – цвет од кајсија, се употребува за споредба на нешто со бојата на цветот на кајсијата.

Reçel kajsie – слатко од кајсии.

Од аспект на образување на синтагмите со оваа лексема, тие се прости синтагми. Во врска со значенскиот однос меѓу членовите на синтагмата, забележуваме дека тие имаат атрибутивен однос. Имајќи ја предвид лексичко-граматичката категорија на главниот збор, тие се именски синтагми.

Формирани пословици:

Нема ниту една регистрирана пословица со зборот *kajsia* – *кајсија*.

Видови и сорти:

Кајсијата спаѓа во семејството *Rosaceae* – *Trëndafilore* – *Пози*, каде што се евидентирани 10 видови кајсии, од кои повеќе сорти потекнуваат од видот *Armeniaca vulgaris* (обичната кајсија – *kajsia*). Како други позначајни видови се: *сибирска кајсија* – *kajsia siberiane* – *Armeniaca sibirica*, *дива кајсија* – *kajsia e egër* – *Armeniaca davidiana*, *манџуриска кајсија* – *kajsia e Mançurisë* – *Armeniaca mandschurica*, *јапонска кајсија* – *kajsia japoneze* – *Armeniaca japonica* и др.

KIVIA

лат. *Actinidia chinensis* var. *deliciosa*

мак. киви

Деноминација:

Ниту во „Речник на албанскиот јазик“ ниту пак во електронскиот речник, не фигурира зборот *киви*, ниту пак *акџинидија*. И двата назива се од различно туѓо потекло.

Етимологија и ономастика:

Називот *aktinidia* – *актинидија* е постара заемка која потекнува од латинскиот јазик и повеќе се користи како термин во ботаничкиот систем, додека во јазичниот систем има многу ретка употреба. Во јазичниот систем е навлезена, исто така, и туѓата заемка од поново време, а тоа е лексемата *киви*. Името е добиено според една карактеристична птица од Нов Зеланд (Xhuveli 2012: 177). Оттаму, првин како назив влегло во англискиот јазик и со текот на времето прераснало во интернационален назив.

Документација:

Не најдовме на конкретни податоци за првото документирање на овој назив.

Полисемантичка анализа:

1.0. Овошно дрво. Дрвото на киви има форма на лоза. Се сади и се култивира исто како виновата лоза.

1.1. Плод од киви. Ова егзотично овошје доаѓа од Кина и се смета како национално кинеско овошје. Има добар вкус, меко е и се консумира како свежо овошје и како слатко.

Полисемантичката структура на оваа лексема ја сочинуваат две семантички содржини 1.0. и 1.1. кои го претставуваат метонимискиот однос растение – плод.

Зборообразувачки карактеристики:

Не е забележано какво било зборообразување од оваа лексема.

Формирани синтагми:

Lëng kivi – сок од киви.

Reçel kivi – слатко од киви.

Sallatë kivi – салата од киви.

Од аспект на образување на синтагмите со оваа лексема, тие се прости синтагми. Во врска со значенскиот однос меѓу членовите на синтагмата, забележуваме дека тие имаат атрибутивен однос. Имајќи ја предвид лексичко-граматичката категорија на главниот збор, тие се именски синтагми.

Формирани пословици:

Нема ниту една регистрирана пословица со зборот *kivia* – *киви*.

Видови и сорти:

Други видови киви се пронајдени во Кина, во Источна Јапонија и во Југоисточен Сибир, кои растат на природен начин. Постојат многу сорти киви кои, исто така, потекнуваат од Кина.

KULLUMBRIA

лат. *Prunus spinosa*

мак. трнка

Деноминација:

Латинскиот назив за *kullumbria* – *џрнка* е *Prunus spinosa*, додека за *kullumbria e egër* – *дива џрнка*, а латинскиот назив е *Prunus cocomilia*. Во албанските говори се среќаваат различни варијанти за овој назив, како: *kulimri*, *kulmari*, *kulmria*, *kulumbria*, *kullumbridhja*, *kullumbrina*, *kumbulla e egër*, *kumria*, *morrizi*, додека за дивата трнка се среќава варијантата: *kumbulla e thartë* (FEBK, 168–169).

Имајќи го предвид фактот на употребата на називот *kullumbri* и кај албанските говори во Македонија, тука има и фонетски разлики, сп.: khs.: *kullumrej-ja* во Кичевско и Дебарско; *kullu(b)mri-ja* / *kullumbraj-ja* во Куманово, Скопје, Тетово и Гостивар (LDRP, 95), во Скопје може да се сретне и како *kulumri* (имајќи предвид дека градот Скопје има жители од разни краишта); *kulumrai-a* е регистрирана во село Црнилиште – Општина Долнени; *kumburi* е регистрирана во селата од Горна Река – Гостиварско (EFSSHREG 1994: 99); *kumroj* е регистрирана во с. Жубрино – Кичевско, на пр.:

Ene oun do vi me tauj, ho mor gjal i rej.

Oudhë e largt e do m'kapejtesh, lule bre kumroj. (ALPSH, 127)

Етимологија и ономастика:

Називот *kullumbria* има значење на грмушка со густе и трнливи гранки, со ситни плодови, но исто така, подразбира и гулаб со црвеникави пердуви (лат. *Streptopelia risoria*). Овошната грмушка, можеби, го има добиено називот од бојата на птицата, затоа и двата збора се измешани еден со друг, дури и етимолошки, бидејќи *kumri* се објаснува според турскиот јазик *kumrú* „turtull“, додека *kullumbri* се објаснува според латинскиот

јазик *columba* „pëllumb“. Двојна етимологија. Називот *Kumrie* се употребува како антропоним за женски род, скратено како *Kume*, и како патроним *Kumria*, во Скадар.

Документација:

Не најдовме на конкретни податоци за првото документирање на овој назив.

Полисемантичка анализа:

1.0. Овошна грмушка. Грмушки со густе, трнливи гранки, бели цветови, кои формираат плодови помали од цреша.

1.1. Плод од трнка. Плодот од трнка е со темносина боја и со киселкав вкус. Се јадат свежи, но и сушени, на пр.: *Kullumbri të thara*.

1.2. (прен.) фиг. *kullumbria*, што значи дека е убаво (за девојчиња), здраво и убаво нешто (за децата итн.), на пр.: *Është si kullumbri ajo!*

Полисемантичката структура на лексемата *kullumbri* ја сочинуваат три семантички содржини, од кои првите две 1.0. и 1.1. го претставуваат метонимскиот однос растение – плод (*shkurte* е *kullumbrisë* – *fruti i kullumbrisë*). Семантичката содржина 1.2. е добиена по пат на метафорично поврзување.

Зборообразувачки карактеристики:

Не е забележано какво било зборообразување од оваа лексема.

Формирани синтагми:

Raki kullumbrish – ракија од трнка.

Од аспект на образување на синтагмата со лексемата *kullumbria*, тоа е проста синтагма. Во врска со значенскиот однос меѓу членовите на синтагмата, забележуваме дека има атрибутивен однос. Имајќи ја предвид лексичко-граматичката категорија на главниот збор, тоа е именска синтагма.

Формирани пословици:

Нема ниту една регистрирана пословица со зборот *kullumbria* – *трнка*.

Видови и сорти:

Kullumbria – *џрнкаџа* е плод на истото ботаничко семејство на кое му припаѓа и сливата. Цветовите и плодовите на дивата трнка се користат во народната медицина. Овие плодови имаат повеќе вредности и добри се за желудникот и за крвта.

KUMBULLA

лат. *Prunus domestica*

мак. слива

Деноминација:

Називот *kumbull* во говорите на албанскиот јазик се јавува со општо значење 'kumbull (*Prunus*). Латинскиот назив за лексемата слива – *kumbull*, е *Prunus domestica*, *P. communis*, додека за *дива слива* – *kumbulla e egër* е *Prunus cocomilia*. *P. silvatica*, *P. pseudoarmeniaca* (FEBK, 168–169) Латинските термини *Prunus* (I. 416; 472) и *Prunum* (I.416) се употребиле како називи, едниот за именување на овошното дрво, а другиот за именување на плодот. Во албанските говори среќаваме различни варијанти на овој назив, и тоа како: *gërqinja*, *grumelja*, *kumbulla e butë*, *kumbulla gërqinjë*, *kumbulla e gjatë*, *kumbulla gjatore*, *kumbulla gjinkallkë*, *kumbulla pestilkë*, *kumbulla e Vardarit* (FEBK, 168), додека за *дива слива* – *kumbulla e egër* ги среќаваме овие варијанти: *kumbulla e thartë* (FEBK, 169), *kumbull e egër*, бот. *kullumbri* (FSHS, 570). Во албанските говори во Македонија, лексемата *слива* – *kumbull*, според фонетскиот карактер, се реализира во различни форми, на пр.: самогласката *-u* паѓа кај тие имиња кои завршуваат со *-ull*, *-ur*, еднина, нечленувана форма. Во некои говори е карактеристично целосното зачувување на консонантската група *-mb*, додека формирањето множина се прави со наставката *-a*, на пр.: *kumblla*, *kumëll-a*. Овие фонетски карактеристики се среќаваат во говорот од регионот на Дервен, исто така, и во говорот на Горна Река во Гостиварско (EFSHREG, 15, 42, 54) и во полошкиот говор.

Разните видови сливи луѓето ги именувале според името што го поставиле тие самите, но и според имињата од каде што потекнуваат.

- За различни видови сливи, тука, кај нас и пошироко, се регистрирани следниве називи за сливи:

çibino:sk, за вид слива регистрирана во село Патишка Река, која спаѓа под регионот на Каршиака – Скопско.

lozhanka, за вид слива која не е многу сочна, регистрирана во село Црнилиште, Општина Долнени.

përslajca, вид слива што зрее во текот на летото, регистрирана во село Житоше, Општина Долнени.

– Според географска мотивација се дадени називите:

magarkë, за вид слива што е поголема за разлика од другите сливи. Лексемата е регистрирана во Преспа, со номинација мотивирана од Унгарија, унгарска слива, со значење 'hungarez' според срп. *Маџарска* (мак. Унгарија, алб. Hungaria) и словенски суфикс –ка (–kë) (БЕР III 608) (LDRP 2003: 103). Истиот назив, но со фонетски разлики *magarečkë* е регистриран и во село Црнилиште, Општина Долнени.

stambollkë-a, за вид голема шарена слива што има малку кисел вкус, регистрирана во регионот на Преспа, Охрид, Струга и Битола. Називот *stambollkë* е балкански турцизам, сп.: (khs.) тур.: (tur.) *Istanbulu*, според градот Истанбул, во Турција (LDRP, 140).

– Некои називи се добиени според надворешните или внатрешните особини или карактеристики на овошјето, како што се и називите:

kullumbri-a, (вид дива слива) овој назив е регистриран во регионот на Преспа и Битола, додека во Дебар и Кичево е именувана со истиот назив, но со некои фонетски разлики, како *kullumrej-ja*; во Куманово, Скопје и во Полошкиот Регион, регистрирана е како во следниве примери: *kullum(b)ri-ja*, *kulumbraj-ja*.

kumbureçk; е назив што е регистриран во село Чифлик (во близина на Скопје), додека во село Горно Нерези се употребува истиот назив, со некои фонетски измени, како на пр.: *kumreçka*;

xhankë-a, се употребува како назив за вид жолта и сочна слива, што е регистрирано во регионот на Преспа и Битола, додека во Полошкиот Регион е регистрирано со варијантата: *xhanarinkë*; во околина на Скопје е регистрирано е како: *xhanaraikë-a*. Балкански турцизам, сп. (khs.): тур. (tur.) сар „shpirt“ (душа) + словенска наставка –ка (Петар Скок I 470);

- Според временската мотивација го имаме следниов назив:

petrofkë-a, назив кој се употребува како за вид слива – *kumbull*, исто така, и за вид круша – *ardhë* или за вид јаболко – *mollë* кои созреваат околу Петровден. Овој назив е регистриран во регионот на Преспа, како и во с. Црнилиште – Долнени.

Етимологија и ономастика:

Кога зборуваме за древноста на овој збор, но и за неговото потекло, велиме дека лексемата *kumbull* – слива спаѓа во групата на оние зборови што имаат потекло од старогрчкиот јазик, поточно од дорскиот дијалект (грч. *doriakos*) *kokkumēlon* → *kumbull* (OFGJSH 2011: 73). Според податоците дознаваме дека овој назив и во топонимијата е присутен, и тоа: две села кои се именувани со називот на сливата: селото *Kumbull* во Мирдита, според дивата слива имаме *Kulumri* во Пука (Xhuveli 2012: 108), потоа *Maja e Kumbullës* во Дебар, *Qafa e Kumbullës* во Кичево, *Qafa e Kumbullores* во Тирана.

Документација:

Прв пат е документиран во речникот на Франк Барди (1635).

Полисемантичка анализа:

1.0. Овошно дрво. Дрвото на сливата има криви, бодликави гранки. Листовите имаат овална форма, додека цветовите се ситни, со бела боја, на пр.:

E ka vou Mireme hanmi, razbojn ndër ni kumbull,

E vijën skutaçen lulja «mushabaki rrumbull (LPTTG, 268).

1.1. Плод од слива. Плодовите на сливата може да бидат со жолта, црвена, розова или со модра боја. Се конзумираат свежи, сушени или преработени од страна на домаќинките, но и во индустријата, што значи дека се многу важни во исхраната.

1.2. фиг. што кажува за добро здравје (обично се кажува за деца), на пр.: *Është si kumbull.*

1.3. фиг. разговорно. Младо, убаво, здраво девојче или жена, на пр.: *O moj kumbulla vlonjate!* (FGJSSH).

1.4. сп.: човек со големи очи, на пр.: *I ka ap sayt si magareçka* (THFSHRP, 117).

1.5. сп.: кога се кажува за слична боја како на сливата (споредувајќи), на пр.: *Qe një gjatovilë me sy të gjelbër si kumbullat e pranverës dhe me flokë në ngjyrën e kashtës së grurit.*⁴⁵

1.6. фиг. *përslajcë*, се употребува за жена која е мрзлива. Овој збор не фигурира во „Речник на современиот албанскиот јазик“, затоа што наоѓа употреба кај мал број говорители.

⁴⁵ Seminari i XXXIV për gjuhën, letërsinë dhe kulturën shqiptare. Prishtinë: 2015.

Полисемантичката структура на лексемата *kumbull* во албанскиот јазик ја сочинуваат пет семантички дефиниции, од кои првите две го претставуваат метонимискиот однос растение – плод (рема е *kumbullës – fruti i kumbullës*). Семантичките значења 1.2. и 1.3. претставуваат семантички реализации добиени од метафорично поврзување (без разлика дали е благо или кисело, подразбира здрав плод). Семантичкото значење 1.4. претставува метафорична реализација мотивирана од тркалезната форма (пренос на номинација со семи од понизок ранг како што е формата). Кај семантичкото значење 1.5. ни се појавува семата зелена (за бојата на плодот) и последното семантичко значење, 1.6., претставува семантичка реализација (пренос на номинација според видот на плодот).

Зборообразувачки карактеристики:

Темата *kumbull* – слива, послужила за градење на овие зборови, преку деривација со суфиксација:

kumbullishtë,

–ishte, (-ishtë), со суфиксот –ishte и варијантата –ishtë, како што е објаснето и кај другите лексеми: *dardhishtë (dardhë)*, *gështenjishhtë (gështenjë)*, на ист начин е формирано и: *kumbullishtë (kumbull)*. Во овој случај, зборот *kumbullishtë* има значење на место каде што растат сливи – сливарник.

kumbullor,

–or, темата *kumbull*– и суфиксот –or го образуваат зборот *kumbullor* (од граматички аспект се добива придавка), што подразбира друго овошје, но според формата или големината се споредува со сливата, *сливесѝ*, на пр.: *Rrush kumbullor*. Овој суфикс служи за формирање на односни придавки.

kumbullore,

–ore, темата *kumbull*– и суфиксот –ore го образуваат зборот *kumbullore*, што подразбира плод на еден вид круша, на пр.: *Vjel kumbulloren*.

Лексемата *kumbull* образува нови лексеми со еден начини на образување, и тоа деривација со суфиксација. Според тоа, имаме вкупно три нови збороформи, од кои две се општи именки и една односна придавка.

Формирани синтагми:

Pekmez kumbulle – пекмез од сливи.

Pestil kumbulle – сув сос од сливи, на пр.: *I bëri kumbullat pestil.*

Raki kumbulle – сливовица.

Reçel kumbulle – слатко од сливи.

Од аспект на образување на синтагмите со оваа лексема, тие се прости синтагми. Во врска со значенскиот однос меѓу членовите на синтагмата, забележуваме дека сите синтагми со оваа лексема имаат атрибутивен однос. Имајќи ја предвид лексичко-граматичката категорија на главниот збор, тие се именски синтагми.

Формирани пословици:

- Djemtë hanë kumbulla pleqve u mpihen dhëmbët – буквален превод: момчињата јадат сливи, а на старците им се здрвуваат забите, сп. младите кога се веселаат, старите се срдат.
- I bëri rrush e kumbulla — ги потроши парите немилосрдно, растури пари попусто, на пр.: *Gjithë pasurinë e të jatit e bëri rrush e kumbulla.*
- Kur s'ha kumbulla, s'të mpihen (dhëmballët) – кога не јадеш сливи, не ти се здрвуваат (не ти трпнат) забите.
- Nuk i ha ato kumbulla – не ги јадам тие сливи, не се лажам, на пр.: *E ajo pandeh se po ma çon ujët nën rrogos. Jo, nuk i ha ato kumbulla unë, – tha kunata e madhe. (Let. art.) (FFGJSH, 561).*

Видови и сорти:

Одгледувањето на *Prunus domestica*, која му припаѓа на семејството *Rosaceae* – *Trëndafilore* – *Рози*, датира од најраните времиња. Според различни автори, овој род опфаќа 77 видови, од кои некои растат спонтано или се диви. Според ботаничките студии, евидентирани се три вида диви сливи, кои не само што се присутни на нашите територии туку се распространети и во други европски земји, како што се: *kumbulla* – *слива* – *Prunus cerasifera* Ehrh. (sin. *Prunus divaricata* Ledeb.), *kumbulla e shtrirë* – *Prunus prostrata* Labill.; *kumbulla e egër* – *дива слива* – *Prunus cocomilia* Ten. (Demiri 1981: 247). Сливата главно се одгледува заради плодовите, но корисно за луѓето е и дрвото на ова овошје, што се користи за разни намени.

ЛАЈТНІА

лат. *Corylus sp.*

мак. лешник

Деноминација:

Називот *lajthi* во албанските говори се јавува со општо значење. Латинскиот назив на лексемата *lajthi*, питом лешник, е *C. avellana* L., додека за дивниот лешник е *C. colurna* L. Во албанските говори среќаваме различни варијанти на овој назив, и тоа како: *fëndëku*, *lajthia e butë*, *lajthiza*, *lakthia*, *lejthia*, *lejthiza*, додека за дивниот лешник се среќаваат варијантите како: *lajthia e arushës*, *lajthia e bardhë*, *lajthia stambolleshë*, *lajthia e Stambollit*. (ФЕВК, 173–174). Според фонетскиот карактер, во албанските говори во Македонија, лексемата *лешник* – *lajthi*, се реализира во различни форми, на пр.: *lethai* (Дебар), *lithi-a* во албанското наречје на Горна Река, во Гостиварско (EFSHREG, 99), *lethi*, *lejthi*, *lajthi* и др.

Етимологија и ономастика:

Лешникот на латински јазик се нарекува *Coryllus avellana*. *Coryllus* потекнува од грчкиот збор *korys* (κράνος) што значи *шлем* (*mbrojtëse* е *kokës* – заштитна капа). Додека зборот *avellana* потекнува од градот Абелина (Abellina) кој може да биде денешниот сириски град Дамаск. Исто така, се мисли дека може да биде и градот Авелино (Avellino) во Италија, затоа што во XVII век бил центар на одгледување лешници. За време на античкиот период, во разни списи, се споменува дека лешникот бил одгледуван со видовите кои биле донесени од Турција, Мала Азија. Видовите лешници донесени од овие места биле поквалитетни како сорти, како и оревите. Ова го велат авторите на античка Грција, како Теофраст, кој живеел на крајот од IV век пр. н. е., како и некои римски автори, на пример Плиниј Постариот (23 – 79 г. н. е.). Што се однесува до називот кој се користи на албански јазик за ова овошје, *lajthi*, некои странски лингвисти сметаат дека овој збор потекнува од словенските јазици. Според Екрем Чабеј, кој потпирајќи се на говорот на Албанците на просторот Борго Еризо (Borgo Èrizzo) во Хрватска (во близина на Задар) смета дека овој збор потекнува од албанскиот збор *lak*, *lakthi*, како што е случајот или примерот со *ardhi*, *hardhi* (*лоза*).

Како индикација или добар показател за широката распространетост на лешниците е и топонимијата, на пр.: во Корча, Мирдита и Пук’ три села се именувани со називот

Lajthizë. Кај Албанците, овој збор често се среќава и како патроним, *Lajthia*. Исто така, го има во многубројни микротопоними, како: *Lajthitë, Lajthia, Lajthiza* итн.

Документација: Во албанскиот јазик, зборот *lajthi* првпат се спомнува и документиран е од страна на Ѓон Бузуку, во 1555 година (Gjon Buzuku, Meshari 1555)⁴⁶.

Полисемантичка анализа:

1.0. Овошно дрво. Разгранета грмушка со широки лисја во форма на срце. Дрвото на оваа грмушка има особеност лесно да се свиткува без да се крши. На македонски јазик, за ова овошно дрво се користи називот *леска*.

1.1. Плод од леска. Плодот од ова дрво е ситен, со тврда лушпа, во чија внатрешност се наоѓа семката со тркалезна форма, која се користи за исхрана. Овошјето од лешник се јаде свежо, непечено, но и печено, а неговото брашно, исто така, се користи во слаткарската индустрија, а се цеди и масло од лешник, на пр.: *Thyej (çaj) lajthi*. (Крши лешници.), *Lajthi të pjekura* (Печени лешници).

Полисемантичката структура на оваа лексема ја сочинуваат две семантички содржини 1.0. и 1.1., кои го претставуваат метонимскиот однос растение – плод.

Зборообразувачки карактеристики:

1) Деривација со суфиксација:

lajthishtë,

–ishte, (–ishtë), со суфиксот –ishte и варијантата –ishtë, како што е објаснето и кај другите лексеми *dardhishtë (dardhë), gështenjishhtë (gështenjë)*, означува место што е обраснато, во конкретниот случај, со леска (лескова шума): *lajthishte – lajthishtë*, на пр.: *Hyri në lajthishtë*. (Влезе во лескарникот).

lajthizë,

–zë, деминутивна форма со суфиксот –zë, кое има значење на едногодишно тревно растение што расте на планините.

2) Мешан начин на зборообразување:

lajthinjtë (i, e) прид.

---

⁴⁶ Ѓон Бузуку е автор на првата печатена книга на албански јазик, насловена *Meshari* („Мешари“) во 1555 година.

Оваа придавка е образувана според мешаниот начин на образување во албанскиот јазик: претпозитивен член + суфикс, и се добива придавка, на пр: –(ë)t(ë), *të lajthinjtë: Shkop i lajthinjtë* (стапче од леска). *Shufër e lajthinjtë* (прачка од леска) и др.

Лексемата *lajthi* образува нови лексеми на два начина на образување: морфолошки начин (деривација со суфиксација) и мешан начин (претпозитивен член + суфикс). Според првиот начин на образување, лексемите претставуваат општи именки, а според вториот начин на образување, претставува придавка формирана од претпозитивен член + суфикс.

Формирани синтагми:

Kokërr lajthie – зрно лешник.

Miell lajthish – брашно од лешници.

Qumësht lajthie – млеко од лешник, млеко што се добива од лешници.

Vaj lajthie – масло од лешник.

Од аспект на образување на синтагмите со оваа лексема, тие се прости синтагми. Во врска на значенскиот однос меѓу членовите на синтагмата, забележуваме дека сите синтагми со оваа лексема имаат атрибутивен однос. Имајќи ја предвид лексичко-граматичката категорија на главниот збор, тие се именски синтагми.

Формирани пословици:

- Kuvend lajthish – нешто што се одвива скришум, некоја тајна работа.

Видови и сорти:

Лешникот спаѓа во семејството *Betulaceae – Mështeknore*, во кое се вброени 22 (дваесет и два) вида лешник. Како поважни видови лешник кои се и пораспространети низ природата се: лат. *Corylus avellana – lajthia e zbutur* – обичен лешник и лат. *Corylus colurna – lajthia e egër – div* лешник (во македонскиот јазик е позната и како *мечкина леска*). Потоа, познат е и видот *Corylus maxima – lajthia e kultivuar* (се користи и називот *lajthia dyvelçe*) – *круиен лешник* (во македонскиот јазик се користи и синонимот *ламберѝ лешник*) и видот, лат. *Corylus americana – lajthia amerikane* – *американски лешник*. Многубројни сорти се настанати со хибридизација на гореспоменатите видови лешник (*Corylus avellana* × *Corylus maxima* и *Corylus avellana* × *Corylus americana*).

LIMONI

лат. *Citrus limonium*

мак. ЛИМОН

Деноминација:

Латинскиот назив *Citrus limonium*, се спомнува уште во средниот век, а можеби уште оттогаш и почнала културата на одгледување на лимонот⁴⁷, додека називот *citrun* е познат уште од античкото време. Лимонот му припаѓа на семејството *Ruzore* или *Rutaceae*. Називот за *limon i athët* – кисел лимон е *Citrus aurantifolia*, додека за *limon i ëmbël* – блаџ лимон е *Citrus limeta*. Во албанските говори среќаваме различни варијанти на овој назив, и тоа како: *limoi*, *limue-oni*, *limúa-oj*, *lej-mon-i*, *lëmue* (FOGJSH, 589), додека за блаџ лимон – *limon i ëmbël*, како: *limeta*. (FEBK, 185), на пр.:

*Mos je dardh'a mos je ftua? /
Të të shtrydh posi limua! – (Bleta Shqiptare)*

Според фонетскиот карактер, во албанските говори во Македонија, лексемата лимон/limon, се реализира во различни форми, како: *liman*, *leman*, *lemon*, *limun*, *limon*, на пр.:

*Oj lulija jonë me limona
a ma mirë te na, a te nona. – (Këngë e vjetër populllore)*

Етимологија и ономастика:

Што се однесува на етимологијата на оваа лексема, не постои прецизна дефиниција и таа е речиси општа и сведочи за патот што го следел во текот на процесот на неговото интродуктирање. Според Миклошич, зборот дошол од турскиот и ароманскиот *limun*, а овој назив, преку персискиот, од хиндускиот јазик. Според Густав Мајер EW 246, формата *limón* во албанскиот јазик ја има италијанската форма *limone*. Кај Вајганд (Weigand ADW 48) *limû-oni* доаѓа од грчкиот јазик. Локоч (Lokotsch EWEOU 1322) го има само перс. *līmūn*, од каде што навлегол во речиси сите јазици на Запад и на Блискиот Исток (FOGJSH, 589).

---

⁴⁷ Лимонот по потекло е од Азија, на Медитеранот го донеле Арапите (arap laimūn) во X век, култивирањето или одгледувањето во Европа може да се истражува само од XI век.

Документација:

Не наидовме на конкретни податоци за првото документирање на овој назив во албанскиот јазик.

Полисемантичка анализа:

1.0. Овошно дрво. Лимонот е агрум со зелени лисја, со плод со овална форма, со жолта или зелена боја. Лимонот се култивира и како декоративно дрво.

1.1. Плод од лимон. Плодот на ова дрво е со дебела кора, сокот на овошјето е кисел и со убава миризба, на пр.: *Çaj me limon* (чај со лимон). *Supë me limon* (чорба со лимон). *Shtrydh limonin* (цеди лимон) итн.

1.2. упот. прид. Нешто што има жолта боја како на лимон. Имаме ново значење на зборот, добиено врз основа на бојата, на пр.: *Gishtërinjtë e tij të hollë, të verdhë si limoni, qenë mbërthyer fort pas cepave të tryezës* (Kadare 1978).

1.3. упот. прид. За нешто што е многу жолто или многу кисело, на пр.: *Supa ishte limon*. (Чорбата беше лимон.); *U bë limon në fytyrë*. (Лимон стана во лицето.)

1.4. упот. како прилог. Што има значење за нешто претерано, многу, на пр.: *Limon i verdhë* – (shumë i verdhë – многу жолт); *Limon i thartë* (shumë i thartë – многу кисел).

1.5. упот. како сопствена именка (означува име на луѓе, како за машки род така и за женски род), на пр.: *Haxhi Limani ishte një njeri i urtë*. (Аџијата Лиман беше мудар човек.); *Limone dhe djali i saj nuk ia dolën dot*. (Лимоне и нејзиниот син не успеаја.)

Полисемантичката структура на лексемата лимон (*limon*) е претставена од шест семантички дефиниции, од кои првите две 1.0. и 1.1. имаат основно (главно) семантичко значење врз основа на блискоста и претставуваат метонимиски однос: дрво на лимон – плод од лимон (рема е *limonit* – *fruti i limonit*). Семантичкото значење со реден број 1.2. претставува метафоричка реализација мотивирана од бојата (во овој случај, жолтата боја на лимонот). Семантичките значења со реден број 1.3. и со реден број 1.4. претставуваат метафорички реализации мотивирани истовремено од семите ‘состав’ и ‘боја’, првото значење се употребува како придавка, а второто значење како прилог. Последното, со реден број 1.5. има семантичко значење на сопствена именка, која порано била често користена и употребувана, но во денешно време ретко или тешко може да се слушне.

Зборообразувачки карактеристики:

1) Деривација со суфиксација:

limonadë,

–adë, суфикс од туѓ извор, поконкретно од турски извор. Се употребува како назив за именување на вид освежителен пијалак, со кисел вкус и што се подготвува од сокот на лимонот, измешан со шеќер и вода, на пр.: *Piu dy limonada* (тој испи две лимонади).

limonadhe,

–adhe, суфикс со кој се образува назив за тревно растение, кое е именувано од жолтите цвеќиња на растението.

limonishtë,

–ishte, (–ishtë), со суфиксот –ishte и варијантата –ishtë, како што е објаснето и кај другите лексеми, означува место што е обраснато со лимони: *limonishte – limonishtë*;

limonkë,

–kë, со овој суфикс се образува назив за именување на вид грав со тркалезна форма и жолта боја. Метафора според боја и форма.

limonti,

–ti(e): *limonti*, со овој суфикс, се добиваат две семантички значења:

а) Првото значење укажува за нечија состојба без работа или некој што залудно го троши времето, на пр.: *Ditë limontie* (сл. на кисели денови);

б) Второто значење укажува на состојба на неактивност, невпечатливост за ништо, нечувствителност и незаинтересираност, на пр.: *Ra në limonti*.

2) Сраснување (лексичко-синтаксички начин) како начин на зборообразување:

Субординациски однос (атрибутивен), зборот е образуван од:

– две именски теми што формираат една придавка, на пр.: *bojëlimon* (лимон боја).

– две именски теми што формираат една општа именка, на пр.: *limontoz* (limon + *toz* од тур. *toz = pluhur* = прашок), на пр.: *toz limoni*; *I hedh çajit limontoz* (На чајоѝ му сѝава лимониѝуз).

– именка + глаголска именка, каде што првата именка ја определува втората и служи како објект на вршење дејство, *limonashtrydhëse* (лимоноцедалка), на пр.: *Më shtrydh një limon me limonashtrydhëse që të bëj limonadë*. (Исцеди ми еден лимон со лимоноцедалката за да направам лимонада.)

3) Мешан начин на зборообразување:

limontë, (i, e), ÷риг.

Претпозитивен член + суфикс, формирајќи придавка, за нешто што има бледожолта боја, што е со боја на зрел лимон, на пр.: *Lule të limonta* (лимонски цвеќиња).

Лексемата *лимон (limon)* претставува богато оформен систем од вкупно девет зборообразувања, добиени на следниов начин:

- нови лексеми преку деривација со суфиксација;
- лексичко-синтаксички начин (сраснување);
- мешан начин на зборообразување.

Според првиот начин на образување, оваа лексема содржи пет семантички содржини, од кои четири претставуваат општи именки и едно придавско образување. Според лексичко-синтаксичкиот начин, оваа лексема содржи вкупно три нови зборообразувања, од кои две се формирани од две именски теми, а третото е формирање од именка + глаголска именка. Според третиот начин на зборообразување, имаме една семантичка содржина – придавка формирана од претпозитивен член + суфикс.

Формирани синтагми:

Çaj limoni – чај од лимон;

Ere limoni – миризба на лимон;

Lëkurë limoni – кора од лимон;

Lëng limoni – сок од лимон;

Lule limoni – цвет од лимон;

Krem limoni – крем од лимон;

Kokërr limoni – зрно лимон;

Ngjyrë limoni – боја на лимон;

Reçel limoni – слатко од лимон.

Од аспект на образување на синтагмите со оваа лексема, тие се прости синтагми. Во врска со значенскиот однос меѓу членовите на синтагмата, забележуваме дека сите синтагми со оваа лексема имаат атрибутивен однос. Имајќи ја предвид лексичко-граматичката категорија на главниот збор, тие се именски синтагми (главен член на синтагмата е именката).

Формирани пословици:

- Nuk hahet as me limon – не се јаде ни со лимон, некој е толку лош човек што не се трпи воопшто.
- S'prishet dasma për një limon – не се расипува свадба за еден лимон, не треба да се растура или да се остави голема работа за нешто мало и незначајно.

Видови и сорти:

Дрвото на лимонот му припаѓа на семејството *Rutaceae* – *Trëndafilore* – *Pozu*. Лимонот *Poncirus trifoliata*, sin. *Citrus trifoliata* е сорта блиска со агрумите и понекогаш се опфаќа во родот *Citrus*, но јасно се разликува од агрумите поради присуството на трњата, како и по збрчканиот овошен плод (Xhuveli 179). Овој вид овошје не се користи за свежо конзумирање, туку како состојка во разни суштински прехранбени производи и за подготовка на мармалад.

LULESHTRYDHJA

лат. *Fragaria vesca*

мак. јагода

Деноминација:

Во латинскиот јазик називот за *luleshtrydhe* – *jažoga*, е *Fragaria vesca*, додека за *luleshtrydh e egër* – *qiva jažoga*, е *Fragaria silvestris*. Во албанските говори, се среќаваат повеќе варијанти на овој назив, како: *acarja*, *bishtshkurtra*, *bredhëza*, *çileku*, *dredhçnoja*, *dredhëza*, *dredhëza e bjeshkës*, *dredhëza e malit*, *dredhëza këmbëgjatë*, *dredhja e egër*, *gërtheni*, *gërthja*, *gugushaja*, *gugusharja*, *gulugutka*, *jupja*, *langshtrydhja*, *lëngshtrydhja*, *lugutka*, *luledredha*, *luleshtrydhja e egër*, *luleshtrydhja e pyllit*, *manat e tokës*, *ortyta*, *plyska*, *plyshka*, *rrushi i pulës*, *shtrydhësja*, *shtrydhëza*, *urtyta*, додека за дива јагода: *luleshtrydhja e malit*, *luleshtrydhja e pyllit*. (FEBK, 190–191). Во албанските говори во Македонија, лексемата *luleshtrydhe* многу ретко се употребува, а поширока употреба има називот *dredhëz*, но според фонетскиот карактер се реализира во различни форми, на пр.: *dredhëza*, *dredhza*, *drethe* (низ селата на Општина Сарај), *kulumanë-a*, *dredhë-a*, *drethe* (Дебар и околината), *koloman-i* (Струга), *dredhë-a* (Куманово), *gulugutkë-a* (Кичево и околината), *manaferrë-a* (Тетово), *fermanë-a* (Гостивар), *darthaj-a* (Прилеп), *darthai* – (с. Црнилиште, Општина

Долнени), *darthi*, *drethezë* (во регионот на Крушево), *luleshtrydhe-ja*, *dredhe-ja*, *shtryzë-a* (с. Доленцк/Dolenckë, Острец/Ostrec и Злокуќани/Zlokuqani во регионот на Преспа). Во овие села се употребуваат и називите *jagotkë-a/ jakotkë-a*, но имајќи предвид дека во услови на двојазичност може да се употребуваат и зборови со словенско потекло, сепак тие зборови не се дел од лексиката на албанскиот јазик бидејќи се користат само од одредена група луѓе. Што се однесува на називот *çileku*, тој потекнува од турскиот збор *çilek*, што значи lule – цвеќе.

Етимологија и ономастика:

Што се однесува на етимологијата на називот *dredhëz – jažoga*, Екрем Чабеј е на мислење дека овој збор се совпаѓа со старите зборови од келтските јазици: на бретонски *drezen* и *dreizen* (*manaferrë* – капина), на старокумриски *drisi* и во староирски *driss* (*drizë*, *ferrë*, *kaçubë* – трн, грмушка). Како микротопоним се среќава *Fusha e dretheve*. Додека лексемата *luleshtrydhe* – јагода, е со албанско значење и е образувана од зборовите *lule + shtrydhe*.

Документација:

Не наидовме на конкретни податоци за првото документирање на овој назив во албанскиот јазик.

Полисемантичка анализа:

1.0. Овешно растение. Јагодата е тревно растение со бел цвет, класифицирано во семејството *Rosaceae – Trëndafilore – Пози*. Сите делови на ова растение, вклучувајќи ги лисјата, коренот, стебленцата и плодовите, се користат како лекови за здравјето на луѓето.

1.1. Плод од јагода. Плодот на јагодата, јаготката, е сладок и со пријатен мирис, наликува на млади рози.

Полисемантичката структура на оваа лексема ја сочинуваат две семантички содржини 1.0. и 1.1., кои го претставуваат метонимскиот однос растение – плод.

Зборообразувачки карактеристики:

Што се однесува на називите кои се формирани за лексемата *luleshtrydhe* (*Fragaria vesca*, *F. sivestris*), забележуваме дека постојат 30 синоними.

1. Од сите овие синоними, 17 се формирани со деривација со суфиксација, и тоа: со суфиксите –a, –ëz, –i, –ja, –ka, –oj, на пр.:

–a: orytya, urtyta.

–ëz: bredhëza, dredhëza, shtrydhëza.

–i: gërtheni.

–ja: acarja, gërthja, gugushaja, gugusharja, jupja, shtrydhësja.

–ka: gulugutka, lugutka, plyska, plyshka.

–oj: dredhcnøj.

1. Сраснување: четири називи се формирани со сраснување, на пр.:

bishtshkurtra,

Станува збор за лексичко-синтаксички начин на образување: именка + придавка (bisht + shkurtra).

langshtrydhja, lëngshtrydhja,

Кај овие примери имаме именка + глаголска именка, каде што првата именка ја определува втората и служи како објект на вршење дејство: lang + shtrydhja, lëng + shtrydhja.

luledredha,

Кај овој пример, зборот е образуван од две именски теми: lule + dredha. Станува збор за субординациски однос (атрибутивен).

Сите овие називи се образувани на два начина на образување: морфолошки начин (деривација со суфиксација) и сраснување (лексичко-синтаксички начин). Според првиот начин на образување, сите овие лексеми претставуваат именки, а и според вториот начин на образување, лексемите претставуваат именки.

Формирани синтагми:

Dredhëza e bjeshkës – назив кој се користи за јагодата.

Dredhëza e malit – назив кој се користи за шумската јагода.

Dredhja e egër – назив кој се користи за дива јагода.

Lëng luleshtrydhesh (dredhëzash) – сок од јагоди.

Luleshtrydhja e egër – назив кој се користи, исто така, за дива јагода.

Luleshtrydhja e pyllit – назив кој се користи, исто така, за шумска јагода.

Manat e tokës – назив кој се користи, исто така, за шумска јагода.

Rrushi i pulës – назив кој се користи за јагодата.

Reçel luleshtrydhesh (dredhëzash) – слатко од јагоди.

Од аспект на образување на синтагмите, тие се прости синтагми. Во врска со значенскиот однос меѓу членовите на синтагмите, забележуваме дека синтагмите имаат атрибутивен однос. Имајќи ја предвид лексичко-граматичката категорија на главниот збор, тие се именски синтагми (главен член е именката).

Формирани пословици:

- Ku ka shumë dredhëza, merre shportën e vogël. – Фалени јаготки, празни кошници.

Видови и сорти:

Родот *Fragaria* се состои од 47 сорти јагоди, кои се распространети низ целиот свет. Овие сорти се добиени од шест типа јагоди: *Fragaria vesca* – *luleshtrydhja* – шумска јаџога и *Fragaria moschata* – *luleshtrydhja gjermane* – мирислива јаџога, најпознати во Европа, потоа и *Fragaria chiloensis* – *luleshtrydhja amerikane* – чилеанска јаџога, *Fragaria ovalis* – *luleshtrydhja e malit* – шумска јаџога, *Fragaria virginiana* – *luleshtrydhja e Virxhinies* – вирџиниска јаџога и *Fragaria orientalis* – ориентална јаџога.

MANI

лат. *Morus*

мак. црница

Деноминација:

Називот *man-i* во албанските говори се јавува со општо значење. Називот *Morus* во латинскиот јазик, исто така, се употребува и се јавува со општо значење. Разните поврзувања со називите, како *Morus alba* и *Morus nigra*, укажуваат на тоа дека ова се различни сорти (плодови со бела или со црна боја) на култивирани дудинки во нашите региони. Во албанските говори се среќаваат и варијантите како: *dud-i/a*, *mana toke*, *duda*, *kalldruni*, *mëni*, *murva*. За бела дудинка се среќаваат варијантите: *duda e bardhë*, *mani napolitan*, *murja e bardhë*, а за црна дудинка се регистрирани варијантите: *duda e zezë*, *dudmani*, *korroziu*, *morenka*, *murja e zezë*, *skamna* (ФЕВК, 514). Како слични дијалектни

форми се регистрирани и називите: *mën* (Берат, Албанија); *mand* (Скадар, Албанија); *turikë* (Косово) и др.

Во албанските говори во Македонија, лексемата *man-i* според фонетскиот карактер се реализира во различни форми, како на пр.: *mani* – с. Блаце, Скопје, *manëza* – с. Брест, Скопска Црна Гора, *kalamandi* – с. Страчинци, Скопје, *dud i bardhë*, *dud i zi* – кај некои говорители во Скопје и во околината (кои претежно се со потекло од Косово), *mana të bardhë*, *mana të zi* – Дебар, *moni* – с. Жубрино, Кичевско, *morenkë* во Струга итн.

Етимологија и ономастика:

Според Чабеј, овој збор е изведен од албанскиот јазик, од зборот *mand*, *mëllëzë* од архаичната албанска форма *mand(ë)*, која се поврзува со зборот *mantia* (mjedër) (од дакискиот јазик), тракискиот и дакискиот *manteia* (manaferrë – капина), како и со ретороманскиот збор *mani* (manaferrë – капина) (OFGJSH, 21). Додека за етимологијата на називот *dud*, која се однесува само на црната дудинка, во албанскиот јазик, како што се знае, влегол преку турскиот јазик *dut man*, а ова од арапскиот *tute* кој преминал и во други јазици во Југоисточна Европа (SGJ IX, 343).

Што се однесува на лексемата *man*, таа ни се претставува како богат ономастички предмет (топоними, антропоними и патроними). Како денешните патроними со основата *man-* и антропонимот *Man*, како и матронимот *Mane* се вообичаени во употреба кај Албанците (ASHK, 180). Имајќи го предвид раното одгледување на црницата, денес, на терен како доказ се и многубројните топоними низ селата, како што се: Котан/*Kotan* во Скадар, Меник/*Mënik* во Тирана, Манза/*Manzë* во Драч, Манез/*Manëz* во Кукс/Кук'с, Маник/*Manik* во Либражд, Манез/*Manëz* во Корча, Дерменас/*Dërmenas* во Фиер, Манеш/*Manesh* во Дебар, Манати/*Manati* во Лежа, итн. (Xhuvëli 2012). Во Албанија и Косово се среќава и како антропоним *Mani* (презиме на семејство).

Документација:

Црницата е дојдена на Балканот многу време пред белата црница, што значи дека зборот *man* на албански постоел и порано и е древен збор. Се спомнува како *manemjedhëratë* кај Бузуку, уште од 1555 година.

Полисемантичка анализа:

1.0. Овошно дрво. Дрвото има голема круна, со лисја во форма на срце. Дрвото на црницата имало и сè уште има широка употребливост во столарството, на пр.:

Nina-ninë, djepin prej manit,

Haj, m'i g-jafsh, mor-o, Zhuj Selmanit! (IAPN, 49)

1.1. Плод од црница. Плодот е сладок и сочен. Ги има со бела, црвена и црна боја, се конзумираат свежи, а од нив се прави и ракија, слатко итн. За црницата, во албанскиот јазик, освен називот *man*, се користи и називот *dud*.

1.2. – *dudë/a* што се користи со фигуративно значење за непцата, често се кажува за мали деца или за стари лица, на пр.: *Ha ushqim me duda*. (Ја цвака храната со дудинки – непца.)

Полисемантичката структура на оваа лексема ја сочинуваат три семантички содржини. Првите две семантички содржини 1.0. и 1.1. го претставуваат метонимскиот однос растение – плод (рема е *manit* – *fruti i manit*). Семантичкото значење 1.2. претставува метафорична реализација, мотивирана од семата форма.

Зборообразувачки карактеристики:

1) Сраснување на два синонима, значи од две именски теми, на пр.: *dudmand*.

Лексемите *man/dud* образуваат нова лексема формирана од две именски теми.

Формирани синтагми:

Pekmez manash – пекмез од црница.

Raki mani – ракија од црница.

Reçel manash – слатко од црница.

Од аспект на образување на синтагмите, тие се прости синтагми. Во врска со значенскиот однос меѓу членовите на синтагмите, забележуваме дека синтагмите имаат атрибутивен однос. Имајќи ја предвид лексичко-граматичката категорија на главниот збор, тие се именски синтагми (главен член е именката).

Формирани пословици:

- *E shkund manin në prill*. – Ја собра црницата во април, се кажува за некој кој воопшто нема трпение, постапува брзоплето и изгледа како да не е зрел човек.

- Pritëm për mana e na dolën thana. – Чекавме црници, а дочекавме дренки, очекуваме добар крај на некоја работа, но не излезе според очекуваното.

Видови и сорти:

Култивирањето на црницата датира уште од далечни времиња. Родот му припаѓа на семејството *Moraceae* – *Manore* – *Јаџогесѝо* и опфаќа 16 видови. Најпознати се белата црница и црната црница, без разлика што му припаѓаат на истиот род (*Morus*), потеклото и историјата на нивната распространетост е различна.

MANAFERRA

лат. *Rubus fruticosus*

мак. капина

Деноминација:

Латинскиот назив на капината е *Rubus fruticosus*, *R. anisodon*, *R. Francipani*. Во албанските говори, за лексемата *manaferrë* – *каѝина*, се среќаваат и варијантите, како: *dorëvata*, *ferra*, *ferra kulemanë*, *ferrëkulemana*, *ferrëmacja*, *ferrëmana*, *ferrëmana gjethevidh*, *ferrëmanëza*, *kapina*, *kërpanja*, *kupina*, *mana*, *mana bollicë*, *manëbollica*, *manëza*, *therra e zezë*, *therrëmana* (FEBK, 207). Во албанските говори во Македонија, според фонетскиот карактер, лексемата *manaferrë* се реализира во различни форми, како на пр.: *kapinkë-a* (збор од словенско потекло), регистриран во регионот на Преспа и Битола; *kapinka* – во регионот на Прилеп, на пр.: *Pi kapinkave do buojm sllatko*; *kapink* – во регионот на Крушево; *kolomani* во с. Велешта, Струга, потоа и варијантата *kuluman(ë)-a*. Регистрирани се и варијантите *këpinë-a*, *kupin-a*, *kupain-a*, *kapink(ë)-a*, *kapinë-a*, *fierr(ë)*; се среќава и варијантата *mônxa*, во говорот на Горна Река (EFSHREG, 101), *manxi* и варијантата *monxi* во говорите на Дервент (Општина Сарај со сите околни села). Истовремено, и називот *manaferrë* се употребува кај сите говорители на овие региони, понекогаш со некоја фонетска промена, како: *manaferr-a* (во Преспанскиот Регион).

Етимологија и ономастика:

Што се однесува до етимологијата на зборот *manaferrë*, според проф. Чабеј, овој збор е изведен од албанскиот јазик, од зборот *mand*, *mëllëzë*, од албанската архаична форма *mand(ë)*. Називот *man* се однесува на плодот и *ferra* за растението (грмушката), кое според формата е полно со трнчиња. Значи, називот е сложенка од две именски теми: *mana* + *ferra*.

Документација:

Првпат е документирано како *manemjedhëratë*, од страна на Бузуку, уште во 1555 година.

Полисемантичка анализа:

1.0. Овошно растение. Полугрмушесто растение, полно со трнчиња, со тенки гранки, цветови со розова боја, со плодови кои добиваат црна боја кога созреваат.

1.1. Плод од капина. Плодовите од ова растение имаат киселкаво-сладок вкус, од нив се прави слатко и сок. Се јадат и свежи, на пр.: *Mbledh manaferra*.

Полисемантичката структура на оваа лексема ја сочинуваат две семантички содржини кои го претставуваат метонимскиот однос растение – плод (*shkurtja* е *manaferrës* – *fruti* i *manaferrës*).

Зборообразувачки карактеристики:

Што се однесува на називите кои се формирани за лексемата *manaferrë* (*Rubus fruticosus*), забележуваме дека постојат 13 синоними.

1. Од сите овие синоними, 7 (седум) се формирани со деривација со суфиксација, и тоа: со суфиксите –a, –ëz, на пр.:
–a: *dorëvata*, *ferra*, *kapina*, *kërpanja*, *kupina*, *mana*,
–ëz: *manëz(a)*
2. Сраснување: 6 (шест) називи се формирани со сраснување, на пр.:
ferrëkulemana, *ferrëmacja*, *ferrëmana*, *ferrëmanëza*, *manëbollica*, *therrëmana*.

Сите овие називи се образувани на два начина на образување: морфолошки начин (деривација со суфиксација) и сраснување (лексичко-синтаксички начин). Според првиот

начин на образување, лексемите претставуваат именки, а и според вториот начин на образување, лексемите (сложенки формирани од две именски теми) претставуваат именки.

Формирани синтагми:

Ferra kulemanë – назив за капина.

Ferrëmana gjethevidh – назив за капина која има форма на лист од брест.

Lëng manaferrash – сок од капина.

Mana bollicë – назив за вид на капина.

Reçel manaferrash – слатко од капина.

Shurup manaferrash – сируп од капини.

Therra e zezë – назив за капина изразено со синтагма.

Од аспект на образување на синтагмите, станува збор за прости синтагми. Во врска со значенскиот однос меѓу членовите на синтагмите, забележуваме дека синтагмите имаат атрибутивен однос. Имајќи ја предвид лексичко-граматичката категорија на главниот збор, тие се именски синтагми (главен член е именката).

Формирани пословици:

Не наидовме на ниту една регистрирана пословица со зборот *manaferra* – капина.

Видови и сорти:

Постојат повеќе различни природни форми на дивата капина кај нас, но до денес не е направено селективно истражување. Општо, дивите капини се третираат како растенија штетни за земјоделските култури. Дивите капини биле наречени *ferra* (трње) и така не биле вреднувани туку со презир се однесувале кон нив. Дивата капина *manaferra e egër* – *Ferremana* – *Ferra* (*Rubus spe. fruticosum L.*) е грмушка што му припаѓа на големото семејство *Rosaceae* и на родот *Rubus*. Трњата на дивата капина се разликуваат од трњата на култивираната капина.

MANDARINA

лат. *Citrus reticulata*

мак. мандарина

Деноминација:

Мандарината е еден од најпопуларните агруми благодарение на убавата миризба и на пријатниот вкус. Латинскиот назив е *Citrus reticulata*, (FEBK, 185). Во албанските говори во Македонија, кај сите говорители се реализира на ист начин, што значи со еден ист назив.

Етимологија и ономастика:

Називот *мандарина* е речиси ист како на грчки јазик (*mantarini*) така и на италијански јазик (*mandarino*). Во албанскиот јазик, исто како и во македонскиот, па и пошироко, се употребува називот *мандарина* како заемка.

Документација:

Иако мандарината одамна е позната овошка кај Албанците, сепак не наидовме на конкретен податок за првото документирање на овој збор во албанскиот јазик.

Полисемантичка анализа:

1.0. Овошно дрво. Зимзелено дрво со тркалезни, портокалови плодови кои се сочни, слатки и со пријатна миризба.

1.1. Плод од мандарина. Плодот на овој агрум.

Полисемантичката структура на оваа лексема ја сочинуваат две семантички содржини кои го претставуваат метонимискиот однос растение – плод (*druri i mandarinës – fruti i mandarinës*).

Зборообразувачки карактеристики:

Не е забележано какво било зборообразување од оваа лексема.

Формирани синтагми:

Lëng mandarine – сок од мандарина.

Shurup mandarine – сируп од мандарина.

Од аспект на образувањето на синтагмите, тие се прости синтагми. Во врска со значенскиот однос меѓу членовите на синтагмите, забележуваме дека синтагмите имаат атрибутивен однос. Имајќи ја предвид лексичко-граматичката категорија на главниот збор, тие се именски синтагми (главен член е именката).

Формирани пословици:

Нема ниту една регистрирана пословица со лексемата *mandarinë* – *манџарина*.

Видови и сорти:

Се смета дека видот мандарина *Citrus reticulata* var. *deliciosa* има потекло од Југоисточна Азија и од Филипините. Мандарините се одгледувале во Кина и во Јапонија уште од XVI век, додека во Европа се донесени подоцна.

MJEDHRA

лат. *Rubus idaeus*

мак. малина

Деноминација:

Латинскиот назив за *mjedhra* – *малина* е *Rubus idaeus*, додека за *mjedhra e egër* – *дива малина* е *Rubus pedatus*. Во албанските говори се среќаваат различни варијанти на овој назив, и тоа како: *dredhëza*, *gërgini*, *këmbëpulëza*, *malina*, *manaferra e butë*, *manaferra e kuqe*, *midra*, *mithra*, *mjedra*, *mjetra*, *njetra*, *ortiga*, додека за дива малина, како: *mjedhra e egër zvarritëse* (FEBK, 227). Имајќи предвид дека во услови на двојазичност може да се употребуваат и зборови со словенско потекло, како што е и примерот со лексемата *malinkë-a*, која е регистрирана во Преспа, Битола, Охрид и Струга, оваа лексема се употребува и во други балкански јазици, сп.: ром. *malin*, старогрчки *μελάς*, грч. *μоров*, лат. *mogum*, од индоевропскиот корен *mel-* „i ergët, i zi“ (BER III 627) (LDRP, 104). Овој назив, иако се употребува од еден дел на говорители или од една група луѓе, сепак не е дел од лексиката на албанскиот јазик.

Етимологија и ономастика:

Mjedhra е збор во целиот јазик, но со различни дијалектни форми. Фонетската врска помеѓу формите *mjedhër*, *mjedër*, *mjetër*, *mither*, со нивните подваријанти, доведува до една основа со албанско потекло *mjerdhë (SGJ VIII, 351). Ова е зачувано донекаде во варијантата *mjerdull* во говорот во Лунџерија (Ѓирокастра, Албанија).

Документација:

Оваа лексема е документирана за првпат кај Бузуку (IXL, Mateu 13, 26), како сложенка pl. (мн.) *Manemjedhëra*, во 1555 година.

Полисемантичка анализа:

1.0. Овошно растение. Грмушките се високи до еден метар, обично со тенок, трнлив труп, со црвени плодови, слатки и со убава миризба, слични на плодовите на капината.

1.1. Плод од малина. Од плодовите на дивата и на култивираната малина се прави слатко, мармалад, сокови, вино, дури и ракија.

1.2. упот. прид. За нешто што има светлоцрвена боја, како плодовите на малината.

Полисемантичката структура на оваа лексема ја сочинуваат три семантички содржини. Првите две семантички содржини, 1.0. и 1.1. го претставуваат метонимскиот однос растение – плод. Семантичкото значење 1.2. претставува метафоричка реализација, мотивирана од семата боја.

Зборообразувачки карактеристики:

Зборообразување со лексичко-синтаксички начин (сраснување), на пр.: *man* + *mjedhër* = *manemjedhëra* (множина).

Лексемата *mjedhër* образува нова лексема, формирана од две именски теми, преку еден начин на образување, сраснување.

Формирани синтагми:

Kokrra mjedre – зрно малина.

Lëng mjedre – сок од малина.

Ngjyrë mjedre – сп. боја на малина.

Shurup mjedre – сируп од малина.

Од аспект на образување на синтагмите, тие се прости синтагми. Во врска со значенскиот однос меѓу членовите на синтагмите, забележуваме дека синтагмите имаат атрибутивен однос. Имајќи ја предвид лексичко-граматичката категорија на главниот збор, тие се именски синтагми (главен член е именката).

Формирани пословици:

Не наидовме на каква било регистрирана пословица со лексемата *mjedhra* – малина.

Видови и сорти:

Малината спаѓа во семејството *Rosaceae* – *Trëndafilore* – *Рози*. Дивата малина – *mjedhra* егѐр во нашите предели е автохтона и се користи во исхраната. Култивираните малини потекнуваат од следниве сорти: 1. *mjedhra e kuqe europiane* – црвена европска малина – *Rubus idaeus L*; 2. *mjedhra e zezë* – црна малина – *Rubus occidentalis*, распространета во Северна Америка. 3. *mjedhra e purpurtë* – ѓурѓурна малина – *Rubus neglectus Peck* е сорта добиена од *R. occidentalis* × *R. idaeus strigosus*.

MOLLA

лат. *Malus domestica*

мак. јаболко

Деноминација:

Називот *mollë* во албанските говори се јавува со општо значење '*mollë* (*Malus*). Латинскиот назив на лексемата јаболко е *Malus domestica*, додека за диво јаболко е *Malus silvestris*. Латинските називи *malus* и *malum* се употребуваат за означување на дрвото и на плодот на јаболкото, *Malus communis*, кое припаѓа на семејството *Rosaceae* – *Trëndafilore* – *Рози*. Во различни говори на албанскиот јазик се сретнуваат и варијанти на овој назив, и тоа како: *molla e butë*, додека за диво јаболко се сретнуваат варијантите како: *divjaçka*, *molla e thartë*, *mollça*, *mollçina*, *rrodhëca*, *shapka*, *thaçka*, *thaqka*, *viaçka* (FEBK, 229). Во албанските говори во Македонија, овој назив се реализира со речиси ист фонетски карактер. Како општо правило се појавува речиси во сите албански говори во Македонија, каде што полувокалот *ë* се наоѓа на крајот од зборот со акцентирани слог (ова е

карактеристика за сите гегиски говори, освен во преспанскиот, битолскиот, охридскиот и еден дел од струшкиот говор, каде што се зборува на тоскиски дијалект).

Во албанските говори во Македонија, во зависност од надворешните и внатрешните карактеристики на јаболкото (како што се: боја, вкус, големина, итн.), временската како и географската мотивација, се среќаваат повеќе називи за јаболкото и тоа во различни места или региони.

- Повеќето видови јаболка луѓето спонтано ги именувале, според некои карактеристики на овошјето, но и со имиња произлезени според тоа од каде е дојдено овошјето. За различни видови јаболка, имајќи предвид дека во двојазични услови говорителите на албанскиот јазик (како нивни мајчин јазик) може да употребуваат и многу словенски зборови, но иако тие зборови се употребуваат, сепак не се дел од албанската лексика, како што се лексемите:

kollaçarkë-a, вид јаболко кое називот го има добиено според формата (има метафоричен карактер) слична на колач. Овој назив се среќава во Преспанскиот Регион и е општословенски;

kozharçka-a, е добиен според надворешната особина на јаболкото, конкретно, од лушпата на јаболкото која е подебела од вообичаено. Што се однесува на етимологијата на овој назив и тој, исто така, е општословенски, сп.: *koža*, од ст.сл. *koža*, алб. „*lëkurë, lëvozhgë*“ и наставките: –ар и –ка (LDRP, 92).

kisellaçka-ë, назив добиен според вкусот на јаболкото, вид што спаѓа во групата диви јаболка, регистриран во с. Црнилиште, Долнени. Што се однесува на етимологијата на овој назив, исто така, тој е општословенски, сп.: *kisel*, алб. „*i thartë*“ и суфиксот –ка;

lepocfetkë-a, (за вид жолто јаболко) називот е сложенка од словенско потекло, сп.: *lepo*, алб. *e bukur, cvet*, алб. *lule* и наставката –ка.

- Според географската мотивација се појавуваат називите:

tetovkë-a (вид тетовско јаболко) – називот се среќава во Тетовскиот, Струшкиот, Охридскиот, Преспанскиот Регион итн. и е добиен според топонимот на градот Тетово и словенската наставка –ка (Çabej, SGJ VII, 249);

janatankë-a – назив за вид мало јаболко со кисел вкус, се среќава во Крушевскиот Регион; додека како *jonatan-i/janaton-i/xhanaton-i/xhonaton-i* и дем. *xhanatonkë* се среќава во Преспанскиот, Битолскиот, Охридскиот и Струшкиот Регион. За

етимологијата на зборот: сп.: англ. Jonathan/Џонатан, град во САД.

- Според временската мотивација се појавуваат називите:

petrofkë, назив кој е регистриран во с. Црнилиште, Општина Долнени, јаболко кое созрева околу Петровден (околу 12 јули) и е општословенски збор. Исто така, се среќава и во Струшкиот, Охридскиот, Преспанскиот и Битолскиот Регион;

moll verore, назив што се користи за вид јаболко што созрева во текот на летото, регистриран е во Прилепско-крушевскиот Регион, но не треба да се запоставуваат и другите региони, затоа што се среќава скоро во сите региони каде што се зборува албанскиот јазик во Македонија;

qershore – вид јаболко кое созрева во текот на јуни.

- На некоја внатрешна или на надворешна особина на јаболкото укажуваат називите: *rambukli-ja*, назив за вид меко и многу благо јаболко, се среќава во преспанскиот говор;

gjylabija, е назив за вид црвено и благо јаболко со пријатен вкус (Крушево, Кичево, Дебар, Преспа итн). Што се однесува на етимологијата, може да кажеме дека називот *gjylabije* е турцизам од персиско потекло, сп.: тур. *gülab, ujë i parfümüem, i nxjerrun prej trandafilash* (мирислива вода добиена од рози) < перс. *gol-ab, gol, trëndafil* (роза), *ab, ujë* (вода) (FOGJSH, 313).

alemankë-a, allamanë-a, karapashë-a, и majoshkë-a (alemankë-a/allamanë-a) се називи кои се среќаваат во Преспанскиот Регион. *Karapashë-a* е вид јаболко што спаѓа меѓу најстарите сорти јаболко и се култивира во Преспанскиот Регион, додека *majoshkë-a* е вид јаболко со слаткокиселкав вкус, кое созрева во јули и плодот е малку поситен од вообичаената големина на јаболката. Називот е регистриран во Крушево, но исто така, се среќава и во Преспанскиот, Битолскиот и Струшкиот Регион, има турско потекло, балкански турцизам, сп.: тур. *alaman* < *ar. alaman, gjerman* (Skok I 25), *karapashë-a* е балкански турцизам, сп.: *kara* «црн», «i zi» и *pasa* «главен», «kryesor», и *majoshkë-a*, исто така, балкански турцизам, сп.: тур. *mayhoş* < перс. *mej-khosh*, од *mej* 'venë, pije' (вино, пијалак) и *khosh* 'mirë, andëshëm (FOGJSH, 608) (добра, вкусна) и словенската наставка –ка. Во народното творештво и со овој вид јаболко се споредува женската убавина, на пр.: *Moj mollë e kuqe majoshe, kur më doje pse s'më thoshe.*

oreshkë, назив за еден вид јаболко регистрирано во Крушевскиот Регион, додека

ferikie, назив за вид јаболко со долгнавеста форма, назив од тур. *ferik elmasi*, а ова од арапскиот *ferik*, за сорта која во ориенталните земји е многу ценета (FOGJSH, 269), регистрирана е во Ресен;

krasatka, вид кисело јаболко, регистрирано е во Ресен.

ajdaret-i, вид црвено јаболко со пријатен вкус, балкански турцизам, сп.: *deli*;

budimkë-a, вид јаболко со пријатен вкус, една од постарите сорти што се одгледуваат во Преспанскиот Регион;

kallber-i, вид јаболко кое има дебела лушпа, малку жолтеникава и ситни кафеави дамки;

delishes-i, вид јаболко со пријатен мирис и вкус. Овој назив има поширока употреба кај говорителите, (англ. *delicious*, вкусен);

njuton-i, вид зимско јаболко;

paramenkë-a, вид шарено јаболко;

rombit-i, вид јаболко, назив што се среќава во преспанскиот говор;

starkin-i, вид нова сорта на јаболко, нова заемка од англискиот јазик, *star king*, што се среќава пошироко во регионот;

shampanj-i, дем. *shampanjkë-at*, вид жолто јаболко;

shpanskë-a, вид големо јаболко;

vajcep-i, вид мало јаболко кое созрева во текот на јули.

Етимологија и ономастика:

Блискоста со грчкиот јазик прв ја има забележано Д. Камарда (Dhimitër Kamarda). Грчкото потекло на зборот е прифатено и од Екрем Чабеј, но според него во прашање е дорскиот дијалект, со што отпаѓа мислењето за еолскиот дијалект⁴⁸, имајќи предвид дека Еолците биле лоцирани поисточно. Овој назив е присутен и во топонимијата: *Mollaj* во Фиер – Корча, *Mollas* во Елбасан, *Maja e Mollës* во Корча и Скадар, *Mali i Mollës* во Колоња и Кукес, *Qafëmollë* во Пука, *Mollëz* во Мирдита, *Kroi i Mollës* во Тирана и Саранда. Називот се среќава и како патроним.

⁴⁸ Petrit Imami. *Origjina e fjalëve të gjuhës shqipe*. Prishtinë. 2011: 74. Според него *mollë* ← *mālon* на еолскиот дијалект, додека на новогрчкиот јазик е *milo*, а на латински јазик *mālum*.

Документација:

Првпат е документирано уште во 1635 година, кај Ф. Барди (F. Bardhi).

Полисемантичка анализа:

1.0. Овошно дрво. Овошно дрво со не многу високо стебло, со скоро тркалезни лисја, со големи, бели цветови и големи плодови.

1.1. Плод од јаболко. Во албанскиот јазик, како овошното дрво така и плодот имаат ист назив, додека во македонскиот јазик се разликуваат: јаболкница, за дрвото, и јаболко, за плодот. Јаболкото како плод може да има различен вкус во зависност од неговата сорта. Плодот, освен што се користи како свежо и сушено овошје, се користи и за добивање на сок со цедење на овошјето, а со посебна преработка се добива јаболков оцет, се прави и слатко, итн.

1.2. (анат. fikthi) molla е Adamit, Адамово јаболкце, на пр.: *Gjëndra tiroide është e vogël, ka formën e një fluturë dhe gjendet në pjesën e parme të qafës sapo zbret nga molla e Adamit*. Во македонскиот јазик има деминутив од јаболко, додека во албанскиот јазик може да се спореди со сп: *arrëza e fytit*.

1.3. (анат.) mollëza е faqes (јаболкца на образите), на пр.: *Mjerimi kaiher' i ka faqet e lustrueme, buzët e pezmatueme, mollzat e ngjyrueme* (Поема е mjerimit, Migjeni). Во македонскиот јазик истото значење се изразува преку називот 'јагода, јаготка', на пр.: *Издолжено лице со исџакнаџи јаџоџки* (сл. со јаболчица).

1.4. (анат.) јаболкцата од прстите, пр.: *mollëzat e gishtave, mollëza e pëllëmbës*, итн. И во македонскиот јазик има исто семантичко значење, но се изразува преку називот 'јагода, јаготка', на пр.: *Toj џи чувсџвуваше влажнџиџе јаџоџки оџ неџзинџиџе џрсџи*.

1.5. употр. како прилог. Многу... како јаболко (обично, со придавката *i kuq*, црвен), на пр.: *I ka faqet mollë të kuqe*.

1.6. фиг. јаболкото кај Албанците често се користи и фигуративно за изразување на убавина, особено на женската убавина, на пр.: *Pikoj molla e kuqe, ra në çektexhe, kaur të thraite Dylber aga, tai nauk gjiegjeshe...* (THFSHRP, 65); *Xhit punon, Sadete molla, n'od me çilima, i çepi ojat e bardha kit si trandafila ...* (EFD, 457)

1.7. (сп.) што се споредува со бојата, на пр.: *Edhe vashëzës mes'hollë, i kuqte faqja si mollë...* (Naim Frashëri, Parajsa).

1.8. (сп.) нешто што се споредува со добро здравје, имајќи предвид дека јаболкото е многу здраво овошје, на пр.: *Flej o bir, u bafsh si mollë, ka me t'çue ty nana n'shkollë* (народна творба).

Полисемантичката структура на лексемата *mollë* ја сочинуваат девет семантички содржини, од кои првите две семантички содржини, 1.0. и 1.1., го претставуваат метонимискиот однос растение – плод. Семантичките содржини 1.2., 1.3. и 1.4. претставуваат семантички реализации мотивирани од формата на плодот, при што доаѓа до израз деминутивната форма. Семантичките содржини 1.5. и 1.7. претставуваат семантички реализации по пат на метафорично поврзување, мотивирани од семата ‘боја’ (во конкретниов случај, црвената боја) преку споредување, која исто така е мотивирана од изгледот на плодот, доаѓа до израз деминутивната форма. Семантичките содржини 1.6. и 1.8. претставуваат семантички реализации по пат на метафорично поврзување, мотивирани од семата ‘зрелост’ (без разлика дали јаболкото е црвено или зелено, благо или кисело, тоа асоцира на нешто здраво и зрело).

Зборообразувачки карактеристики:

Темата *moll-* послужила за градење на овие деривативни зборови:

1) Морфолошки начин – деривација со суфиксација:

mollak,

–ak, со овој суфикс се образува нов збор кој подразбира нијанса на боја, жолтоцрвена, и се употребува за животни (вол).

mollash,

–ash, со овој суфикс се формира нов назив што се користи за човек кој е здрав, крупен и со црвени образи.

mollatak,

–atak, со овој суфикс се формира нов назив што се користи повеќе за деца кои се полни во лицето и во телото.

mollaxhi,

–xhi, е суфикс од странски извор, поконкретно турски, што бил мошне продуктивен во албанскиот јазик при формирање имиња на дејствители, но со текот на времето бил заменет со албански суфикси. Во Македонија, и албанските и македонските говорители порано го користеле овој суфикс, на пр.: *mollaxhi*, (сп. мак. *косѝенција*), суфикс кој се

користи за означување на некое лице што се занимава со производство, култивирање или со продавање костени. Овој суфикс не наишол на употреба кај сите албански говорители.

mollçinë,

Називот *mollçinë* и нејзината варијанта *mollçinkë* е назив со значење диво јаблоко. Образувани се со суфиксите *-çinë, -çinkë*.

mollëzë,

деминутивна форма на *mollë* со *-zë*, деминутивен суфикс, со значење:

– јаболкца на образите, пр.: *Me mollëza të skuqura (të kërcyera). Me mollëza të dala.*

Mollëzat e faqeve. I digjeshin mollëzat;

– јаболкцата од прстите, на пр.: *Mollëza e pëllëmbës. Mollëzat e gishtave. E prek me mollëza.*

– Адамово јаболкце, на пр.: *Mollëza (molla) e fytit* анат. *fikthi*.

-molllore,

-ore, со овој суфикс се образува назив кој има значење „убава како јаблоко“.

2) Лексичко-синтаксички начин (сраснување) на зборообразување:

– Лексичко-синтаксички начин на образување со приредувачки или координациски однос: Во албанскиот јазик, како што знаеме, спојувањето на две теми во еден сложен збор најчесто се прави без посредство на сврзничките самогласки *o/a*. Сложенките со сврзнички самогласки се ретки, но сепак функционираат. При анализа на оваа лексема се сретнавме со сложенките *mollaftua, mollaпjeshkë*, кои се сврзнички.

– Лексичко-синтаксички начин на образување со подредувачки или субординациски однос: субординациски однос (атрибутивен), зборот е образуван од две именски теми, од кои едната ја определува другата, на пр.: *faqemollë,*

Atë më të mirën-o,

Atë faqemollën! (KPD, 59)

– Субординациски однос (атрибутивен), зборот е образуван од една именка + една придавка, од кои едната ја определува другата, на пр.: *mollëkuqe* (оваа лексема се употребува во некои албански говори за зашекерени јаболка кои специјално се подготвуваат за деца).

Лексемата *mollë* образува нови лексеми преку два начина на образување: морфолошки начин (деривација со суфиксација) и сраснување (лексичко-синтаксички начин). Според првиот начин на образување оваа лексема содржи седум семантички содржини кои претставуваат општи именки, според вториот начин на образување содржи четири семантички содржини од кои првите две се сложенки со сврзнички самогласки, а последните две семантички содржини претставуваат именки од кои едната е формирана од две именски теми, а другата од една именка + една придавка, со подредувачки или субординациски однос.

Формирани синтагми:

Kokërr molle – зрно (едно) јаболко.

Lëng molle – сок од јаболка.

Mollë sheqere – шеќерно јаболко.

Mollë verore – јаболко што созрева во текот на летото.

Mollë dimërore – јаболко што се бере доцна и се јаде во текот на зимата.

Mollë bejlegu – (*еџиноџр.*) јаболко што, според стар обичај, се фрлало пред противникот за да се предизвика на битка.

Mollë dasme – (*еџиноџр.*) јаболко кое, откако ќе се зело од куќата на невестата од страна на свадбарите на младоженецот, се фрлало во дворот на младоженецот, а оној што ќе го фател, се сметало дека ќе има среќа и хармонија.

Raki molle – ракија од јаболка.

Reçel molle – слатко од јаболка.

Sidër molle – ферментиран алкохолен пијалак од јаболка, сличен на пиво.

Uthull molle – јаболков оцет.

Од аспект на образување на синтагмите со оваа лексема, тие се прости синтагми. Во врска со значенскиот однос меѓу членовите на синтагмата, забележуваме дека сите синтагми со оваа лексема имаат атрибутивен однос. Имајќи ја предвид лексичко-граматичката категорија на главниот збор, тие се именски синтагми (главен член на синтагмата е именката).

Формирани пословици:

- Mollë e kalbur (mollë e krimbur) – расипано јаблоко – се користи за човек што однадвор изгледа здрав, а всушност веќе нема сила, болен е, на пр.: *Jakupi s'e kish hequr nga brezi revolen me dorezë argjendi, edhe pse tani ishte mollë e kalbur e nuk e kërcënonte më njeri.* (Let.art.) (FFGJSH, 694).
- Mollë e ndaluar – забрането јаблоко – нешто што не е дозволено да се употребува, да се користи или да се направи, забрането за сите, на пр.: *Ia kish qepur sytë një shtëpie të re, që për të ishte mollë e ndaluar. – Kësaj i thonë të rrish nën mollë e të mos i hash kokrrat, - dhe buzëqeshi.* (Let.art.) (FFGJSH, 694).
- Mollë e pandarë – неделиво јаблоко – си одговараат многу, се согласуваат во мислењата и во вкусовите, лесно се разбираат еден со друг, на пример: *Dhe në lodër, dhe në festë,/Rrinë bashkë e s'ndahen kurrë,/Janë mollë e pandarë* (Let.art.) (FFGJSH, 694).
- Mollë sherri – јаблоко на раздор – причина за карање меѓу две страни, на пример: *Bëhet luftë e ashpër për të shtënë në dorë burimet e vajgurit, që kanë qenë mollë sherri në këto zona.* (Pub.). На пр.: *E ngarkoi me një thërrimë faj edhe Emirën, që ishte mollë sherri, siç është quajtur gruaja gjithnjë* (Let.art.) (FFGJSH, 694).
- Mollët i qëro, dardhët i numëro – Јабоката излупи ги, крушите изброј ги – значи, јаболка може да се јадат колку човек сака, затоа што не се штетни, додека со крушите човек треба да биде внимателен, затоа што се тешки за стомакот.
- Si kokërr molle – Како зрно јаблоко (здрав како дрен) – се кажува за некој кој е многу добар со здравјето.

Видови и сорти:

Родот јаблока содржи околу 25 видови дрвја распространети низ Азија, Европа и Северна Америка (Mitrushi 1955: 98). Одгледуваните јаболка се јавуваат со широка разновидност на форма, големина, боја, вкус и др. Во ботаничките студии се евидентирани три вида диви јаболка (Demiri 1983: 243), и тоа: *Malus sylvestris* Mill, *Malus florentina* (Zuccagni) и *Malus dasycphylla* Borkh. Кај нас, во Македонија, се среќаваат неколку десетини сорти јаболка.

MURRIZI

лат. *Crataegus monogyna*

мак. глог

Деноминација:

Латинскиот назив за глог – *murriz*, е *Crataegus monogyna*. Во албанските говори се среќаваат и разни варијанти за овој назив, и тоа: *gllogu*, *kollogjina*, *morrizi*, *murrizi* *njëbërthamësh*, *rovna* (FEBK, 234). Називот за *murrizi dybërthamësh* – *C. oxyacantha* L., е: *morriz*, додека за *murrizi i butë* – *Crataegus orientalis* Pall, се регистрирани називите: *murriz i butë*, *murriz njeriu*, *murriz* итн.

Етимологија и ономастика:

Називот *murriz* е со дискутабилен извор. Еден од видовите на оваа грмушка е наречен на лат. *Crataegus nigra*. Поаѓајќи од „i zi“ (црн) може да се направи поврзување со коренот *murr* на придавката *i murrme*, што го добила суфиксот –*izë* (сп. *kokrize*). Чабеј го поврзува со *morr* поаѓајќи од тврдото трње што боцка.

Документација:

Не наидовме на конкретни податоци за првото документирање на овој назив.

Полисемантичка анализа:

1.0. Овошна грмушка. Дива грмушка со многу гранки и трње, со мали лисја и бели цветови, што дава црвени и сочни плодови, на пр.: *I hyri në këmbë një gjemb murrizi*.

1.1. Плод од глог. Плодовите на оваа грмушка денес се користат и во хербалната медицина. Овие плодови созреваат во текот на октомври и ноември и, освен што се јадат свежи, може да се чуваат и да се конзумираат како пекмез, слатко или мармалад.

1.2. фиг.: што боцка со зборови или се шегува;

1.3. прид.: во некои случаи се појавува и како патроним (презиме на семејства), на пр.: *Alban Murrizi*.

Полисемантичката структура на лексемата *murriz* ја сочинуваат четири семантички содржини, од кои првите две семантички содржини, 1.0. и 1.1., го претставуваат метонимскиот однос растение – плод. Семантичката содржина под реден број 1.2. претставува семантичка реализација по пат на метафорично поврзување, мотивирана од

формата на овошната грмушка која има трнчиња, а последната семантичка содржина, 1.3., претставува придавка.

Зборообразувачки карактеристики:

1) Мешан начин на зборообразување:

murriztë (i, e) прид.

Претпозитивен член + суфикс, формирајќи придавка, за нешто што е направено од дрвото на глогот, на пр.: *-(ë)t(ë), të murriztë, dru i murriztë* (глогов, што е од глог, на пр. глогова ограда.)

Лексемата *murriz* образува нови лексеми преку еден начини на образување, и тоа мешан начин, претпозитивен член + суфикс.

Формирани синтагми:

Kokrra murrizi – зрно глог.

Lule murrizi – цвет од глог.

Lëng murrizi – сок од глог.

Marmelatë murrizi – мармалад од глог.

Pekmez murrizi – сладок овошен сок од глог.

Reçel murrizi – слатко од глог.

Од аспект на образувањето на синтагмите со оваа лексема, тие се прости синтагми. Во врска со значенскиот однос меѓу членовите на синтагмата, забележуваме дека сите синтагми со оваа лексема имаат атрибутивен однос. Имајќи ја предвид лексичко-граматичката категорија на главниот збор, тие се именски синтагми (главен член на синтагмата е именката).

Формирани пословици:

- *E bën murrizin hardhi* – кога претерано се пофалува нешто, кога некој се труди нешто што е лошо да го претстави на најдобар можен начин.
- *Gjithkujt murrizi i vet i duket i njomë* – се вели за некој кој се пофалува себеси, својата работа, а тоа не го заслужува.
- *Më mbeti murriz në zemër* – кога нешто останува како силна желба, мерак, страст за нешто.

Видови и сорти:

Родот *џлоџ* е еден од најбогатите родови со видови и сорти. Опфаќа околу 900 видови мали дрвја и грмушки, често, со трње, распространети особено во Америка (800 видови) и во Европа и Азија (100 видови). До денес се пронајдени шест видови глог во Албанија (Mitrušhi 1955: 116). Оваа есенска трнлива грмушка расте на суви, каменити места на падините на шумите, главно, со бука. Познати се сортите *Crataegus pentagyna W. – murrizi pesëbërthamësh*, *џемноцрвен џлоџ*, и *Crataegus nigra Kit – murrizi i zi – црн џлоџ*.

MUSHMOLLA

lat. *Mespilus germanica*

мак. мушмула

Деноминација:

Називот *mushmollë* во албанските говори се јавува со општо значење. Латинскиот назив е *Mespilus germanica*. Латинските називи *mespilum* и *mespilus* се употребуваат за дрвото, односно за плодот на мушмулата, *Mespilus germanica L.*, која припаѓа на семејството *Rosaceae – Trëndafilore – Пози*. Во албанските говори се регистрирани и други варијанти на овој назив, и тоа како: *mollëmuça*, *mushmolla dimërore*, *mushmolla e vjeshtës*, *mushmolla*, *mushmolla japoneze*, *muzulla*, *nespulla* (FEBK, 236). Во албанските говори во Македонија, лексемата *mushmoll/ë,a*, се реализира со скоро ист фонетски карактер, како на пр.: *mushmolla* (Полошкиот Регион), *mushmulla* (Скопскиот Регион), *mushmu:ll* (Прилепскиот и Крушевскиот Регион), *mishmolla* (Скопска Црна Гора) итн.

Етимологија и ономастика:

Според Тахир Диздари, за лексемата *mushmollë*, во Тирана се јавува синонимот *mollëmuçe* и *muzull-a*. Овој назив се смета за заемка од турскиот јазик *musmulá*, под влијание на именката *mollë* со народна етимологија. Овој назив е присутен и кај другите балкански јазици, како и кај небалкански јазици (рускиот) (Topalli 2017: 1022).

Документација:

Не наидовме на конкретни податоци за првото документирање на овој назив.

Полисемантичка анализа:

1.0. Овошно дрво. Дрвото на мушмулата има крошна со средна големина како на јаболкото, со зелени и овални лисја, цути со бели цветови.

1.1. Плод од мушмула. Плодовите имаат кафена боја, кога созреваат имаат кисел вкус, но кога ќе омекнат добиваат благ вкус. Според формата, плодот е сличен на мало јаблоко.

Полисемантичката структура на лексемата *mushmollë* ја сочинуваат две семантички содржини кои го претставуваат метонимискиот однос растение – плод (рема е *mushmollës* – *fruti i mushmollës*).

Зборообразувачки карактеристики:

1) Лексичко-синтаксички начин (сраснување) како начин на зборообразување: *mollëmiçe*, сраснување со зборот *mollë*.

Лексемата *mushmollë* образува нова лексема преку лексичко-синтаксички начин и претставува општа именка.

Формирани синтагми:

Mushmollë verore – летна мушмула, вид мушмула која созрева рано во текот на летото.

Mushmollë dimërore – зимска мушмула, вид мушмула која созрева подоцна, во текот на есента, а плодовите се чуваат додека да омекнат и се консумираат во текот на зимата.

Од аспект на образување на синтагмата со оваа лексема, тоа се прости синтагми. Во врска со значенскиот однос меѓу членовите на синтагмата, забележуваме дека сите синтагми со оваа лексема имаат атрибутивен однос. Имајќи ја предвид лексичко-граматичката категорија на главниот збор, тие се именски синтагми (главен член на синтагмата е именката).

Формирани пословици:

- *Na doli mushmollë* – ни излезе мушмула, се кажува за некој кој е кисел со својот речник.

Видови и сорти:

Мушмулата била култивирана од страна на античките Грци, околу 700 години пр. н. е., и од страна на Римјаните, околу 200 години пр. н. е. (Xhuvëli 2012: 181). Се одгледува во форма на специјални растенија во градините. Родот на мушмулата се состои од само еден вид кој се сретнува како самоникнат, од Персија до Југоисточна Европа (Mitrushi 1955: 114).

PALMA E KOKOSË

лат. *Cocos nucifera*

мак. кокос

Деноминација:

Во Речникот на албанскиот јазик, како и во електронскиот речник, недостасува зборот кокос/*kokos*. Зборот палма/*palma* е присутен во Речникот, со општо значење за сите палми, но не посебно, само за кокосовата палма, додека за *arra e kokosë* е дадено објаснување во склоп на зборот *arra – орев*, но во денешно време овој назив се користи за посебно овошје, затоа што се користи и овошјето. Бидејќи овошјето е присутно кај сите говорители на албанскиот јазик, моравме да го најдеме вистинскиот назив како за растението така и за плодот, па затоа тргнавме од „Речник за називите на растенијата и на животните, албанско-латински и латинско-албански“ од Џеват Лоши.

Етимологија и ономастика:

За називот палма се смета дека е нова заемка од италијанскиот збор: *palma*, со првичното значење „*pëllëmbë*“ (дланка) поради формата на лисјата. Првпат е документиран кај Бузуку: *shtatëdhjetë lisa en palme*. Додека за називот кокос се смета дека потекнува уште од XVI – XVII век, од морнарите од тоа време, кои ова овошје го именувале „*koko*“, споредувајќи го овошјето со обликот на главата, назив кој во некои јазици подоцна преминал во *kokos*⁴⁹.

Документација:

Не наидовме на конкретни податоци за првото документирање на називот кокос.

---

⁴⁹ Coconut Dictionary. com. 2017. Retrieved 14 December 2017.

Полисемантичка анализа:

1.0. Кокосова палма. Зборот *палма* е генеричко именување за некои дрвја од топлите предели. Палмите имаат високо и право стебло, без гранки, секогаш со зелени лисја, големи и широки, натрупани на врвот и цветови собрани во круг.

1.1. Кокосов орев. Се смета за еден од најкорисните ореви на земјата. Обезбедува како храна така и пијалак. Оревите од кокос успеваат добро по повеќето тропски крајбрежја.

Полисемантичката структура на оваа лексема ја сочинуваат две семантички содржини, 1.0. и 1.1., кои го претставуваат метонимискиот однос растение – плод.

Зборообразувачки карактеристики:

1) Деривација со суфиксација

palmore,

–*ore*, е суфикс со кој се образува назив за семејство на растенија како палмата.

Лексемата *palmë* образува нова лексема на морфолошки начин (деривација со суфиксација) и претставува општа именка.

Формирани синтагми:

Arrë kokosi – кокосов орев;

Palma e kokosë – кокосова палма;

Qumësht kokosi – кокосово млеко;

Ujë kokosi – вода од кокос;

Vaj kokosi – кокосово масло.

Од аспект на образување на синтагмите со оваа лексема, тие се прости синтагми. Во врска со значенскиот однос меѓу членовите на синтагмата, забележуваме дека сите синтагми со оваа лексема имаат атрибутивен однос. Имајќи ја предвид лексичко-граматичката категорија на главниот збор, тие се именски синтагми (главен член на синтагмата е именката).

Формирани пословици:

Нема ниту една регистрирана пословица со овој назив.

Видови и сорти:

Кокосот е дел од семејството *Arecaceae*. Бидејќи оваа палма не се одгледува кај нас, има малку податоци за нејзини видови и сорти.

ПАПАЈА

лат. *Carica papaya*

мак. папаја

Деноминација:

Во албанскиот јазик, плодот од папаја, освен тоа што го има истиот универзален назив *papaја*, исто така, е познат и како *peta e pjeprit* (ФЕВК, 249).

Етимологија и ономастика:

Не наидовме на некој податок за етимологијата и ономастиката на овој назив.

Документација:

Не наидовме на конкретни податоци за првото документирање на овој назив.

Полисемантичка анализа:

1.0. Овошно дрво. Овошно дрво од тропските региони на Америка, поточно, од јужниот дел на Мексико, до Централна Америка. Сега, ова овошно дрво се одгледува во сите тропски региони во светот. Папајата е егзотично дрво.

1.1. Плод од папаја. Папајата има жолтеникава пулпа, многу е мирислива и многу мека кога е зрела. Кога е незрела, се препознава според лушпата која има зелена боја и малку неубава миризба. Слична е со дињата, но внатрешниот дел содржи неколку црни семки. Денес, многу кујни во светот, особено азиските, ја вклучуваат папајата како дел од своето секојдневно готвење. Папајата обично се јаде свежа, како и во форма на салата. Семките од црна папаја се јадат и се користат како замена за црн пипер во Јужна Америка. Папајата, исто така, може да биде многу здрав пијалак.

Полисемантичката структура на оваа лексема ја сочинуваат две семантички содржини, 1.0. и 1.1., кои го претставуваат метонимскиот однос растение – плод.

Зборообразувачки карактеристики:

Не е забележано какво било зборообразување од оваа лексема.

Формирани синтагми:

Lëng параје – сок од папаја;

Maskë параје – маска од папаја, која се подготвува од плодот на папајата во комбинација со некои други продукти и се користи како маска за лице;

Sallatë параје – салата од папаја.

Од аспект на образување на синтагмите со оваа лексема, тие се прости синтагми. Во врска со значенскиот однос меѓу членовите на синтагмата, забележуваме дека сите синтагми со оваа лексема имаат атрибутивен однос. Имајќи ја предвид лексичко-граматичката категорија на главниот збор, тие се именски синтагми (главен член на синтагмата е именката).

Формирани пословици:

Нема ниту една регистрирана пословица со зборот *paraја* – *īaīaja*.

Видови и сорти: :

Папајата е високо тревно растение што му припаѓа на родот *Carica*. И плодот, исто така, е именуван како параја. Обично растат два вида папаја. Едните имаат слатка, црвена или портокалова пулпа, а другите имаат жолта пулпа. Во Австралија, овие видови се нарекуваат *црвена īaīaja* – *parajë e kuqe* и *жолта īaīaja* – *parajë e verdhë*. Постојат две основни сорти папаја: сортата *хавајска īaīaja* и сортата *мексиканска īaīaja*.

PJESHKA

лат. *Persica vulgaris*

мак. праска

Деноминација:

Латинскиот назив за *pjeshkë* – *īраска* е *Persica vulgaris*, додека за *pjeshkë e egër* – *дива īраска* е *Rhamnus cathartica*. Во албанските говори ги среќаваме и варијантите на овој назив, како што се: *pjeshkëza*, *sheftelia*, додека за *дива īраска* се регистрирани варијантите како: *arrçi purgative*, *pjerëza dëliruese* (FEBK, 266).

Во албанските говори во Македонија, според фонетскиот карактер, оваа лексема се реализира во различни форми, како: *peshka*, *qeshka*, а исто така е регистрирана и заемката *sheftelia*.

Етимологија и ономастика:

Што се однесува на етимологијата на зборот *ṽраска* – *pjeshkë*, тој спаѓа во групата на оние лексеми што имаат латинско потекло, *pjeshkë* ← *pesca* (лат. *persica*), што значи дека е стар латински збор (SGJ II, 131). Лексемата *shefteli*, тур. *Şeftali* < перс. *shāftālú* од *shāft* „mishtake, мајм – месец“ и *ālú* „kumbull – слива“. Овој назив е присутен и во топонимијата, како *Pjeshkëz*, во Драч, Албанија.

Документација:

Не наидовме на конкретни податоци за првото документирање на овој назив.

Полисемантичка анализа:

1.0. Овошно дрво. Дрвото на праската има отворени гранки, издолжени лисја, розови цветови што создаваат големи, месести плодови.

1.1. Плод од праска. Кога созрева, плодот од праска добива жолтоцрвена боја и е многу сочен. Ова овошје има голема хранлива вредност, вкусно е и со пријатна арома. Се конзумира свежа, но и преработена како компот, џем, сируп, како и во слаткарството.

Полисемантичката структура на оваа лексема ја сочинуваат две семантички содржини, 1.0. и 1.1., кои го претставуваат метонимскиот однос растение – плод.

Зборообразувачки карактеристики:

Не е забележано какво било зборообразување од оваа лексема.

Формирани синтагми:

Bërthamë pjeshke – јадро од праска; токму поради јадрото или коската овој плод спаѓа во групата на коскести овошја – *fruta bërthamore*.

Komposto pjeshkësh – компот од праска.

Lëng pjeshke – сок од праска.

Lule pjeshke – цвет на праска.

Ngjyrë pjeshke – боја на праска (се кажува за споредба на боја со нешто друго).

Pjeshkë çahje – вид праска кај која лесно се одвојува јадрото од пулпата.

Pjeshkë mishje – вид праска кај која тешко се отстранува јадрото од пулпата.

Reçel pjeshkësh – слатко од праска.

Од аспект на образување на синтагмите со оваа лексема, тие се прости синтагми. Во врска со значенскиот однос меѓу членовите на синтагмата, забележуваме дека сите синтагми со оваа лексема имаат атрибутивен однос. Имајќи ја предвид лексичко-граматичката категорија на главниот збор, тие се именски синтагми (главен член на синтагмата е именката).

Формирани пословици:

Нема ниту една регистрирана пословица со зборот *pjeshkë – ѓраска*.

Видови и сорти:

Праската е растение што сака топла клима, така што европските земји се главни производители на праски, кои припаѓаат на семејството *Rosaceae – рози – trëndafilore*. Создадени се низа сорти што овозможува нивно консумирање и употреба од рано лето до доцна есен. Како најпознати сорти на праски се:

Prunus persica var. vulgaris – pjeshka e thjeshtë – обична ѓраска.

Prunus persica var. nipersica – nektarina – некѓарина.

Prunus persica var. platycarpa – pjeshka kineze – кинеска ѓраска (Кипријановски, Арсов, 2009: 155).

PORTOKALLI

лат. *Citrus sinensis*

мак. портокал

Деноминација:

Латинскиот назив на лексемата *portokall* – портокал е *Citrus sinensis, C. aurantium* (ФЕВК, 268), додека за див портокал, латинскиот назив е *Citrus vulgaris, C. aurantium, C. bigardia, C. amara*. Во албанскиот јазик, називот за *див ѓорѓокал* е *nerënxa*, назив што во албанските говори се среќава и со варијантите: *narangji, naranxa, nerangjja, portokalli i*

egër, turunxhi (FEBK, 238). Во албанските говори во Македонија, лексемата *portokall*, според фонетскиот карактер се реализира речиси исто, со мали разлики, како на пр.: *pretukalli* – регистрирана форма на изразување кај постари лица во Прилепскиот и Крушевскиот Регион.

Етимологија и ономастика:

Најстариот познат вид *Citrus aurantia* бил портокалот со горчливо-киселкав вкус *Citrus aurantium amarum*. За неговата распространетост во Јужна Европа, најпрвин преку Сицилија, најзаслужни се арапските лекари (X – XI н. е.), кои го зеле плодот од Персијците, заедно со називот (перс. *nārand* > арап. *nārand(a)*) (Vajs 2003: 129). До почетокот на XVI век, тоа била единствената сорта на портокал во Европа. Подоцна, Португалците се тие што ја донеле слатката сорта *Citrus aurantia dulce*, од Јужна Кина, во Европа, која поради благиот вкус брзо ја заменила старата сорта и ги наследила називите од неа. Според Миклошич и Мејер, EW 348, потеклото е од грчкиот јазик. Според Диздар овој назив е од турскиот јазик. Именуван според потеклото, значи од Португалија (лат. *Portus Cale*) (Dizdari 2005: 775).

Документација:

Не наидовме на конкретни податоци за првото документирање на овој назив.

Полисемантичка анализа:

1.0. Овошно дрво. Ова овошно дрво припаѓа на семејството цитруси, има издолжени, мазни, зимзелени лисја, бели цветови, тркалезни плодови и вирее на места со топла клима, на пр.: *Расадник со ѓорџокали*.

1.1. Плод од портокал. Плодот има благ вкус со убава миризба и е многу сочен, додека *perënxa* има горчлив вкус, силна миризба и не се користи како свеж плод, туку за подготовка на слатки, се употребува и во слаткарството, на пр.: *кора од ѓорџокал*.

1.2. упот. прид. За нешто што има боја на портокал, на пр.:

Më ranë ca halle, faqeja portokalle.

Më ranë qedere, ndër zemër më there. (Bleta)

1.3. фиг. пр.:

O moj cicaportokalle, ethet e gushtit më kalle.

Ethet e gushtit më zunë, e më tren'e më këpunë. (Bleta)

Полисемантичката структура на лексемата *portokall* ја сочинуваат четири семантички содржини, од кои првите две семантички содржини, 1.0. и 1.1., го претставуваат метонимискиот однос растение – плод. Семантичката содржина под реден број 1.2. претставува семантичка реализација по пат на метафорично поврзување, мотивирана од семата боја, додека последната семантичка содржина, 1.3., која, исто така, претставува семантичка реализација по пат на метафорично поврзување, е мотивирана од семата форма.

Зборообразувачки карактеристики:

1) Деривација со суфиксација:

portokalli,

–i, суфикс кој формира придавка, на пр.: *Fustan portokalli*.

portokallishtë,

-(i)shte – (i)shtë: со суфиксот –ishte и варијантата –ishtë, како што е објаснето и кај другите лексеми, но во конкретниов случај означува место што е засадено со портокали, на пр.:

portokallishte – portokallishtë.

2) Сраснувањето (лексичко-синтаксички начин) како начин на зборообразување:

Субординациски однос (атрибутивен), зборот е образуван од:

две именски теми што формираат една придавка, на пр.: *ngjyrëportokall* (портокалова боја), на пр.: *Fustan ngjyrëportokall*.

3) Мешан начин на зборообразување:

portokalltë, прид.

Претпозитивен член + суфикс, формира придавка, за нешто што има жолта боја кон портокалова, на пр.: –(ë)t(ë) *Dritë e portokalltë*.

Лексемата *portokall* претставува систем од вкупно четири зборообразувања, добиени на следниов начин:

- нови лексеми преку деривација со суфиксација;
- лексичко-синтаксички начин (сраснување);
- мешан начин на зборообразување.

Според првиот начин на образување, оваа лексема содржи две семантички содржини, од кои првата претставува придавско образување, додека втората семантичка

содржина претставува општа именка. Според лексичко-синтаксичкиот начин, оваа лексема содржи едно ново зборообразување (придавка), со субординациска врска (атрибутивна) формирана од две именски теми. Според третиот начин на зборообразување имаме, исто така, една семантичка содржина формирана од претпозитивен член + суфикс, формирајќи придавка.

Формирани синтагми:

Lëkurë portokalli – кора од портокал;

Lëng portokalli – сок од портокал;

Reçel portokalli – слатко од портокал.

Од аспект на образување на синтагмите со оваа лексема, тие се прости синтагми. Во врска со значенскиот однос меѓу членовите на синтагмата, забележуваме дека сите синтагми со оваа лексема имаат атрибутивен однос. Имајќи ја предвид лексичко-граматичката категорија на главниот збор, тие се именски синтагми (главен член на синтагмата е именката).

Формирани пословици:

Не наидовме на ниту една регистрирана пословица со зборот *portokall* – *йорџокал*.

Видови и сорти:

Портокалот спаѓа во семејството *Ruzore* или *Rutaceae*. Портокалот *Citrus sinensis* е еден од најраспространетите видови на родот *Citrus*. Се смета дека обичниот портокал е пресек помеѓу видовите *Citrus maxima* и *C. reticulata*.

QERSHIA

лат. *Cerasus avium*

мак. цреша

Деноминација:

Латинскиот назив *cerasus* (од грчкиот јазик κέρανος и κερασός), со потекло од некој азиски јазик, за класичните автори е хипероним (збор што изразува поширок концепт) и подразбира цреша и вишна. Значи, називот *cerasus* го подразбира дрвото на овошјето,

додека називот *cerasum*, *cerasium* го подразбира плодот на црешата (Vajs 2003: 114). *Cerasus avium*, *Prunus avium* е латинскиот назив за црешата, додека за дива цреша е *Cerasus avium sylvestris* (FEBK, 424). Во албанските говори се регистрирани и варијантите на овој назив како: *bojlia*, *qershia e butë* (FEBK, 276), додека за дива цреша се среќава варијантата *mëzhredha* (FEBK, 220). Во албанските говори во Македонија, лексемата *qershia* според фонетскиот карактер се реализира во различни форми, како на пр.: *gjershai/a*, *dërshej/a* – во преспанското село Острец, *gjërshai/a* – во скопското село Блаце, *shishi/a*, во говорите на Горна Река – Гостиварско, *qershai* во околните села на Прилеп, Крушево и Велес (Ibrahimi 2007), додека за дива цреша се сретнува називот *qershigël*.

Етимологија и ономастика:

qershia — од грчкиот јазик *kerasos*.

Врз основа на сознанијата, се смета дека потеклото на црешата е од областа помеѓу Црно Море и Египет. Што се однесува на топонимијата, има две села именувани со називот *Qershizë*, во Корча и во Поградец.

Документација:

Теофраст, во 300 год. пр. н. е., ја спомнува црешата како култивирано растение. Плиниј Стариот, исто така, пишува уште во првиот век пр. н. е. дека во Рим е интродуцирана нова сорта на цреша. Во албанскиот јазик овој назив е документиран за првпат во Речникот на Франг Барди, во 1635 година, како *chierssij*.

Полисемантичка анализа:

1.0. Овошно дрво. Овошното дрво на црешата има овални лисја, бели цветови и дава црвени, розови или жолти плодови.

p. sh.: *Në mes të oborrit mbiu një rrënjë qershia* (LPP, 71).

1.1. Плод од цреша. Плодовите на ова дрво нашле широка употреба во преработувачката индустрија како слатко, мармалад, сокови и др. На пр.: *Qershia belica*.

1.2. сп. се споредува бојата на црешата со усните на девојчето, на пр.:

Bukurinë që paske ti, ç'më bëre te kem zili!

Buzën që paske ti, të kuqe po si qershia, (LPP, 71)

1.3.сп. се споредува висината на дрвото на црешата со желбата детето да порасне и да стане високо, на пр.:

Rritu djalë ti si qershija,
lumja unë, e lumja shpija! (IAPN, 111)
(Порасни, синко, како цреша,
Блазе си за мене, блазе си за куќата!)

Полисемантичката структура на лексемата *qershia* ја сочинуваат четири семантички содржини, од кои првите две, 1.0. и 1.1., го претставуваат метонимскиот однос растение – плод. Семантичката содржина под реден број 1.2. претставува семантичка реализација по пат на метафорично поврзување, мотивирана од семата боја (црвена), додека последната семантичка содржина 1.3. претставува, исто така, семантичка реализација по пат на метафорично поврзување, мотивирана од семата форма (висината на овошното дрво).

Зборообразувачки карактеристики:

1) Деривација со суфиксација:

qershigël,

Назив кој се добива со деминутивен суфикс *-igël* и се користи како варијанта на називот боровинка.

qershizë,

Назив кој се добива со деминутивен суфикс *-z (ë)*, на пр.: *qershizë (gqershizë* во некои говори).

qershor,

Овој назив во албанскиот јазик е формиран од зборот *qersh* + суфиксот *-or*, и фигуративно го означува времето кога созреваат црешите, месец на црешите (OFGJSH, 229).

qershore,

Име од женски род формирано со суфиксот *-ore*, може да има две значења:

- сопствена именка од женски род, на пр.: *Qershore*;
- вид јаголко што созрева во текот на јуни, што значи имаме назив со временска мотивација.

2) Сраснување (лексичко-синтаксички начин) како начин на зборообразување:

Субординациски однос (атрибутивен), зборот е образуван од две именски теми, формирајќи една придавка, на пр.: *syqershī* (*sy* + *qershī* = придавка).

Лексемата *qershī* образува нови лексеми со два начина на образување: морфолошки начин (деривација со суфиксација) и сраснување (лексичко-синтаксички начин). Според првиот начин на образување, оваа лексема образува четири семантички содржини, кои претставуваат општи именки, а според вториот начин на образување, оваа лексема содржи една семантичка содржина која претставува придавско образување, со субординациска врска (атрибутивна), формирана од две именски теми.

Формирани синтагми:

Kokra qershie – зрно цреша.

Komposto qershie – компот од цреша.

Lëng qershie – сок од цреша.

Ngjyrë qershie – боја на цреша (темноцрвена боја која се користи за споредба на нијанси на црвената боја).

Reçel qershie – слатко од цреша.

Овие синтагми, формирани со лексемата *qershia*, од аспект на образување се прости синтагми. Што се однесува на значенскиот однос меѓу членовите на синтагмата, забележуваме дека сите синтагми со оваа лексема имаат атрибутивен однос. Имајќи ја предвид лексичко-граматичката категорија на главниот збор, тие се именски синтагми (главен член на синтагмата е именката).

Формирани пословици:

Не наидовме на ниту една регистрирана пословица со зборот *qershī* – *цреша*.

Видови и сорти:

Црешата спаѓа во семејството *Rosaceae* – *Trëndafilore* – *Рози*. Плиниј (I век пр. н. е.) зборува за околу десет видови цреша во тоа време. Самоникнати форми на црешата се присутни на Балканот, во Централна и Западна Европа. Од ботаничкото истражување се идентификувани два вида дива цреша, и тоа: *Prunus mahaleb* L. (syn. *Cerasus mahaleb* (L.) Mill.) и *Prunus avium* L. (Demiri 1981: 109). Во регионот на Преспа и Битола се одгледува сорта на цреша со називот *belicë-a*, вид жолта цреша.

QITRO

лат. *Citrus paradisi*

мак. цитрон

Деноминација:

Цитронот припаѓа во групата агруми, со латински назив *Citrus paradisi*, додека латинскиот назив *Citrus maxima* се однесува за *џолем џиџџрус – qitro e madhe*. Во албанските говори, како и воопшто, во албанскиот јазик, овој плод во практиката има два назива или синоними: *qitro* и *grejpfрут*. Јазична карактеристика е тоа што странските називи во албанскиот јазик се влезени заедно со доаѓањето на плодот на ова овошје во нашите краишта. Освен ова, ни се претставува и присуството на двојните називи или синонимијата. Во овој случај, синонимите често се зборови со туѓо потекло и имаат паралелна употреба, како што е и називот грејпфрут – *grejpfрут*, збор со потекло од англискиот јазик, поточно заемка од англискиот јазик. Називот цитон – *qitro*, е постара заемка од заемката грејпфрут, и има потекло од грчкиот јазик, дојдена преку латинскиот. Во Речникот на албанскиот јазик се наоѓа зборот *qitro* (цитрон), но не и зборот *grejpfрут* (грејпфрут).

Етимологија и ономастика:

Цитронот првпат е откриен во Барбадос, во XVIII век. Многу ботаничари се на мислење дека цитронот е, всушност, резултат на случаен пресек на обичниот благ портокал и портокалот помело што расте на екзотични места како Индонезија или Барбадос. Плодот произлезен од оваа вкрстување на агрумите, го добил името „*gare fruit*“, во 1814 година, во Јамајка. Називот, всушност, го одразува начинот на кој расте грејпфрутот, кој виси на лоза како грозје. Во албанскиот јазик се користи називот *qitro* кој е заемка од грчкиот јазик *китро* со истото значење.

Документација:

Не најдовме на конкретни податоци за првото документирање на овој назив.

Полисемантичка анализа:

1.0. Овошно дрво. Овошното дрво на цитронот е слично на овошното дрво на лимонот, со постојано зелени листови, со големи плодови кои имаат жолта боја, сочни се и со кисел вкус.

1.1. Плод од цитрон. Плодот се користи за јадење, како сок, исто така, и во слаткарството.

Полисемантичката структура на оваа лексема ја сочинуваат две семантички содржини, 1.0. и 1.1., кои го претставуваат метонимискиот однос растение – плод.

Зборообразувачки карактеристики:

Не е забележано какво било зборообразување од оваа лексема.

Формирани синтагми:

Кокѝт qitroje – зрно цитрон.

Реѝел qitroje – слатко од цитрон.

Овие синтагми формирани со лексемата *qitro* од аспект на образувањето се прости синтагми. Што се однесува на значенскиот однос меѓу членовите на синтагмата, забележуваме дека двете синтагми со оваа лексема имаат атрибутивен однос. Имајќи ја предвид лексичко-граматичката категорија на главниот збор, тие се именски синтагми (главен член на синтагмата е именката).

Формирани пословици:

Не наидовме на ниту една регистрирана пословица со зборот *qitro – ѝитрон*.

Видови и сорти:

Грејпфрутот има бели, розови или црвени сорти, според бојата на пулпата од овошјето. Сите три вида се слични по квалитетот на плодот и по вкусот.

RIBESI

лат. *Ribes vulgare*

мак. рибизла

Деноминација:

Латинскиот назив за *ribes* – рибизла е *Ribes vulgare*. Во албанскиот јазик овој плод се познава и се користи под називот *ribesi*, но исто така, во говорите на албанскиот јазик се употребува и називот *ribëza*.

Етимологија и ономастика:

Називот кој се користи за ова овошје во албанскиот јазик е заемка од латинскиот јазик.

Документација:

Не наидовме на конкретни податоци за првото документирање на овој назив.

Полисемантичка анализа:

1.0. Овошна грмушка. Грмушка со долги, прави и трнливи гранки, со мали лисја со темнозелена боја и со мали плодови со тркалезна или овална форма.

1.1. Плодот на оваа грмушка е сочен и со кисел вкус, се јаде свеж, но исто така се прави и мармалад, џем, сируп, се користи и во слаткарството итн.

Полисемантичката структура на оваа лексема ја сочинуваат две семантички содржини, 1.0. и 1.1., кои го претставуваат метонимскиот однос растение – плод.

Зборообразувачки карактеристики:

Не е забележано какво било зборообразување од оваа лексема.

Формирани синтагми:

Akullore ribesi – сладолед од рибизла.

Liker ribesi – ликер од рибизла.

Marmelatë ribesi – мармалад од рибизла.

Reçel ribesi – слатко од рибизла.

Овие синтагми, формирани со лексемата *ribes*, од аспект на образување се прости синтагми. Што се однесува на значенскиот однос меѓу членовите на синтагмата, забележуваме дека сите синтагми со оваа лексема имаат атрибутивен однос. Имајќи ја предвид лексичко-граматичката категорија на главниот збор, тие се именски синтагми (главен член на синтагмата е именката).

Формирани пословици:

Не наидовме на ниту една регистрирана пословица со зборот *ribesi* – *рибизла*.

Видови и сорти:

Тоа е род со околу 150 познати видови и му припаѓа на семејството *Grossulariaceae* – *oğrozdu* – *grosulariore*. Како видови се разликуваат *Ribes rubrum* – *ribesi i kuq* – *црвена рибизла*, *Ribes sativum* – *ribesi i bardhë* – *бела рибизла* и *Ribes nigrum* – *ribesi i zi* – *црна рибизла*. Белата рибизла има најнеутрален вкус, додека црвената рибизла е позната по киселиот вкус. Што се однесува на црната рибизла, таа има многу уникатен вкус, што не е многу познат за луѓето. Во Македонија, црната рибизла се одгледува на плантажи, а помалку, црвената и белата рибизла. На природен начин може да се најде *Ribes grossularia* – *rrushi i frëngut*, *Ribes alpinum* – *ribesi i Alpeve*, *Ribes petraeum* – *ribesi i shkëmbinjve* итн.

RRUSHI

лат. *Vitis vinifera*

мак. грозје

Деноминација:

Називот *rrush* во албанските говори се јавува со општо значење *'rrush* (грозје), плод на лоза. Латинскиот назив е *Vitis vinifera*, *V. saccharifera*, додека за диво грозје – *trushi i egër* е *Sedum dasyphyllum* (FEBK, 292).

Во албанските говори во Македонија, лексемата *rrush*, според фонетскиот карактер, се реализира во неколку варијанти, и тоа како: *raush* – во Полошкиот Регион, *rrashi* – с. Брест и с. Орланци, *rroush/i* – с. Страчинци, *rrësh/i* – с. Грушино (овие села се наоѓаат на Скопска Црна Гора), додека *rraushi* – во регионот на Прилеп и на Крушево, *rroushe* – с.

Црвица – Кичевско. Во говорите на Горна Река – Гостиварско (EFSHREG, 15), кај лексемата *rrushi* може да кажеме дека акцентираниот -и воопшто нема измени, исто така, и во говорите во Преспа.

Кај грозјето, како што знаеме, зрната се собрани во грозд. Во албанските говори честопати среќаваме разни називи за грозд, и тоа: *vesh-i* и *rem-i* во Преспанскиот Регион, пр.: *vesh rrushi*, *rem rrushi*, истиот назив се употребува и од говорителите во с. Грушино на Скопска Црна Гора. Во Полошкиот Регион се јавува називот *kalavesh*, на пр.: *kalavesh rraush*. Во с. Страчинци е регистриран називот *kalavar-i*. Во говорите на Горна Река - Гостиварско се среќава варијантата *rrempe – rrembe* (EFSHREG, 104).

Повеќето видови овошни плодови луѓето ги именувале според некои карактеристики на овошјето, но и со имиња според тоа од каде е дојдено овошјето. За различни видови грозје, имајќи предвид дека во двојазични услови кај говорителите на албанскиот јазик (како мајчин јазик) може да се употребуваат и многу словенски зборови, но сепак тие зборови, иако се употребуваат, не се дел од албанската лексика, како што се лексемите:

- *drevenik-u*, назив за вид бело грозје, регистрирано во регионот на Преспа и Струга.
- *kardinall-i*, назив за вид црно грозје, со големи зрна. Назив што се среќава пошироко.
- *lisičinë-a*, назив за вид црвено грозје, со долгнавести зрна, регистрирано во регионот на Охрид, Струга и Преспа (LDRP, 100).
- *prekupac-i/prokupac-i*, назив за вид благо грозје со маслинова боја, што се употребува главно за ракија и за вино. Овој назив е регистриран, исто така, во регионот на Охрид, Струга, Преспа и Битола.
- *rankë-a*, назив за вид бело грозје што созрева кон крајот на август, со ситни зрна и благ вкус. Називот е регистриран во Преспа (LDRP, 130).

Називи со турско и грчко потекло:

- *afusali*, назив за вид бело грозје што созрева во текот на август (регионот на Битола и Преспа). Називот спаѓа во групата балкански турцизми, сп.: *Hafiz Ali*.
- *agurith-e*, (лат. *Vitis silvestris*) познато е и со називот *larushku*, диво несозреано грозје што е регистрирано и како *aguridhe-ja*. Балкански грцизам (Poloska 2003). Називот е регистриран во Преспа и во околината на

Битола, на пр.: фиг. за незрел човек, *Ky është akoma aguridhe* (Osmani 1996: 148).

- *strushinë-a*, (*stanushinë*) е назив, исто така, регистриран во Преспа за вид грозје (Osmani 1996: 148).

Називи според географска мотивација:

- *amburk-u*, назив за вид црно грозје, со големи и благи зрна. Се употребува речиси од сите говорители, но со некои фонетски варијанти, на пр.: *hamburg-i*, *Sytë i qenë skuqur si kokrra rrushi 'hamburg'*. Етимологијата на називот доаѓа од градот Хамбург, Германија.
- *korith*, *koridh-i*, (Коринт, Грција) – назив регистриран во регионот на Преспа, за вид грозје со големи зрна.
- *taljankë-a*, (*taljanka* – италијанка) назив за вид црно грозје, со киселкав вкус, исто така, регистриран е во Преспа.

Етимологија и ономастика:

Постојат многу докази кои потврдуваат дека практиката и традицијата на култивирањето лоза и лозови насади кај Албанците е многу стара. Во пештерата Кониспол I, која припаѓа на преднеолитскиот период, се откриени карбонизирани семиња од диво грозје *Vitis sylvestris* (Xhuveli 2012). Коренот на зборот *rrush* е со дискутабилна етимологија. Лексемата *rrush*, *rush*, како рефлекс на некоја основа **ragus-* или **ragusj-* се приближува кон грчката *raz* и *ragóz* (зрно грозје). Од основата на албанскиот збор се и називите на градовите Рагуза/Ragusa во Сицилија и Рагуца/Ragusium (Raguza) во Далмација, кое Богдани го нарекува *Rushë*, додека кај „Pleqenia e shtepisë Bogdananjet“ *Rush* (SGJ II, 103). Според Чабеј, кај **ragus-*: *rrush* (и кај *Ragusium*: *Rush*) се гледаат знаци на фонетскиот развој на албанскиот јазик, исчезнување на интервокалното -g, промена на -s во -sh. Од ономастичка гледна точка, *Ragusium* и *Ragusa* во Сицилија се имиња на места добиени од ботанички називи, исто како *Dardania*: *Dardha* (круша). Лингвистички, кај грчкиот збор *raz* и *ragóz*, и кај албанскиот *rrush*, станува збор за зборови од неиндоевропски слој и кај двата јазика (така како што се среќава и кај *shegë* – калинка). Според студиите на етимологот Екрем Чабеј, морфолошки, овој збор во албанскиот јазик, уште од основата **ragus-* или **ragusj-* (сп. *Ragusium*) е претставен како деминутив со -ush. Според ова, првото значење е *kokërr rrushi* (зрно грозје). Кај **ragus*: *rrush*, како доказ за

географско ширење на овој назив, според Чабеј, најверојатно се работи за илирско–албански збор (SGJ II, 103).

Топонимиските студии евидентирале постоење на села чии имиња се поврзани со грозјето, на пр.: *Çorrushi* во Фиер и *Larushku* (диво грозје) во Круја.

Документација:

Првиот пишан извор каде што се спомнува *rrushi* (грозје) и *vera* (вино) е епската песна на Гилгамеш⁵⁰, напишана помеѓу третиот и вториот милениум пр. н. е., додека како прв пишан извор на албански јазик оваа лексема се среќава кај Бузуку (LXXV = LXXXV, Mateu 7, 16; LXXVIII/2=LXXXVIII/2, Amoni 9, 13): *A mundë meretë n drizashit **rush**, o fiq n therëcashit?* (Çabej, Eqrem, 1986: 102), потоа и кај Франг Барди⁵¹ каде што било спомнато дека во областа на Задрима, виното било дневна храна за жителите на селата од таа област.

Полисемантичка анализа:

1.1. Плод од винова лоза. За плодот, кој има многу зрна собрани во грозд и кои се многу сочни, се користи називот *grush* (грозје). Плодот се консумира свеж, сушен, а исто така, и обработен.

1.2. сп. кога нешто се споредува со бојата на грозјето (пеејќи ѝ на женската убавина, окоето нејзино црно се споредува со црно грозје), на пр.:

*Vetullën të hollë, synë rrush të zi,
Të keqen kunata ti qenke flori* (LPP, 80).

Полисемантичката структура ја сочинуваат две семантички реализации. Семантичката содржина под број 1.0. го дава основното лексичко значење, а тоа е плодот на виновата лоза. Значењето 1.1. претставува семантичка реализација и е добиено по пат на метафорично поврзување, мотивирано од семата боја (црна).

⁵⁰ „Епот за Гилгамеш“ е напишан во стихови, и тоа на дванаесет плочи, заснован на една сумерска легенда.

⁵¹ Во 1636 – 1637 година, како апостолски мисионер ги посетил северноалбанските епархии, каде што во своите релации со Светата Престолнина, навел многубројни информации за историјата, географијата и етнографијата на тие области. Релациите со наслов *Descrittione et informatione del stato del vescouato et chiese parochiali della Diocese Sappatense* биле преведени од Ињац Зампути (Injac Zamputti) и биле објавени во 1956 година, со наслов *Relacioni i Frang Bardhit mbi Zadrimën, drejtue Kongregacionit të Propagandës në Romë në shek. XVII*.

Зборообразувачки карактеристики:

1) Деривација со суфиксација:

rrushatake,

Со темата *rrush* и суфиксот *-atake*, се формира придавка која се користи и за еден вид круша што има плод со тркалезна форма, слатка и многу сочна, созрева во времето кога созрева и грозјето, на пр.: *Dardhë rrushatake*.

rrushk,

-k, со овој суфикс се образува нов збор со значење на плодови од растенија кои се сочни и имаат семки во овошката како: јагодата, грозјето итн.

2) Лексичко-синтаксички начин (сраснување)

rrushzezë (*thanukël*),

Оваа лексема е образувана според лексичко-синтаксичкиот начин на образување (сраснување) од една именка и една придавка, без член на придавката: *rrush + zezë*.

Лексемата *rrush* поседува едно придавско образување, добиено преку начинот деривација со суфиксација (морфолошки начин) и едно именско образување, додека според вториот начин на образување, лексичко-синтаксичкиот, оваа лексема содржи едно образување кое е со субординациска врска (атрибутивна) формирано од една именка и една придавка (без член на придавката).

Формирани синтагми:

Kalavesh rrushi – грозд.

Lëng rrushi – сок од грозје.

Raki rrushi – гроздова ракија, алохолен пијалак.

Reçel rrushi – слатко од грозје.

Rrush kokërrvogël – вид грозје со ситни зрна.

Rrush kokërrmadh – вид грозје со големи зрна.

Rrush tryeze – вид грозје кое се користи само за јадење.

Rrush vreshti – грозје кое се одгледува само како лозје, но не и како лозница.

Vile rrushi – грозд, се изразува и со називите: *kalavesh (veshul, vesh) rrushi*.

Овие синтагми формирани со лексемата *rrush*, од аспект на образување се прости синтагми. Што се однесува на значенскиот однос меѓу членовите на синтагмата, забележуваме дека сите синтагми со оваа лексема имаат атрибутивен однос. Имајќи ја

предвид лексичко-граматичката категорија на главниот збор, тие се именски синтагми (главен член на синтагмата е именката).

Формирани пословици:

- E bëri rrush e prush – (грозје и жар) – Како мачката со опашката – кога некој завршува некаква работа со брзање и површно, а не како што треба, на пр.: *Asht nisë ashtu, pa pritë e pa kujtue, edhe plaçkët i bani gati ashtu rrush e prush, s'di ç'muer e ç'la* (Let.art.) (FFGJSH, 872).
- I bëri (paratë, të hollat) rrush e kumbulla – Ги потроши сите пари, целото богатство, ги потроши залудно, на пример: *Shumë nga të lindurit e kësaj shenje janë të prirur për ta bërë rrush e kumbulla pasurinë.* (Pub.) на пр.: *Kishte shkri e kishte bar rush e kumbulla të tanë gjanë e vet e kishte ra poshtë fare, sa as bukë me ngi robtë nuk kishte* (Folk.) (FFGJSH, 871).
- Kërkon rrush në dimër (në shënëndre) – Бара грозје среде зима. Го бара невозможното, на пр.: *Pastaj u vinim afër një shami ngjyrë vishnje. Mënjanonim dy-tri fletë që ta shihnim më mirë, por më kot. Me sa duket, kërkonim rrush në shënëndre* (Let.art.) (FFGJSH, 871).
- Kur s'ke rrush, ha edhe larushk. – Кога нема ништо за јадење, човек ќе го изеде и тоа што не се јаде.
- Kur të bëjë larushku rrush, (ирон.) Кога врбата ќе роди грозје, никогаш, на пр.: *Disa figura të tilla shprehin pamundësi relative, si 'kur të bëjë larushku rrush' etj.* (Let.shkenc.) (FFGJSH, 871).
- Rrush i pabërë (i papjekur) (ирон.) (незрел) 1. незрел човек (обично, млад); тиква. 2. човек кој ништо не сфаќа или не може да се разбере, на пример: *Berne... bënte fanatikë mijëra zejtarë gjermanë, të cilët për Hajnen vazhdonin të ishin rrush i papjekur* (Let.shkenc.) (FFGJSH, 872).
- S'bëhet rrushi deng (s'bëhet deng me rrush) – нешто што е невозможно.
- Si rrushi e koshi – Како грозје и кошница; Како тенцере и капаче. – Исти се, се кажува за некој кој е ист или сличен со другиот, на пример: *Të dy ishin si rrushi dhe koshi, donin tymin e duhanit, erën e alkoolit dhe zhurmën e zërave të ngjirur të mejhaneve* (Let. art. p.) (FFGJSH, 872).

- Sheh rrushi rrushin e piqet – Му станува пример на некој друг, прави како другите, ги присвојува нивните особености, навики итн., на пр.: *Unë dilja jashtë kembëzbathur, merrja maçokun në prehër dhe ulesha menjanë pas plepave për të mësuar punët e djalërisë, se, si e thotë edhe fjala, sheh rrushi rrushin e piqet* (Let.art.) (FFGJSH, 872).
- Shkoi si qeni në rrush – Отиде напрасно, се жртвува, стана жртва.

Видови и сорти:

Според ботаничките студии се евидентирани два типа диво грозје, и тоа: *rrush me erë, çelege* – *V. labrusca L.* и *hardhi e egër, larushkë* – *V. sylvestris Gmel.* (Demiri 1981: 309). Одгледувањето на *Vitis vinifera* датира уште од античко време и таа припаѓа на семејството *Vitacea* – *Hardhiore* – *Лозја*. Зборот *gрозје* – *rrush*, во терминологијата на флората од народното творештво е многу продуктивен, како на пример: *rrush i egër* и *rrush gardhi* (лат. *Vitis sylvestris*) *larëz*, *rrush mali* (лат. *Vaccinium myrtillus*) *boronicë*, *rrush frengu* и *rrush toke* (лат. *Ribes grossularia*), *rrush qeni* (лат. *Sorbus aucuparia*), *rrush arushe* (лат. *Arctostaphylax uva ursi*), *rrush fëllanxe*, *rrush-qyqe*, *rrush-kuq*, *rrush gjalpërit* и др. (SGJ II, 102).

SHEGA

лат. *Punica granatum*

мак. калинка

Деноминација:

Плодот на калинката во латинскиот јазик е познат со називот *Punica granatum* (Lloshi 2010), додека плодот на дивата калинка е познат со називот *Punica granatum spontaneum* (Demiri 1981). Во албанските говори во Македонија се среќава и називот *shega e butë* (питома калинка). Кај еден дел од населението, како на пример, во Преспа, Битола, Охрид и Прилеп, се среќава и називот *kalinkë/a*, од словенско потекло.

Етимологија и ономастика:

Називот *shegë*, што се користи во албанскиот јазик, не е сличен или близок со ниту еден од европските јазици или со јазиците на Исток, а ниту на албански јазик не дава некакво значење. Според Чабеј, овој збор го поврзувале со грчкиот јазик σίδη σίβδη

„shegë“ (калинка), гледајќи во двата збора заемки од некој трет јазик, повеќе се мисли на јазик од Мала Азија, приближувајќи го за споредба и новоперсискиот јазик *seb* „mollë“ (јаболко) (Çabej, St. II 131 1986). Според Гор и Нурок (Goor & Nurock), во 1968⁵² година, древните или античките Египќани, пред 3 – 4 илјади години, користеле сок од калинка, измешан со алкохол, за борба против цревните паразити и го нарекувале *Schedou* што се изговара како *shedëiu*. Според тоа, можеби ова е етимолошката енигма на зборот *shegë* (калинка) во албанскиот јазик!?

Во Албанија, зборот *shegë* – калинка, го наоѓаме како антропоним, како имиња и презимиња на луѓе. Како топоним го наоѓаме и во именувањето на три села: едно во Елбасан со името Шега/Shega и две во округот Фиер, со називи Шегас/Shegas и Шеган/Shegan.

Во христијанската религија, во Библијата, калинката се спомнува неколкупати. За црковната уметност таа го симболизира воскресението на Христа и ветувањето за живот по смртта. На сликите на Сандро Ботичели (Sandro Botticelli, 1440 – 1510), Рафаел (Raphael 1483 – 1520), Филипино Липи (Filippino Lippi) и др., Света Марија е претставена со Христа, дете кое држи калинка во раката.

Во исламската религија, калинката се смета за скапоцено овошје. Калинката се спомнува трипати во Светата книга Куран, и тоа: En’âm, 99, En’âm, 141; Rahmân, 68.

„*Është Ai, që krijoi kopshtet
të ngritura lart dhe të shtrira,
edhe hurmat dhe drithërat me
frute të ndryshme; ullinjtë
dhe shegët, të cilat ngjajnë dhe
nuk ngjajnë me njëra tjetrën*”

Kur'an-i, Kreu 6:141

Калинката, исто така, се смета за света и во будизмот и во кинеската култура. Овој назив е присутен и во топонимијата, и тоа како: *Hunda e Shegës* во Валона – Албанија, *Maja e Shegës* и *Qafa e Shegës* во Корча – Албанија. Како антропоними регистрирани се називите Шега/Shegë, Шегуше/Shegushe, а во некои области и како патроним.

⁵² Asaph Goor & Max Nurock. *The fruits of the Holy Land*, Israel Universities Press. 1968: 72.

Документација:

Калинката е стара илјадници години. Најстарите траги се најдени во Бутринт како украсен елемент на мозаиците кои датираат од IV век пр. н. е. За одгледувањето на калинката и нејзиното ширење во разни области, како документирано за првпат наоѓаме во извештајот на Франг Барди од 1641 година и од хрониките на Евлија Челебија, кој патувал низ Албанија во текот на 1662 и 1670 година.

Полисемантичка анализа:

1.0. Овошно дрво. Медитеранско дрво, обично, како грмушка висока до пет или шест метри, со трнливи гранки, овални лисја, со црвени цветови, со големи тркалезни плодови со дебела кора, додека внатрешноста е со многу црвени зрна, кои се сочни. Калинките се одгледуваат и како украсни растенија.

1.1. Плод од калинка. Обликот на калинката е со големина на јаболко, дното е крунесто, додека внатрешноста е полна со сочни зрна, кои се јадат кога ќе созрее плодот.

1.2. фиг. Калинката за Албанците е синоним за убавината воопшто, но посебно за женската убавина. Во народните песни на југот се вели, на пр.:

*Moj shegë e kuqe majoshe
Kur më doje pse s'më thoshje...*

Додека во една од народните песни од северниот дел се вели, на пр.:

Shegë e amël, shegë Tivarit.

1.3. сп. црвената боја на калинката се споредува со бојата на огнот, на пр.:

*Zjarri që ndes dashurinë
Shegë e kuqe flakërimë
Bëj të flë e se mbyll synë...*

1.4. сп. калинката, исто така, била извор на инспирација за многу писатели, на пр.:

*Mblidhuni toskë, e mblidhuni gegë
Mblidhuni bashkë, si kokrrat në shegë.*

Ова се аманет-стихови или врежани стихови на големиот албански поет, отец Ѓерѓ Фишта (At Gjergj Fishta 1871 – 1940). Не само Фишта туку и многу албански писатели како: Кол Јакова, Адем Демачи, Хил Моси, Ндоц Ѓетја, преродбениците и многу други, од калинката добиле инспирација за своите книжевни дела. Може да се каже дека е една од најспоменуваните земјоделски култури во уметноста.

Полисемантичката структура на лексемата *shegë* ја сочинуваат пет семантички содржини, од кои првите две, 1.0. и 1.1., го претставуваат метонимискиот однос растение – плод (рета е *shegës – fruti i shegës*). Семантичката содржина 1.2. претставува метафорична реализација мотивирана од тоа дека без разлика дали плодот е црвен, благ или кисел, тоа подразбира овошје кое е вкусно, но во конкретниот случај ја подразбира женската убавина, а кај семантичката содржина 1.3. ни се појавува семата црвена, која се однесува на бојата на плодот на калинката. Последното семантичко значење, 1.4., претставува метафорична реализација мотивирана од семата форма, облик на плодот (тркалезна), која се однесува на споените зрна на калинката.

Зборообразувачки карактеристики:

1) Деривација со суфиксација:

shegan,

со темата –*sheg* и наставката – *an*, се добива зборот *shegan* кој има значење, човек кој од добро здравје има црвени образи.

shegore,

со темата –*sheg* и наставката – *ore*, се добива зборот *shegore*, што означува семејства на дрвја и грмушки како што се калинките, итн.

shegosh,

со суфиксот –*osh*, се образува нов збор кој има исто значење како зборот *shegan*.

Лексемата *shegë* поседува едно именско образување и две придавски образувања, добиени на морфолошки начин (деривација со суфиксација).

Формирани синтагми:

Lëng shege – сок од калинка или калинков сок: сок добиен од плодот.

Lule shege – цвет од калинка: се употребува како назив за еден вид слатко.

Ngjyrë shege – боја на калинка: светлоцрвена боја.

Овие синтагми формирани со лексемата *shegë* од аспект на образување се прости синтагми. Што се однесува на значенскиот однос меѓу членовите на синтагмата, забележуваме дека сите синтагми со оваа лексема имаат атрибутивен однос. Имајќи ја предвид лексичко-граматичката категорија на главниот збор, тие се именски синтагми (главен член на синтагмата е именката).

Формирани пословици:

- Sharton thanën me shegë – Вкрстува дренка со калинка. – Некој прави нешто што не оди, што нема да вроди со плод или нема да даде добивка; кога се труди да спои две работи што не одат, на пример: *Unë, po, unë agjenti më i famshëm në Evropë e Amerikë bashkë, jam shumë i suksesshëm, kurse ti më thua se po shartoj thanën me shegë!* (Let.art.p.) (FFGJSH, 1013).

Видови и сорти:

Калинката, *Punica granatum*, која припаѓа на семејството *Punicaceae* – *Shegore* – *Врбици*, е спонтано медитеранско растение кое, исто така, се појавува и во култивирана форма поради плодовите кои може да се консумираат, и има само еден род (*Punica* L.). Овој род содржи два вида, *P. granatum* L. и *P. protopunika* Balf. Видовите калинка во Албанија се многубројни, може да има домашни видови како што се сметаат *i Shijonit* или *e Sheqeres* во Елбасан, *i Devedishes* во Тирана и *i Shtatores* во Лежа, но новите видови, исто така, постојано доаѓаат од Исток, од каде што е и нивното потекло.

TRËNDAFILI I EGËR

лат. *Rosa canina*

мак. шипка, шипинка

Деноминација:

Латинскиот назив на *trëndafili i egër* е *Rosa canina*. Во албанските говори, овој назив има и други варијанти како: *bythëkroma*, *drandofilli i bjeshkëve*, *ferra e bardhë*, *ferrëbardha*, *ferrëkaçja*, *kaça*, *kaça e bardhë*, *kaçibardha*, *kaçja*, *kërmnëbythja*, *kërrëmbythja*, *kroca*, *kroma*, *kromëbythja*, *lulekaçja*, *rodhostani i egër*, *skromëza*, *trëndafili i bjeshkëve*, *trëndafili i qenit*, *trëndafiloku*, *therra e kuqe*, *kaça e bardhë* (FEBK, 332), додека во албанските говори во Македонија, називот *kaçë* има поширока употреба. Во двојазичните средини нормално е да има меѓусебни заемки, како на пример, во селото Црнилиште во Општина Долнени, но и во регионот на Крушево и Прилеп ја имаме словенската заемка *шипинка*.

Етимологија и ономастика:

Називот *trëndafil* спаѓа во групата лексеми со потекло од старогрчкиот јазик.⁵³

Документација:

Не најдовме на конкретни податоци за првото документирање на овој назив.

Полисемантичка анализа:

1.0. Грмушесто растение. Ова диво растение е бодликаво и цути со белорозови цветови. Позната е и како дива роза, на пр.: *Lule kaçeje. Çelën kaçet.*

1.1. Плод од шипка. Шипинката како плод се употребува за подготовка на чај, за правење мармалад или слатко, но може да се употребува и во други јадења. Нивната варијанта како суво овошје кое се користи за чај е, главно, најпопуларна. Зрната на шипинките имаат широка медицинска употреба.

1.2. упот. прид. Нешто што има бела боја кон жолтеникава, на пр.: *Dele kaçe.*

Полисемантичката структура на оваа лексемата ја сочинуваат три семантички содржини, од кои првите две, 1.0. и 1.1., го претставуваат метонимскиот однос растение – плод. Семантичката содржина 1.2. претставува метафорична реализација каде што се појавува семата боја, која се однесува на бојата на цветот на шипката.

Зборообразувачки карактеристики:

1) Деривација со суфиксација:

trëndafilishtë,

–(i)shte – (i)shtë, за формирање на некои општи именки се употребуваат овие суфикси, а во конкретниот случај се означува местото каде што се наоѓаат многу диви рози, рози итн.

trëndafilore,

–ore, темата *trëndafil* и суфиксот –ore, ни го даваат зборот *trëndafilore*, што значи фамилија на која припаѓаат различни видови растенија како: розите, глогот итн.

Лексемата *trëndafil i egër* поседува две именски образувања, добиени според морфолошкиот начин на образување (деривација со суфиксација).

⁵³ Shih për huazimet: E. Çabej, Studime gjuhësore, 1, 2, Prishtinë, 1976.

Формирани синтагми:

Trëndafil i egër (дива роза) – називот на ова растение самиот по себе е синтагма.

Оваа синтагма, од аспект на образување, е проста синтагма. Што се однесува на значенскиот однос меѓу членовите на синтагмата, забележуваме дека има атрибутивен однос. Имајќи ја предвид лексичко-граматичката категорија на главниот збор, тоа е именска синтагма (главен член на синтагмата е именката).

Формирани пословици:

Не најдовме на ниту една регистрирана пословица со зборот *trëndafil i egër* (шипка, шипинка).

Видови и сорти:

За *Rosa canina – trëndafili i egër – шипка, шипинка*, како родно место се смета Европа, а и нашите предели се сметаат како благословени со ова растение. Оваа дива грмушка има трнести гранки и достигнува височина од 2 до 4 метри. Спаѓа во семејството *Rosaceae – Trëndafilore – Поза*.

THANA

лат. *Cornus mas*

мак. дрен, дренка

Деноминација:

Латинскиот назив за ова растение е *Cornus mas* и припаѓа на семејството *Cornaceae – Thanore – Дренови*, додека називот за *дивајџа дренка – thana e egër, thanukla*, е *Cornus sanguinea*.

Во разни говори на албанскиот јазик се среќаваат и варијанти на овој назив, и тоа како: *drënja, sharkuqja, sharrëkuqja, thana e butë, thana e kuqe, thanëkuqja, thanëza* (FEBK, 340), додека за дива дренка се регистрирани следниве варијанти: *bërthanëza, boshtra, fënuqkla, mërthana, rrushzeza, shurrëthana, thana e egër, thana e gëlqeres, thana e keqe, thana e qenit, thana e qeres, thana e ujkut, thanëkeqja, thanëqerja, thanishta, thanula, thanulëza, thënuqkla* (FEBK, 340).

Во албанските говори во Македонија, лексемата *thanë* се реализира речиси со ист фонетски карактер. Како општо правило се појавува скоро во сите говори: полувокалот *ë* со нагласен слог не се нагласува, затоа што паѓа на крајот на зборот, исто како и кај лексемата *than*; за: *thanë* (но оваа карактеристика се појавува во сите албански говори од гегискиот дијалект, освен кај тоскискиот говор во Преспа, Битола, Охрид и еден дел од Струга, каде што се зборува тоскискиот дијалект). Со исклучок, во говорите на Горна Река во Гостиварско, имаме *thôn-a* (во овој случај, вокалот *-â*, се изговара како лабијализирана носовка *-o*) (EFSHREG, 14). Овој случај се среќава и во некои села од регионот на Дервен.

Етимологија и ономастика:

Зборот *thanë* е многу стар во фондот на албанскиот јазик. Албанолозите, лингвистите, како и проф. Чабеј, едногласно мислат дека зборот *thanë* потекнува од старите зборови на албанскиот јазик: „*e thatë*“, „*than*“ или „*e thana*“.

Што се однесува на ономастиката, познати се топонимите *Чафџана/Qaf-Thana* во Поградец и Лугу Танес/*Lugu Thanës* во Куманово, *Тана/Thana* во Лушње, Фиер, Елбасан итн.

Документација:

Еден од најраните записи за дренката е направен од Ксенофон во V век, кој ги опишал воените оружја изработени од дрвото на дренката во својата книга *Hellenika*.

За првпат на албански јазик се споменува од Франг Барди (1635).

Полисемантичка анализа:

1.0. Овошно дрво. Дрвото на дренката има црвеникава боја и се користи за изработка на специјални уметнички дела, изработка на бастуни итн. Затоа и се вели дека е цврсто дрво, кое се витка, но не се крши, а со гранките на дренката се прават и разни кошници, како и уметнички дела. Постои верување дека стеблото на дренката е многу силно, затоа за Ѓурѓовден мајките им носеле гранки од дрен на децата и им велеле: *Fort e fort si thana, boni si të thotë nana* (SFD, 20).

1.1. Плод од дрен. Како дрвото така и плодот, во албанскиот јазик имаат ист назив, додека во македонскиот јазик се разликуваат: за растението се користи називот *дрен*, додека за плодот: *дренка*. Кога созрева, плодот на дренката добива црвена боја, слична на бојата на

вишната, има посебен вкус и висок степен на киселост. Плодот се конзумира свеж, како сок, се подготвуваат и сокови во форма на сируп, потоа се прави и слатко итн.

1.2. упот. прид. фиг. за нешто или за некој кој не е многу пријатен, на пр.: *E ka gojën thanë*. (Устата му е дренка, што значи кисел е со муабетот.) *I ka fjalët thanë*. (Зборовите му се дренки, значи кисели.)

1.3. фиг. се кажува за тој/таа што има добро здравје, на пр.: *Ajo është si kokërr thane*. – Таа е како зрно дренка. *I kuq si thana*. – Црвен како дренка.

Полисемантичката структура на лексемата *thanë* ја сочинуваат четири семантички содржини, од кои првите две, 1.0. и 1.1., го претставуваат метонимискиот однос растение – плод (рема е *thanës – fruti i thanës*). Семантичката содржина 1.2. претставува метафорична реализација мотивирана од семата ‘киселост’, и семантичката содржина 1.3. која, исто така, претставува метафорична реализација мотивирана од семата црвен, што се однесува на бојата на плодот.

Зборообразувачки карактеристики:

Темата *than-* послужила за градење на овие дериватни зборови:

1) Морфолошки начин – деривација со суфиксација

thanak, прид.

–*ak*, е суфикс кој изразува нешто што е слично според формата, бојата или по некоја друга карактеристика, на пр.: *rrush thanak* (нешто што е како дренка, што има форма на дренка, конкретно, како бојата на дренка).

thanakë,

–*ak(ë)*, е суфикс со кој се формира нов збор и се користи за слатко од дренки или сируп од дренки.

thanec,

–*ec*, и овој суфикс формира нов збор кој изразува нешто што е слично според формата, долгнавест, на пр.: *rrush thanec*.

thanës,

–*ës*, суфикс кој формира нов збор што изразува нешто што е слично според формата, вкусот или според некоја друга карактеристика, дренок, на пр.: *Rrush thanes* (вид грозје). *Kumbull thanëse* (вид слива).

thanëz,

–*ëz*, е суфикс со кој се формираат општи именки и има значење на зрно на дренка, на пр.:
Hëngri thanëza.

thanishtë,

–(*i*)*shte* – (*i*)*shtë*, со суфиксот –*ishte* и варијантата –*ishtë*, се образуваат зборови кои именуваат места каде што се наоѓаат многу дрвја од некое овошје, во конкретниов случај означува:

1. место што е обраснато со дренки, на пр.: *thanishte* – *thanishtë*.

2. дива дренка, на пр.: *thanukël*.

3. дрво или гранка од дренка, на пр.: *Mblodhi ca thanishta*.

thanore,

–*ore*, исто така, за формирање на некои општи именки кои именуваат места се употребува и суфиксот –*ore* и покажува места каде што се наоѓаат многу дрвја од дрен, на пр.: *thanore*, – засадено земјиште со дрен.

thanukle,

–*ukël* (–*ukle*), со овој суфикс се образува зборот *thanukël/thanukle* што подразбира вид див дрен, но има горчливи и црни плодови што не се јадат.

2) Лексичко-синтаксички начин на зборообразување (сраснување):

thanëkeqe (*thanukël*),

Горенаведениот пример покажува дека станува збор за лексичко-синтаксички начин на образување, поконкретно, за субординациски однос (атрибутивен). Зборот е образуван од една именка и една придавка, сраснување без член на придавката: *thanë* + *keqe*, што подразбира, исто така, див дрен.

thanëkuqe,

Како кај гореспоменатиот пример, и тука имаме лексичко-синтаксички начин на образување, поконкретно субординациски однос (атрибутивен). Зборот е образуван од една именка и една придавка, сраснување без член на придавката: *thanë* + *kuqe*.

thanësbardhë,

Овој назив се користи за плод (во конкретниов случај, за грозје) кое има зрно како дренка, но со светла или бела боја. Овој збор (придавка) е образуван од две придавки, сраснување без член на придавката: *thanës* + *bardhë*.

3) Мешан начин на зборообразување:

thantë (*i*, *e*) прид.

Оваа придавка е образувана според мешаниот начин на образување во албанскиот јазик: претпозитивен член + суфикс, и се добива придавка која има две значења:

- нешто што е направено од дрво на дрен, на пр: *-(ë)t(ë), i thantë, shkop i thantë* – стапче од дрен.
- фиг. цврст, стабилен, во смисла дека е здрав, има добро здравје, на пр.: *I thatë, po i thantë. Me trup të thantë.*

Лексемата *thanë* претставува богатооформен систем од вкупно тринаесет зборообразувања, добиени на следниов начин:

- нови лексеми преку морфолошки начин – деривација со суфиксација на образување;
- лексичко-синтаксички начин (сраснување);
- мешан начин на зборообразување.

Според првиот начин на образување, оваа лексема содржи вкупно осум семантички содржини, од кои пет именски и три придавски образувања (односна придавка). Според вториот начин на образување, лексичко-синтаксичкиот начин, оваа лексема содржи вкупно три нови зборообразувања, кои се со субординациска врска (атрибутивна), од кои две се формирани од една именка и една придавка (без член на придавката) и една од две придавки. Според третиот начин на образување имаме една семантичка содржина формирана од претпозитивен член + суфикс, формирајќи придавка.

Формирани синтагми:

Lëng thane – сок од дренки.

Lule thane – цвет од дренка; сп. нешто што е со жолта боја.

Reçel thane – слатко од дренки.

Shurup thane – сируп од дренки.

Овие синтагми формирани со лексемата *thanë* од аспект на образувањето се прости синтагми. Што се однесува на значенскиот однос меѓу членовите на синтагмата, забележуваме дека сите синтагми со оваа лексема имаат атрибутивен однос. Имајќи ја предвид лексичко-граматичката категорија на главниот збор, тие се именски синтагми (главен член на синтагмата е именката).

Формирани пословици:

- Djemtë (fëmijët) hanë thana, pleqve u mpihen dhëmbët, ирон. – Момчињата (децата) јадат дренки, на старите луѓе име се здруваат (им трпнат) забите. – едниот прави некакво дело, а другиот непотребно е загрижен за тоа.
- E ka gojën thanë. – Устата му е дренка, што значи кисел е со муабетот. (некој) кажува навредливи, тешки зборови, на пр.: *Ndrikulla, si ndrikullat, gojën thanë e kishte dhe s'kish dëshirë njeri të kapej me të* (Let. art.) (FFGJSH, 1013).
- Flet si e ëma e Zeqos majë thanës. – зборува залудно, напразно, зборува без да размислува многу за она што го кажува.
- Ia vuri kufijtë te thana. – Му ја постави границата кај дренот. – Му го покажа местото. Не му дозволи да се меша во работите.
- I ka mendtë majë thanes. – Умот му е на врв на дрен. – лесноумен и незрел, нема ум во глава.
- Ka ngrënë lule thane. – Има јадено цвет од дрен. – има две значења, и тоа како:
  - a) има добро здравје;
  - b) навреме презел мерки, на пр.: *Vetëm atij s'mund t'ia hidhje aq lehtë. Kishte ngrënë lule thane dhe ishte i mësuar me çdo gjë* (Let.art.) (FFGJSH, 1013).
- Kërkon thana (thanëza) në shënëndre (në dimër). – Бара дренки среде зима. – го бара невозможното.
- Sa thana janë, kokrra s'bëjnë. – Колку дренови има, плод не даваат. – не треба да им се верува на сите зборови.
- Si kokërr thane. – како зрно дренка – многу добро е со здравјето, јак како дрен.
- Thanat nuk numërohen. – Дренките не се бројат. – безвредни работи не се бројат.

Видови и сорти:

Дренот, генерално, расте како самоникнато растение, со неколку исклучоци на некои места, како на пр.: во Турција, каде што расте и како култивирано растение. Во Македонија, исто така, го има ова овошје, повеќе како самоникнато, но и како насадено во дворовите во селата. Во Албанија постојат два самоникнати вида дрен, и тоа како *Cornus mas* L. – *thana* – *орен* кој расте меѓу грмушки или широколисни шуми и *Cornus sanguinea* L – *thanukla* – *див орен*, кој расте во шуми (Demiri 1981). Дренката во денешно време станува предмет на студии во современата медицина.

THRASHEGRA E MALIT

лат. *Vaccinium vitis-idaea*

мак. брусница

Деноминација:

Во латинскиот јазик називот за брусница – *thrashegra e malit* е *Vaccinium vitis-idaea*. Во албанскиот јазик, освен називот *thrashegër e malit*, во разни народни говори се среќаваат и називите *belushi*, *boronica e kuqe*. На албански јазик, во албанските говори во Македонија, ова овошје е повеќе познато како *brusnicë* и поретко како *thrashegra e malit*, значи називот брусница има поширока употреба. Имајќи предвид дека во двојазични услови кај говорителите на албанскиот јазик може да се употребуваат и словенски зборови, како што е и примерот со брусницата, сепак треба да се истакне дека овој збор не е дел од албанскиот лексички фонд.

Етимологија и ономастика:

Групата *thr-* на почеток на зборот е необична за албанскиот јазик. Следствено, меѓу двете согласки имало една самогласка. Може да го имаме називот *therra* за „ferra, driza“. Вториот елемент *shegë-r* може да го содржи називот *shegë* поради малите црвени зрна, кои личат на зрната на калинката под влијание на придавката *e egër*, бидејќи растението е именувано и како *qershigla e egër* и *qershiza e egër*.

Документација:

Не најдовме на конкретни податоци за првото документирање на овој назив.

Полисемантичка анализа:

1.0. Растение на брусница. Грмушесто зимзелено растение, со тенки гранки и листови со темнозелена боја.

1.1. Плод на брусницата. Сите видови брусница може да се јадат и имаат широкораспространета употреба во прехранбената индустрија, а од неодамна и во индустријата за лекови.

Полисемантичката структура на оваа лексема ја сочинуваат две семантички содржини, 1.0. и 1.1., кои го претставуваат метонимискиот однос растение – плод (*repta – fruti*).

Зборообразувачки карактеристики:

Не е забележано какво било зборообразување од ова лексема.

Формирани синтагми:

Kokrra thrashegre (qershigle) – зрна од брусница.

Lëng thrashegre – сок од брусница.

Reçel thrashegre (qershigle) – слатко од брусница.

Thrashegra e malit (брусница) – називот на овој плод и растение самиот по себе е фраза или синтагма.

Овие синтагми формирани со лексемата *thrashegra e malit* од аспект на образување се прости синтагми. Што се однесува на значенскиот однос меѓу членовите на синтагмата, забележуваме дека сите синтагми со оваа лексема имаат атрибутивен однос. Имајќи ја предвид лексичко-граматичката категорија на главниот збор, тие се именски синтагми (главен член на синтагмата е именката).

Формирани пословици:

Не најдовме на ниту една регистрирана пословица со зборот *thrashegra e malit* – брусница.

Видови и сорти:

Thrashegra припаѓа на родот *Vaccinium*, кој припаѓа на семејството *Ericaceae*. На ова семејство му припаѓаат четири вида, и тоа: *Vaccinium erythrocarpum*, *Vaccinium macrocarpon*, *Vaccinium microcarpum* и *Vaccinium oxycoccos*.

ULLIRI

лат. *Olea europea*

мак. маслинка

Деноминација:

Латинскиот назив на лексемата *ulliri* – маслинка е *Olea europea*, односно: *O. sativa*, *O. officinarum*, *O. gallica*, *O. lancifolia*, *O. africana* и припаѓа на семејството *Oleraceae* – *Ulliore*. Токму поради нејзиното значење за индоевропската цивилизација покажува дека културата на нејзиното одгледување уште од најраните времиња се развивала заедно со нејзиното име. Поради извонредната важност на маслинката, за Медитеранскиот Регион во целина, сертифицирани се не само маслинови видови туку и фази на зреење на овошјето. Како еден вид самоник, дивата маслинка, *Olea oleaster*, се развива како многу широка грмушка. Се разликуваат повеќе видови диви маслинки кои, на латински, исто така, имаат свои називи, како што се: *O. europaea* subsp. *sylvestris* (Mill.), *O. europaea* subsp. *oleaster* и др. Hoffm (Xhuveli 2012). Во разни говори на албанскиот јазик се среќаваат и варијанти на овој назив, и тоа како: *argëlidhja*, *argileja*, *egërleja*, *gërthaci*, *krishi*, *llastra*, *ulliri i egër* (FEBK, 394). Во албанските говори во Македонија, лексемата *ulliri*, според фонетскиот карактер, се реализира во различни форми, на пр.:

ollini, регистрирана во регионот на Кичево;

ullajni, регистрирано во регионот на Прилеп и Крушево, на пр.: D'zezët e ullajnit (FSHP, 259);

ullëi, регистрирана во Дебар и околината.

На некои места во Полошкиот Регион, како и во некои села на Скопска Црна Гора може да се регистрираат и заемки, како што се називите: *maslinka* (од словенските јазици) и *zejtinka* (од турскиот јазик).

Етимологија и ономастика:

Имајќи предвид дека Медитеранот се сметал за место од каде што потекнува маслинката (Vavilov 1987)⁵⁴ и дека таа е вековно растение, за етимологијата на овој збор истражувачите сметаат дека припаѓа на групата зборови со медитерански извор. Етимологијата на оваа лексема ја објаснуваат уште Миклошич (Miklosich, AF, II, 566) и Мејер (G. Meyer, 457), па и други современи автори, од лат. *Oliva* (SGJ IX, 245). Што се

⁵⁴ Цит. од Lufter Xhuveli. *Bimët dhe shqiptarët nga neoliti në shekullin 21*, Tiranë. 2012: 91.

однесува на етимологијата на зборот *ullastër* (вид дива маслинка), според Густав Мејер, овој назив потекнува од латинскиот *oleaster* „дива маслинка“. Вајганд (Weigand, 95) го поврзува со зборот *ulli*, што значи внатре во истиот јазик. Јокл кај зборот *ullastër* го наоѓа рефлексот на лат. *olivaster* (SGJ IX, 244–245).

Во однос на ономастиката, две села се именувани со називите, на пр.: Улињас/*Ullinjas* во Берат и Улиштас/*Ullishtas* во Елбасан.

Документација:

За документирањето на зборот *ulli* можеме да кажеме дека за првпат е документиран уште од времето на Ѓон Бузуку (XI/2, Psalm 127,3), од 1555 година, на пр.: *Djelmtë e tu porsì njomëzatë qì qet ullinì përqark vetì*. Што се однесува на зборот *ullastër*, за првпат е документиран во речникот на Франг Барди, како *oleaster – ullastrë*.

Полисемантичка анализа:

1.0. Овошно дрво. Дрвото на маслинката се смета за суптропско растение. Стеблото на маслинката има неправилна и разгранета форма, со темнозелени овални лисја. Во цветниот период има мали бели цветови.

1.1. Плод од маслинка. Плодот има овална форма и темнозелена боја. Плодот е богат со масла што се користат во индустријата.

1.2. упот. прид. Нешто што има боја слична на зелената маслинка, на пр.: *E blertë si ullinjte e vendlindjes së poetit, e zjarhtë si vetë shpirti luftarak*⁵⁵.

1.3. сп. нешто што има боја слична на црната маслинка, на пр.:

Syrin që paske ti, të zi por si ulli

Lum ky djalë që po të merr ty! (LPP, 71)

Полисемантичката структура на лексемата *ulli* ја сочинуваат четири семантички содржини, од кои првите две, 1.0. и 1.1., го претставуваат метонимискиот однос растение – плод (рема е *ullirit – fruti i ullirit*). Семантичките содржини 1.2. и 1.3. претставуваат метафорични реализации мотивирани од семата боја, маслинова боја (зелената и црната).

⁵⁵ [К. Mateli „Një udhëtim në të gjitha trevat shqiptare“ 25.10.12] цит. од Seminari i XXXIV për gjuhën, letërsinë dhe kulturën shqiptare. Prishtinë. 2015: 73.

Зборообразувачки карактеристики:

Темата *ulli-* послужила за градење на овие деривативни зборови:

- 1) Морфолошки начин – деривација со суфиксација

ullinjore,

–ore, е суфикс со кој се образува множината на зборот *ullinj*, и подразбира семејство на дрвја, каде што припаѓа *ulliri*, *ullastra* (маслинката, дивата маслинка), на пр.: *Si ulliri që bën pjesë në familjen ullinjore.*

ullishtar,

Зборообразување кое има две значења:

- 1) оној што работи во маслинови насади и се грижи за маслинките;
- 2) оној што се занимава со одгледување маслинки.

ullishtari,

Зборообразување кое има ново значење – гранка на агрономијата која се занимава со одгледување и грижа за маслинката.

ullishtë,

Со суфиксот *-(i)shte* и неговата варијанта *-(i)shtë*, од именски теми се образуваат зборови кои именуваат воопшто места каде што се наоѓаат многу овошни дрвја од еден ист вид овошје, *ullishte/ullishtë (ulli)*, маслиник (насадено место со маслинки), на пр.: *Punon në ullishtë.*

ullishtor,

Зборообразување од кое се добива придавка која има значење на земја што е засадена со маслинки, маслинови градини, на пр.: *Zonë ullishtore* (маслинова зона).

ullishtore,

Исто така, за формирање општа именка се користи и суфиксот *-(i)shtore*, кој означува места каде што се наоѓаат многу овошни дрвја од еден ист вид овошје, *ullishtore* (маслинови градини) значи одредено место за садење маслинки или парцела, не многу голема, засадена со маслинки во една земјоделска кооператива, на пр.: *Ullishtore e re.*

- 2) Лексичко-синтаксички начин (сраснување) на зборообразување:

ullirritës,

Лексичко-синтаксички начин на образување, поконкретно, субординациски однос (атрибутивен), образувани од една именка + еден глагол, на пр.: *Ullirritës*, што значи земјоделски работник што се занимава со садење и одгледување маслинки.

3) Мешан начин на образување:

i ullinjtë,

Претпозитивен член + суфикс, формира придавка која означува нешто што е направено од дрвото на маслинката, на пр.: *–(ë)t(ë)*, *i ullinjtë*, *Bastun i ullinjtë*. *Dru të ullinjta*.

Лексемата *ulli* претставува богатооформен систем од вкупно осум зборообразувања, добиени на следниов начин:

- нови лексеми преку морфолошки начин – деривација со суфиксација на образување;
- лексичко-синтаксички начин на образување и
- мешан начин на образување.

Според првиот начин на образување, оваа лексема содржи пет именски и едно придавско образување. Според лексичко-синтаксичкиот начин, оваа лексема содржи едно зборообразување, образувано од една именка + еден глагол (*ulli + rritës*), додека според третиот начин на образување, оваа лексема, исто така, содржи едно придавско образување (претпозитивен член + суфикс).

Формирани синтагми:

Bërthamë ulliri – коска (семка) од маслинка или маслиново јадро.

Воjë (ngjyrë) ulliri – маслинеста боја. Оваа синтагма често се користи за споредување на бојата на облеката, на пр.: *Fustan ngjyrë ulliri*.

Dru ulliri – дрво од маслинка.

Gjethe ulliri – маслинови лисја; Важен дел од маслиновото дрво, првпат биле користени во народната медицина во Стар Египет.

Kokërr ulliri – зрно маслинка или маслиново зрно (една маслинка).

Ulli i bardhë – бела маслинка.

Ulli i butë – питома маслинка, одгледувана од човекот, дома или во други соодветни услови.

Ulli i egër – дива маслинка која самоникнува, си расте и се развива во природата.

Ulli gjatosh – долгнавеста маслинка; Синтагма или фраза која е формирана или добиена врз основа на формата на овошното зрно.

Ulli kokërrmadh – маслинка со големо зрно; Синтагма или фраза која е формирана или добиена врз основа на големината на овошното зрно.

Ulli kokërrvogël – маслинка со мало зрно; Синтагма или фраза која е формирана или добиена врз основа на големината на овошното зрно.

Ulli kripës – солени маслинки.

Ulli i rrumbullakët – тркалезна маслинка; Синтагма или фраза која е формирана или добиена врз основа на формата на овошното зрно.

Ulli i zi – црна маслинка.

Ulli vajës – фраза која кажува за вид маслинка што содржи голема количина на масло во составот на овошјето.

Ullinj Beratit – бератска маслинка, (сп. дојранска маслинка), фраза формирана врз основа на географска мотивација.

Ullinj stafidhe – маслинки без коска, се преферираат големи, зрели маслинки, подготвени во дрвени каси (гајби), посолени цели и со слој сол одозгора.

Ullinj Vlore – валонска маслинка, (сп. дојранска маслинка); фраза формирана врз основа на географска мотивација.

Vaj ulliri – маслиново масло.

Овие синтагми формираны со лексемата *ulliri* од аспект на образување се прости синтагми. Што се однесува на значенскиот однос меѓу членовите на синтагмата, забележуваме дека сите синтагми со оваа лексема имаат атрибутивен однос. Имајќи ја предвид лексичко-граматичката категорија на главниот збор, тие се именски синтагми (главен член на синтагмата е именката).

Формирани пословици:

- Hiqnin (vuanin) të zitë e ullirit. – Се мачи и се труди многу, (некој) многу страда, на пр.: *E gjora, hoqi të zitë e ullirit me atë njeri.*
- S'e ha atë kokërr ulliri. – Не се мами лесно; не греши лесно, не дејствува без да размисли двапати.

- Të jер më shumë ullinj se bukë. – Буквален превод: Ти дава повеќе маслинки отколку леб – се вели кога некој, наместо да го слуша другиот и да придобие од неговите совети, му возвраќа и не ги слуша советите, забелешките итн.
- Tund degën e ullirit. – ирон. Се обидува да им покаже на другите дека тој наводно е жесток бранител на мирот за да ги скрие воинствените намери.

Видови и сорти:

Во родот *Olea*, меѓу 35-те видови, видот *O. europaea* – *ulliri* што расте во топлите медитерански климатски зони, е најкорисен вид. Во Македонија, маслинката се одгледува само во Дојранскиот, Валандовскиот и во Гевгелискиот Регион. Во Албанија, освен култивираната форма *O. europaea* L. subsp. *sativa*, студиите идентификувале и две диви форми кои растат спонтано, на пр.: *O. europaea* subsp. *sylvestris* (Mill) што се одликува со присуство на трње, како и *O. europaea* subsp. *oleaster* Hoffm. et Link. Дивата маслинка генерално се разликува од култивираната маслинка по плодот кој е поситен за разлика од култивираната маслинка која има поголем плод. Се разликуваат околу десет сорти на дивата маслинка.

VADHA

лат. *Sorbus domestica*

мак. оскоруша

Деноминација:

Латинскиот назив на лексемата *vadhë* – оскоруша е *Sorbus domestica*, *Cornus domestica* и *Pyrus sorbus*, додека латинскиот назив за *vadhë e egër* – *giva оскоруша* е *Sorbus aucuparia* L., за *vadhëviçe* (вид оскоруша) латинскиот назив е *Sorbus torminalis* Cr., за *vadhëviçe e bardhë* латинскиот назив е *Sorbus aria* Crenz., за *vadhëviçe e vogël* е *Sorbus chamaemespilus* (L.) Cr., за *vadhëviçe e Greqisë* е *Sorbus graeca* (Spach) Hedl., за *vadhëviçe e Alpeve* е *Sorbus mougeoti* Soy. Сите овие видови му припаѓаат на семејството *Rosaceae* – *Trëndafilore* – *Позу*.

Во разни говори на албанскиот јазик, се среќаваат и варијанти на овој назив, и тоа како: *bula*, *surva*, *shurba*, *vadha e butë*, *vadhëza*, *vadhja*, *vallja*, *vodha*, *vodhëza*, *voesa*, *vojsa* (FEBK, 349), додека за *giva оскоруша* – *vadha e egër*, се среќаваат варијантите: *allxhurani*, *burkia*, *cinxifa*, *rruçi*, *rrueni*, *rrushi i qenit*, *rruthi*, *vadha europiane*, *vadhëza e egër*, *vadhja*,

vadhja e egër, valleza (FEBK, 349). За *vadhëviçe* (вид оскоруша) ги имаме варијантите: *bërki, braki, breki, hurma, mollëviçe, perki, vodhëviçe*, додека варијантите за *vadhëviçe e bardhë* (вид оскоруша) се: *ftua i egër, lulubardh, mollëzviçezë, vodhëveç, vodhëviçeje, vollëviçe, zokth* (Mitrushi 1955: 106–107).

Во албанските говори во Македонија, за лексемата *vadhë* се користи и назив кој е со словенско потекло. Имајќи предвид дека во двојазични услови се случува да се употребуваат и заемки од двата јазика, како што е и примерот со албанските говорители од село Горно Нерези и Света Петка – Скопје, кои за видот на крушата – *Sorbus domestica* – *vadhë* ја користат варијантата на називот со словенско потекло, со некои фонетски измени, како на пример, *askerushkë-a, oskoru:shk*, додека варијантата *oskaru:shk* се среќава во село Чифлик – Скопје, варијантата *iskeru:shk-a*, во село Малчиште – Скопје. Овие зборови, иако се употребуваат од еден дел на говорители на албанскиот јазик, сепак не се дел од лексиката на албанскиот јазик.

Етимологија и ономастика:

Зборот *vadhë*, според Јокел, е заемка од старогрчкиот јазик $\delta\eta$ или $\delta\alpha$, што го има добиено суфиксот *-dhë* (сп. *zgurdhë*). Формата без овој суфикс се наоѓа кај другиот назив на ова растение, *voesë* од гегискиот дијалект од *vo-e-së* со множинскиот формант *-e* и суфиксот *-së* (Topalli 2017: 1539).

Документација:

Не наидовме на конкретни податоци за првото документирање на овој назив.

Полисемантичка анализа:

1.0. Овошно дрво. Дрво високо до дваесет метри, со тврда, цврста кора, долги лисја, цути со бели цветови и има мали плодови со жолта боја.

1.1. Плод од оскоруша. Плодот од ова дрво има киселкав вкус и се користи за јадење, за ракија итн. Освен плодот од оскоруша, за јадење се користи и дивата оскоруша, но и другите видови оскоруша, како што се *vadha e egër, vadhëviçeja, vadhëviçeja e bardhë* како и *vadhëviçeja e vogël* (DSHSH, 519).

Полисемантичката структура на оваа лексема ја сочинуваат две семантички содржини, 1.0. и 1.1., кои го претставуваат метонимискиот однос растение – плод (*druti i vadhës – fruti i vadhës*).

Зборообразувачки карактеристики:

Темата *vadh* – послужила за градење на овие зборови:

1) Морфолошки начин – деривација со суфиксација:

vadhëz,

–*ëz*, овој суфикс служи за формирање општа именка што се користи за изразување галовност или деминутив (нешто што е мало по обем, размер, количество итн.), на пр.: *Mbledhnin vadhëza.*

2) Лексичко-синтаксички начин – сраснувањето како начин на зборообразување:

vadhëviçe,

Лексемата *vadhëviçe* или варијантата *vodhëviçe* е именка образувана од две именски теми, од зборот *vadhë + viçe*. Зборот *vigjëz* „grashinë“ е назив на тревесто растение со латински назив *Vicia lutea*, жолта глушина, и е именувана заради малите зрна на овој вид оскоруша кои личат на зрната на ова тревесто растение.

Лексемата *vadhë* поседува две именски образувања, од кои едното е добиено според морфолошкиот начин на образување (деривација со суфиксација), а второто е добиено според лексичко-синтаксичкиот начин на образување (сраснување).

Формирани синтагми:

Raki vadhe – ракија од оскоруша.

Vadhë e butë – питома оскоруша.

Vadhë e egër – дива оскоруша.

Vadhë e thartë – кисела оскоруша.

Овие синтагми, формирани со лексемата *vadhë*, од аспект на образување се прости синтагми. Што се однесува на значенскиот однос меѓу членовите на синтагмата, забележуваме дека сите синтагми со оваа лексема имаат атрибутивен однос. Имајќи ја предвид лексичко-граматичката категорија на главниот збор, тие се именски синтагми (главен член на синтагмата е именката).

Формирани пословици:

- Nuk i ha ato vadhëza. – Оваа пословица се кажува тогаш кога некој сака на некого да му префрли за нешто или да го излаже (буквален превод: Не ги јадам тие оскоруши, со значење: Не поминува тоа кај мене).

Видови и сорти:

Родот оскоруши, кој е широко распространет на северната хемисфера, се состои од повеќе од 800 видови дрвја и грмушки со плодови што се јадат. Општо земено, тие немаат некакво економско значење, со исклучок на три-четири вида кои најчесто се среќаваат и кои имаат плодови што се јадат.

VISHNJA

лат. *Prunus cerasus*

мак. вишна

Деноминација:

Латинскиот назив *cerasus* (од грчкиот *κέρανος* и *κερασός*⁵⁶), со потекло од некој азиски јазик, според класичните писатели е хипероним (збор кој изразува поширок концепт) кој подразбира цреша и вишна. *Prunus cerasus* е латинскиот назив на вишната, додека за *дива цреша* – *vishnjë e egër* е *Cerasus mahaleb* (FEBK, 220) и припаѓа на семејството *Rosaceae* – *Trëndafilore* – *Пози*. Од ботаничките студии е евидентиран видот дива вишна *P. cerasus*.

Во разни говори на албанскиот јазик се сретнуваат и варијанти на овој назив, и тоа како: *eshnja*, *ishnja*, *marshka*, *vishnjaku* (FEBK, 354), додека за дивата вишна се среќава варијантата *mëzhredha* (FEBK, 220).

Во албанските говори во Македонија, лексемата вишна, според фонетскиот карактер, се реализира во различни форми, како на пр.: *ishnë-a* во село Острец и Злокуќани, Преспанско, во другите места најчесто се користи називот *vishnje*, но присутни се и варијантите, како: *vishne*, *vishje*, *eshnje*, *ishnje*, *izhnje*.

---

⁵⁶ Nada Vajs. *Hrvatska povjesna fitonimija*. Institut za hrvatski jezik, Zagreb. 2003: 114.

Етимологија и ономастика:

За етимологијата на зборот *вишна*: според Густав Мејер потекнува од грчкиот гр. βύσσινος (*kërmez*, *purpurt*, *bojë alle* – пурпурна). Според Вајганд (Weigand, ADW, 100), зборот *вишна* во албанскиот јазик е влезен од бугарскиот јазик. Според Џувани-Чабеј (Prapashtesat e gjuhës shqipe, 71), од словенските јазици – *вишња/višnja*. Според турско-османските речници, зборот е со персиско потекло, формата *vishnë* од персискиот *vishni* (црвеникава – е *skuqme*, е *kuqrrime*) (Dizdari 2005: 1090–1091). Што се однесува на топонимијата, ги имаме примерите со *Maja e vishnjës* и *Rrethi i vishnjës* во регионот на Скадар, Албанија.

Документација:

Бидејќи зборот е заемка од друг јазик, не најдовме каков било податок за првото документирање на овој збор.

Полисемантичка анализа:

1.0. Овошно дрво. Овошно дрво кое е слично на црешата, со јајчести листови, со бели цветови кои се многу ароматични.

1.1. Плод од *вишна*. За разлика од црешата, *вишната* има плодови со потемна боја и покисел вкус, на пр.: *Vishnje e butë*.

1.2. Пијалак од *вишна* или сируп направен од сокот на ова овошје, на пр.: *Bleu një shishe vishnjë*.

1.3. Се употребува како придавка, за нешто што има боја на овошјето *вишна*, на пр.: *Fustan vishnjë*.

Полисемантичката структура на лексемата *vishnje* ја сочинуваат четири семантички содржини, од кои првите две: 1.0. и 1.1. го претставуваат метонимискиот однос растение – плод (*pema e vishnjës – fruti i vishnjës*). Семантичката содржина 1.2. е општа именка и е добиена од семантичката содржина што се однесува на плодот, т. е. го претставува тројниот метонимиски однос растение – плод – и тоа што се прави од плодот, додека семантичката содржина 1.3. е односна придавка и претставува метафорична реализација мотивирана од семата боја, *вишнова боја* (темноцрвена).

Зборообразувачки карактеристики:

1) Морфолошки начин – деривација со суфиксација

vishnjadhë,

–adhë, со овој суфикс се формира именка што подразбира сируп кој е подготвен од вишни, на пр.: *Kemi bërë vishnjadhë*.

vishnjak,

–ak, деривацијата како еден од најпродуктивниот начини, во овој случај се реализира со суфиксот –ak, кој во конкретниот случај формира именка, што подразбира, сируп кој е подготвен од вишни.

vishnjak,

–ak, начинот на образување е ист како во гореспоменатиот пример, но во овој случај имаме придавка, што подразбира боја на вишна, темноцрвена боја, на пр.: *Fustan vishnjak*.
Lule vishnjake итн.

Лексемата *vishnja* поседува вкупно три семантички содржини, од кои две се именски образувања и едно придавско образување. Сите овие образувања се реализирани според морфолошкиот начин на образување – деривација со суфиксација.

Формирани синтагми:

Lëng vishnje – сок од вишна.

Ngjyrë vishnje – вишнова боја.

Reçel vishnje – слатко од вишна.

Shurup vishnje – сируп од вишна.

Овие синтагми формирани со лексемата *vishnja* од аспект на образување се прости синтагми. Што се однесува на значенскиот однос меѓу членовите на синтагмата, забележуваме дека сите синтагми со оваа лексема имаат атрибутивен однос. Имајќи ја предвид лексичко-граматичката категорија на главниот збор, тие се именски синтагми (главен член на синтагмата е именката).

Формирани пословици:

Не наидовме на ниту една регистрирана пословица со зборот *vishnje* – вишна.

Видови и сорти:

Култивираната вишна е резултат на селекција и доместификација или одгледување на дивата форма на *P. cerasus*. За култивирањето на вишната во античко време се спомнуваат истите извори како и за црешата, осврнувајќи се на делата на Теофраст за историјата на растенијата и списите на Плиниј кои датираат од I век пр. н. е. (Xhuveli 2012).

VI. СУМАРЕН ПОГЛЕД ВРЗ ОВОШТАРСКАТА ЛЕКSIKA ВО АЛБАНСКИТЕ ГОВОРИ ВО МАКЕДОНИЈА

VI.1. Етимолошки поглед врз овоштарството

Зборовите постојано се менуваат, па затоа е потребно да има добро „истражување“, уште од првичната употреба на тој збор. Поучно е за некој збор да се каже „темен збор“ отколку да се даде нејасно објаснување. Етимологијата се занимава со изворот на зборовите и нивната историја. Со оваа гранка се занимавале неколку странски албанолози и балканолози, меѓу кои значајно место зазема Густав Мејер со „Fjalori etimologjik i gjuhës shqipe“ („Етимолошки речник на албанскиот јазик“). Овој речник, објавен во 1891 година, од најголемиот албанолог во тоа време, Густав Мејер, професор на Универзитетот во Грац во Австрија, останува и денес фундаментално дело за какво било студирање од областа на албанскиот јазик, како и за балканската лингвистика. Потоа ги имаме и делата на Екрем Чабеј „Studime Gjuhësore I dhe II“ („Јазични студии I и II“) и „Studime etimologjike“ („Етимолошки студии“). За етимологијата на некои зборови Екрем Чабеј истакнува дека латинските заемки со својот архаичен карактер покажуваат дека рано се навлезени во албанскиот јазик. Како доказ за старите заемки е промената на латинската самогласка -ō во албанската самогласка -e (romum > ретë).

Анализирајќи ја оваа група зборови, кои се дел од ботаниката, имајќи ја предвид нивната етимологија, лексемите ги групиравме на следниов начин:

1. Зборови со индоевропско потекло:

–*arra*, за етимологијата на зборот *arrë* (орев) мислењата на етимолозите не се исти. Некои етимолози го поврзуваат со античките јазици, понекогаш со грчкиот или со словенските јазици, поточно со стариот црковнословенски. Исто така, се споредува и со балтичките јазици, но постои недостиг од фонетска аналогија. Се поврзува со аг– „агтë“ како индоевропски корен, каде што влегуваат и гр. *άρνα* и староцрковнословенскиот *огѣсѣ* (Meyer), (Topalli 2017: 126).

2. Зборови со турско потекло:

–*bajame*, (бадем) според Чабеј, оваа лексема е позајмена или присвоена од турскиот јазик – *badem*, назив кој во турскиот е влезен преку персискиот јазик – *badam*.

–*dud/dut*, (дудинка) зборот *dudë* е турски збор *dut* «*man*», со потекло од арапскиот *tut*, назив што преминал и во другите јазици од Југоисточна Европа.

–*hurma*, (урма) е збор со турско потекло *hurma*, и тоа од персискиот *khorma*.

–*kajsia*, (кајсија) исто така од турскиот јазик: *kajsi* ← *kayisi* / *kajsi*.

–*limoni*, според етимологот Миклошич и лексемата *limon* (лимон) исто како лексемата *bajame* (бадем) доаѓа од турскиот, со потекло од персискиот јазик.

–*mushmolla*, (мушмула) од турскиот *musmulá*.

–*sheftelia* (рјешкë – праска) од тур. *şeftali* < перс. *shāftālú* од *shāft* «*mishtake*, *majm*»(месеста) и *ālú* «*kumbull*» (слива).

3. Зборови со потекло од старогрчкиот јазик:

–*kumbulla*, од старогрчкиот јазик.

–*molla*, *mollë* ← *mālon* (од еолскиот дијалект, додека во грчкиот јазик имаме *milo*, а во латинскиот јазик *mālum*).

–*pjepër*, *pјepër* / *pјepën* ← *répon*

–*qershia*, *qershia* ← *kerasia*.

4. Зборови со илиро-албанско потекло:

–*dredhëza*, (јагода) што се однесува до етимологијата на овој збор, според Екрем Чабеј, тој им припаѓа на илирските реликти и, исто така, се совпаѓа со старите зборови на келтските јазици: на бретонски, *drezen* и *dreizen* (*manaferrë* – капина), на старокумриски *drisi* и на староирскиот јазик *driss* (*drizë*, *ferrë*, *kaçubë* – грмушка).

–*hardhia*, етимологијата на зборот *hardhi* (лоза): произлегува дека е формиран од името на билката *urth*, првично со формата *urdhi*. Кај Арберешите во Италија, како и во Грција, се појавува формата *dhri*, потоа *ardhi* и на крај *hardhi* (OFGJSH, 194).

–*manaferra*, (капина) зборот мап го подразбира плодот, додека зборот *ferra* ја подразбира грмушката која е преполна со трње.

–*mani*, (црница) ова лексема има потекло од старата форма на албанскиот збор *mand(ë)*, која се поврзува со дакискиот збор *mantia* (*mjedër* – малина), со

тракискиот *manteia* (manaferrë – капина), како и со реторимскиот збор *mani* (manaferrë – капина) (OFGJSH, 21).

–*mjedhër*, (малина) според Екрем Чабеј, овој збор води кон една стара албанска основа *mjerdhë (SGJ VIII, 351), која до денес е зачувана понекаде во Лунџерија (место во регионот на Ѓирокастра во Албанија) како *mjerdull*.

–*rrush*, (грозје), збор со дискутирана етимологија. Збор кој е многу продуктивен во терминологијата на народната флора (*rr. i egër, rr. gardhi, rr. mali, rr. frengu, rr. toke, rr. qeni, rr. arushe, rr. fëllanxe* итн.). Според Чабеј, кај **ragus-*: *rrush* (и кај *Ragusium: Rush*) се гледаат знаците на фонетскиот развој на албанскиот јазик, исчезнување на интервокалното -g, промена на -s во -sh.

–*vreshtë*, етимологијата на зборот *vreshtë-i* (лозје) потекнува од зборот *verë* (вино) и суфиксот –*shtë* (за место засадено со лозје). Од овој збор се формирани зборовите *vreshtar* (лозар) и *vreshtari* (лозарство).

5. Зборови со потекло од латинскиот јазик:

–*gështenja*, (костен) лат. *castanea*.

–*mendull*, стара форма на назив за бадем (амигдал). Етимологијата на зборот *mendull* е од латинскиот *amýndala*.

–*pjeshkë*, (праска) *pjeshkë* ← *pesca* (лат. *persica*).

–*ulliri*, (маслинка) лат. *oliva*.

6. Зборови со потекло од стар медитерански извор:

–*shega*, (калинка) се мисли дека називот *shega*, како и грчкиот назив *sigi*, се од некој стар медитерански збор или можеби и од некој стар персиски збор, како што имаме *seb* (*mollë* – јаболко).

7. Зборови со општословенско потекло:

– *boronica*, (боровинка), според етимологот Петар Скок, оваа лексема е со општословенско потекло.

– *vishnja*, (вишна) за етимологијата на овој збор, за кој се смета дека е со словенско потекло, постојат различни мислења од различни етимолози.

Освен главните називи од овоштарството, имајќи ги предвид различните видови и различните карактеристики на еден вид овошје, знаејќи дека тие имаат посебни карактеристики, така што за некои поттипови овошје, нивната етимологија ја поделивме на следниов начин:

1) Зборови со потекло според географска мотивација:

- *amburku/hamburgu*, според градот Хамбург во Германија.
- *korithi/koridhi*, според местото Коринт во Грција.
- *magarečkë*, со значење *hungarez* (унгарска), според *Маџарска* (мак. Унгарија, алб. Hungaria) и словенскиот суфикс –ка (kë).
- *stambollkë*, балкански турцизам, според градот Истанбул во Турција, тур. *Istanbulu*.
- *tirankë*, според главниот град на Албанија, Тирана – *Tirana*.

2) Зборови со потекло според временската мотивација:

- *petrofkë*, овошје што созрева околу Петровден.

3) Зборови со потекло според надворешните или внатрешните карактеристики на плодот:

- *kantarkë*, според формата на топката на кантарот за мерење тежина, од турскиот сп. *kantar* и словенскиот суфикс –ка, и во македонскиот јазик кантар – кантарка.
- *xhankë/xhanarinkë* од турскиот сп. *can = shpirt (оуша)* + словенскиот суфикс –ка.

VI.2. Полисемантички поглед врз овоштарството

Гледајќи го целиот инвентар на оваа лексичко-семантичка група зборови, и тоа според можноста за создавање нови зборови, тие може да се разликуваат или да се поделат во две групи, и тоа:

- лексеми со сиромашна семантичка структура,
- лексеми со развиена семантичка структура.

1. Лексеми со сиромашна семантичка структура

Оваа група ја сочинуваат лексемите кои се изделени според способноста за полисемантичко варирање (каде што спаѓаат оние називи кои немаат можност да произведат многу значења), и тоа: *ananasi, arra e kokosë, avokado, banania, boronica, caraci, fëstëku, fiku, gorrica, guava, hurma, hurma (molla japoneze), kacibardha kokërrzezë, kajsia, kivia, lajthia, luleshtrydheja, manaferra, mandarina, mushmolla, papaja, pjeshka, qitroja, ribesi, thrashegra e malit* и *vadha* (авокадо, ананас, аронија, банана, боровница, брусница, гуава, јагода, јапонско јабољко, кајсија, капина, киви, кокос, копривка, лешник, мандарина, мушмула, оскоруша, папаја, праска, рибизла, смоква, урма, фистак, цитрон). Од лексичко-семантичкиот опис на гореспоменатите лексеми, доаѓаме до следните заклучоци:

- имаат двозначни поимни содржини со кои истовремено се именува и овошното растение и неговиот плод;
- само две лексеми: *palma e kokosë* и *arra e kokosë* претставуваат изделени номинативни називи за посебни именувања на растението и на плодот и имаат еднозначни семантички структури.
- го претставуваат основниот метонимиски однос растение – плод;
- секоја лексема содржи само две семантички содржини;
- сите наведени лексеми се општи именки, со посебни граматички форми за еднина и за множина.

Од сето ова може да дојдеме до заклучок дека голем дел од ова група лексеми кои се предмет на ова анализа и кои ги групиравме како лексеми со сиромашна семантичка структура, се лексеми кои главно се називи на овошја кои ниту биле некогаш одгледувани на овие простории ниту пак се одгледуваат или се овошни дрвја кои почнале да се култивираат подоцна за разлика од другите. Така, некои од овие називи подоцна се влезени и во Речникот на албанскиот јазик, а некои и во денешно време сè уште не се опфатени. Токму поради тоа што дел од овие називи се доцна влезени во албанскиот јазик, ја немаат можноста за проширување на основното лексичко значење.

2. Лексеми со развиена семантичка структура

Оваа група ја сочинуваат лексемите кои се изделени според способноста за полисемантичко варирање (каде што спаѓаат оние називи кои имаат можност да произведат други значења), и тоа: *arra, bajamja, dardha, ftoi, gështenja, hardhia, hidja, kullumbria, kumbulla, limoni, mani, mjedhra, molla, murrizi, portokalli, qershia, rrushi, shega, trëndafili i egër, thana, ulliri, vishnja* (бадем, вишна, глог – глогинка, грозје, дренка, дуња,

јаболко, калинка, костен, круша, лимон, лоза, малина, маслинка, орев, портокал, сирка, слива, трн – трнка, цреша, црница, шип – шипинка). Од лексичко-семантичкиот опис на гореспоменатите лексеми, доаѓаме до следните заклучоци:

- имаат двозначни поимни содржини со кои истовремено се именува и овошното растение и неговиот плод;
- само две лексеми *hardhia* и *rrushi* претставуваат изделени номинативни називи за посебни именувања на растението и на плодот и имаат еднозначни семантички структури;
- го претставуваат основниот метонимиски однос растение – плод;
- метонимијата се јавува како основен модел што се среќава кај лексемите;
- секоја лексема има повеќезначна семантичка структура;
- метафората е присутна во полисемантичката структура;
- треба да се истакне дека полисемантичката структура на лексемата *hardhia* (лоза) е редок пример, затоа што новите значења произлегуваат од семантичка содржина што се однесува на растението (а не на плодот како што е со другите примери);
- во текот на анализата среќаваме и седум деривати (изведенки) со деминутивна форма: *arrëza*, *lajthizë*, *manëz*, *mollëza*, *qershizë*, *thanëz* и *vadhëz*;
- во текот на анализата среќаваме и примери каде што доаѓа до израз семантичката содржина што се однесува на плодот, т. е. го претставува тројниот метонимиски однос: растение – плод – и тоа што се прави од плодот.
- сите наведени лексеми се општи именки, со посебни граматички форми за еднина и за множина.

Од сето ова може да дојдеме до заклучок дека голем дел од ова група лексеми што се предмет на ова анализа и ги групиравме како лексеми со развиена семантичка структура, се лексеми кои, покрај метонимискиот однос растение – плод, содржат и други семантички содржини мотивирани по разни основи. Како главни основи може да бидат:

а) врз основа на сличноста на нештата од некоја надворешна особина, како форма, боја или која било друга карактеристика, на пр.: од тркалезната форма која е посветена на обликот на овошјето, на пр.: *mollëzat e faqeve apo arrëza e fytit* итн., во некои случаи ни се појавува бојата како особина или карактеристика: црвена, жолта итн., пр.: *e kuqe si molla, e verdhë si limoni* (црвена како јаболко, жолт како лимон итн.).

б) врз основа на блискост (според времето) и соседство (според местото), кај сите лексеми од областа на овоштарството доаѓа до израз метонимијата, изразувајќи го односот растение – плод.

в) врз основа на заедничката содржина, на пр.: *vaj bajame, qumësht bajame* (бадемово масло, бадемово млеко).

г) врз основа на тоа кога називот на еден поим се употребува и за поширок и за потесен сличен поим – синегдоха, на пр.: *pije* (пијалок), 1) *çdo lëng që pihet* – секаков вид пијалак, безалкохолен, освежителен; 2) *lëng me përmbajtje alkoolike (i dhënë pas pijeve)* – алкохолен пијалак.

Кога би ги споредиле семантичките содржини на некои лексеми, на пример: *mollë* и *limon*, според Речникот на албанскиот јазик/„Fjalori i gjuhës së sotme shqipe“ од 1980 година, констатираме дека станува збор за лексички единици кои имаат секоја посебно по три семантички значења. Додека кај албанските говори истите лексички единици имаат повеќе семантички значења, јаболкото има девет семантички содржини, додека лимонот има шест семантички содржини. Така, анализирајќи ги примерите, доаѓаме до заклучок дека имаме различна ситуација, затоа што овие семантички содржини се употребуваат во еден регион и се карактеристични за тие говорители на албанскиот јазик, што значи дека за другиот дел од говорителите тие зборови може да бидат сосема неупотребливи и непознати. Токму поради ова, овие семантички содржини не се опфатени во речникот на албанскиот јазик. Бидејќи ова истражување има за цел да ја идентификува лексиката на овоштарството во албанските говори во Македонија, затоа се опфатени и семантичките содржини кои се карактеристични за албанските говори, како што се примерите со семантичките содржини *Limon* и *Limone*, кои се сопствени именки, за машки род и женски род или *Shegë* (повеќе во членувана форма, женски род *Shega*), потоа *Man* како сопствена именка од машки род и *Mane* од женски род. Исто така, како примери може да ги наведеме и зборовите: *mollaxhi, dardhaxhi* итн. кои често ги слушаме како пословици во албанските говори во Македонија, на пр.: *Mollaxhisë molla mos i shit* (На јаболкарот не му продавај јаболка) или *Dardhaxhisë dardha mos i shit* (На крушарот не му продавај круши).

VI.3. Зборообразувачки поглед врз овоштарството

Зборообразувањето како жив процес на јазикот овозможува надополнување или збогатување на лексичкиот фонд со нови лексички единици, зборови што се стекнуваат преку директна мотивациска врска помеѓу две лексеми со ист корен. Формираните зборови претставуваат нови автономни или индивидуални зборови кои истовремено се дел од некој речник. Албанскиот јазик е богат со неколку начини на зборообразување. Како главни начини се: деривација, членување, сраснување, сложенки, синтаксичка конверзија и мешани начини.

Во оваа табела се прикажани сите начини на зборообразување во албанскиот јазик:

Морфолошки начин (деривација)	префиксно
	суфиксно
	префиксно-суфиксно
	без афикси
Членување	
Лексичко-синтаксички начин (сраснување)	
Сложенки	
Синтаксичка конверзија	
Мешани начини	сложенки и суфиксација
	композити и суфиксација
	членување и суфиксација
	членување и префиксно-суфиксација
	членување и сложенки

Како најпродуктивен начин на зборообразување во ова група зборови (овоштарство) се појавува морфолошкиот начин (деривација), потоа и лексичко-синтаксичкиот начин (сраснувањето). Присутен е и мешаниот начин на зборообразување.

Зборообразувачки карактеристики според морфолошкиот начин на образување – деривација со суфиксација:

а) *-adhë*, пр.: *vishnjadhë* (сируп подготвен од плодот на вишна). Именска форма, која на семантички план се третира како метонимиска реализација, т. е. го претставува третиот елемент од метонимискиот однос растение – плод – и тоа што се прави од плодот.

б) *-ak(e)*, *-atak(e)*, се суфикси кои изразуваат нешто што е слично по форма, боја или некоја друга карактеристика, на пр.: *dardhak* (што има форма на круша, што е како круша), *thanak* пр.: *rrush thanak*, потоа *vishnjak*, *rrushatake*, на пр.: *dardhë rrushatake* итн.

в) *-ar*, е суфикс со кој се формираат општи именки за луѓе кои се карактеризираат според местото каде што живеат, или каде што се родени, на пр.: *dardhar* (жител на селото Dardhë – Дарда).

г) *-k*, суфиксот со основата *-k*, кој заедно со неговите варијанти е мошне продуктивен, посебно во албанските говори, на пр.: со овој суфикс се образува лексемата *rrushk*, која има исто значење со лексемата *pemël*, што значи ситен плод од тревести растенија.

д) *-kë*, со овој суфикс се образуваат овие називи: *bademkë*, *bozdovankë*, *divjaçkë*, *goricë*, *kantarkë*, *karamankë*, *maqankë*, *panagjyrkë*, *petrofkë*, *rebaskë*, *tirankë*, *vodenkë*, (разни видови круши), *lozhankë*, *magareçkë*, *stambollkë*, *xërxellkë*, *xhankë* (разни видови сливи), *alemankë*, *budimkë*, *janatankë/xhanatonkë*, *kisellaçkë*, , *kollaçarkë*, *kozsharkë*, *krasatkë*, *lepocfetkë*, , *majoshkë*, *mollçinkë*, *oreshkë*, , *paramenkë tetovkë*, , *shampanjkë*, *shpanskë*, (разни видови јаболка), *rankë*, *taljankë* (видови грозје), *kalinkë*, *shupinkë*, *dredhkë*, *jagotkë* или *jakotkë*, *kapinkë/kapainkë/kapeinkë*, *malinkë* (заемките од македонскиот јазик кои се дадени како примери и кои се регистрирани на терен наоѓаат употребливост кај

мал број говорители на албанскиот јазик, затоа и не се дел од лексиката на албанскиот јазик).

ѓ) –ishte (–ishtë), –ore, –njet, за образување на некои општи именки кои означуваат места, се употребуваат суфиксите *-ishte (-ishtë), -ore, -njet*, пр.: *arrishte - arrishtë, bajamishte - bajamishtë, bananishte (punishte me banane), bostanishte - bostanishtë, dardhishte - dardhishtë, gështenjishte - gështenjishhtë, hardhishte – hardhishtë, kumbullishte - kumbullishhtë, kungullishte - kungullishhtë, kajsishte - kajsishtë, lajthishte – lajthishtë, limonishte - limonishtë, portokallishte - portokallishtë, thanishte - thanishtë, ullishte – ullishtë* итн.

–njet: *arrnjet, kashnjet*

–ore: *gështenjore, thanore, ullinjore* (засадена земја со костени, дренки, маслинки) итн.

е) –or(e): *bimor (gjalpë bimor), frutor (marmelatë apo reçel frutor), kumbullor (rrush kumbullor), shegore, ullinjore* итн. Овој вид суфикс служи за образување односна придавка, што означува својства што упатуваат на некој друг предмет (означувајќи ја врската на еден предмет со друг предмет).

ж) –ti(e): *limonti*, пр.: *Ra në limonti; Ditë limontie* (што укажува на зачмаеност, безволна, индиферентна состојба).

з) –ukël (-ukle): *thanukël/thanukle*.

с) –xhi и –adë, се суфикси со туѓ извор, поконкретно од турскиот извор, на пр.: *dardhaxhi, mollaxhi, limonadë* и др. И во македонскиот јазик се присутни овие турски суфикси, кои порано биле продуктивни, и тоа со примерите, –џија: *косџиенџија*; –ада: *лимонада, џиџиронада*.

и) –z(ë), со овој суфикс се формираат именки кои се користат како деминутив (нешто што е мало по обем, размер, количество, итн.) или за галовност, на пр.: *lajthizë, dardhëzë, pjeshkëzë, qershizë* (кај некои говори и варијантата *gjershizë*), *thanëzë* итн.;

ј) –(g)ël, *pemël, qershigël* и др.

Зборообразувачки карактеристики според лексичко-синтаксичкиот начин на образување – сраснување:

- I) Лексичко-синтаксички начин на образување со приредувачки или координациски однос:
- Во албанскиот јазик, како што знаеме, спојувањето на две теми во еден збор најчесто се прави без посредство на сврзничките самогласки *o/a*. Сраснувања со сврзничките самогласки *o/a* се многу ретки, но функционираат во албанскиот јазик. Такви примери се *mollaftua*, *mollapjeshkë* итн.
- II) Лексичко-синтаксички начин на образување со подредувачки или субординациски однос:
- а) сраснување составено од две именски теми, при што се формира една придавка, на пр.: *bojëgështenjë*, *bojëlimon*, *faqemollë*, *ngjyrëportokall*, *syqershî*, *syulli* и др.
- б) сраснување составено од две именски теми, на пр.: *kajsidardhë* (вид круша во форма на кајсија), *limontoz*, поаѓајќи од етимологијата на оваа лексема, од тур. *limón tozú*, што значи „pluhur limoni“ (*limón* = лимон; *tozú* = прашок), и *rrushqyqe*.
- в) сраснување составено од една именка + глаголска именка, каде што првата именка ја определува втората именка и служи како објект на вршење дејство, на пр.: *arrëthyese*, *limonashtrydhëse*.
- г) сраснување составено од една именка + една придавка, на пр.: *dardhbardh*, *dardhëzeza*, *mollëkuqe* (оваа лексема се употребува во некои албански говори за зашеќерени јаболка кои специјално се подготвуваат за деца), *rrushkuqe*, *rrushzezë* (*thanukël*), *thanëkuqe* итн. Во македонскиот јазик, за споредба го имаме примерот *крушколик* и др.
- ѓ) сраснување составено од една именка + еден глагол, на пр.: *bajameshitës*, *gështenjapjekës*, *gështenjashitës*, *ullirritës* и др. Во македонскиот јазик, за споредба ги имаме наведено неколку примери: *џроздобер* – *џроздоберец*, *џроздокрадец*, *јаболкобер*, *косиџенобер* и др.

Зборообразувачки карактеристики според мешан начин на образување:

Претпозитивен член + суфикс, формирајќи придавка, за нешто што е направено од именуваното овошје, на пр.: (i, e), –(ë)t(ë): *arrtë, bajamtë, fiktë, gështenjtë, gorriçtë, lajthinjtë, limontë, murriztë, portokalltë, thantë, ullinjtë*.

Врз основа на општиот преглед на зборообразувањето за оваа група зборови (овоштарство) во албанскиот јазик, доаѓаме до заклучок дека морфолошкиот начин, особено деривацијата со суфиксација е најпродуктивниот начин за збогатување на јазикот со нови зборови. Што се однесува на лексичко-синтаксичкиот начин (сраснување) како начин на зборообразување, исто така, се смета за продуктивен начин по деривацијата, не заборавајќи го и мешаниот начин на образување, и тоа: претпозитивен член + суфикс. Од сето ова претставување на наведените лексеми може да дојдеме до следниве заклучоци:

а) дека голем дел од оваа група лексеми кои се предмет на оваа анализа, и покрај тоа што функционираат и како термини, поседуваат способност да образуваат нови лексички елементи.

б) присутна е и деминутивната форма, како на пример кај лексемите: *lajthizë, dardhëzë, pjeshkëzë, qershizë, thanëzë* итн.

в) како најчести и најбројни во однос на начинот на изведување се јавуваат именските и придавските деривати.

г) како поретки и релативно ограничени се јавуваат прилошките деривати (обично со придавка), и тоа со следниве форми: *I ka faqet mollë të kuqe; Limon i verdhë; Limon i thartë*.

д) еден дел од образуваните зборови претставуваат метафорични реализации, добиени според семите што се однесуваат на формата и на бојата.

ѓ) како секундарни метонимиски реализации, од тројниот метонимиски однос произлегуваат образувањата: *mollëkuqe, limonadë, limontoz, vishnjak, vishnjadhë*.

е) една група образувани зборови се добиени по пат на синеглоха и претставуваат изведени форми што служат за означување на местото каде што именуваното растение се среќава, како пример се наведуваат следниве образувања: *arrishtë, bajamishtë, bananishte, dardhishtë, gështenjishhtë, hardhishtë, kumbullishtë, kajsishhtë, lajthishtë, limonishtë, portokallishtë, thanishtë, ullishtë*.

ж) според бројот на новите образувања, се издвојуваат следниве лексеми: *dardha* – круша, *thana* – оренка, *manaferra* – кајина, *ulliri* – маслинка и *arra* – орев, *fiku* – смоква; *gështenja* – косџен и *limoni* – лимон, *bajamja* – бадем; *portokalli* – ѓорџокал и *qershia* – цреша итн.

Гледајќи го целиот инвентар на овоштарството, во однос на зборообразувачките карактеристики, овие лексеми се делат на три групи, и тоа: лексеми кои немаат можност за образување нови зборови, лексеми кои имаат доволно можности за формирање зборови и лексеми кои имаат многу или повеќе можности за образување нови зборови.

– **Лексеми кои немаат можност за образување нови зборови:** голем број лексеми не може да образуваат нови зборови, бидејќи се заемки и не се овошја кои се одгледуваат кај нас или почнале да се култивираат последниве години, па тие називи се нови во албанскиот јазик, како што се: *anapasi* – ананас, *kacibardha kokërrzezë* – аронија, *avokado* – авокадо, *boronicë* – боровинка, *thrashegra e malit* – брусница, *guava* – џуава, *molla japoneze* – јапонско јабољко, *kivia* – киви, *hidja* – џирка, *kokosi* – кокос, *mandarina* – мандарина, *tushmolla* – мушмула, *rapaja* – ѓаѓаја, *pjeshka* – ѓраска, *ribesi* – рибизла, *kullumbria* – ѓрнка, *hurta* – урма, *fëstëku* – фисѓак, *qitroja* – џиѓрон, *caraci* – коѓривка.

– **Лексеми кои имаат доволно можности за формирање зборови:** како лексеми кои имаат доволно можности за формирање зборови во албанскиот јазик се: *banania* – банана, *floi* – дуња, *gorrica* – ѓорница (оива круша), *kajsia* – кајсија, *lajthia* – лешник, *mani* – џрница, *tjdhëra* – малина, *turrizi* – ѓлоѓинка, *hardhia* – лоза, *rrushi* – ѓрозје, *shega* – калинка, *trëndafili* и *egër* – шииинка, *vadha* – оскоруша.

– **Лексеми кои имаат повеќе можности за образување нови зборови:** како лексеми кои имаат многу или повеќе можности за образување нови зборови во албанскиот јазик се: *arra* – орев, *bajamja* – бадем, *dardha* – круша, *fiku* – смоква, *gështenja* – косџен, *kumbulla* – слива, *limoni* – лимон, *luleshtrydhja* – јаѓода, *manaferra* – кајина, *molla* – јабољка, *portokalli* – ѓорџокал, *qershia* – цреша, *thana* – оренка, *ulliri* – маслинка, *vishnja* – вишина.

VII. ПРИЛОГ

VII.1. Речник

A

agrume, t *мн.* – **агруми** 1. Суптропско дрво или грмушесто растение. Заеднички назив за портокалите, лимоните, мандарините и сл. 2. Плодовите на овие дрвја.

agrumerritës, i *м.* одгледувачи на агруми.

agrumisht/ë, a *ж.* земја засадена со агруми.

agrumor, e *ѝриг.* пр.: Brez agrumor.

agrumor/e, ja *ж.* сп. agrumishtë

aktinidi-a – **актинидија** *ж.* 1. Лозесто растение. 2. Плод на ова суптропско овошно дрво.

ananas, i *м.* - **ананас** 1. Тропско растение. 2. Плод на ананас.

aring/ë, a *ж.* – **див орев боѝ**. 1. Дрво на див орев (*Ailantus altissima*). 2. Плодот на ова дрво. 3. Варијанти: *arra e Hindit, arra e Indisë, arra e qelbët*.

arr/ë, a *ж.* – **орев** 1. Дрво на орев. 2. Плод од орев. 3. Варијанти: *çaçaniku, kaçka*.

arrç, i, m. 1. *боѝ*. Листопадно дрво високо два-три метра (лат. *Rhamnus fallax*) 2. анат. *Arrçi i fytit*. (пршлен/Адамово јаболко). 3. Варијанти: *baltëroku, pjerëza, pjerëza e rreme, qelbësira, qelbina*.

arrçore, t *ж.* *боѝ*. семејство на дрвја, вклучувајќи дрвја како агçи.

arrëz, a *ж.* 1. *анаѝ*. Вратен пршлен. 2. Адамово јаболко. 3. Оревова гора.

arrëmyshk, u *м.* мускатно оревче.

arrëthyes/e, ja *ж.* оревокршачка.

arrnjet, i *м.* шума со ореви.

arrisht/ë, a *ж.* оревова шума.

arrote, t *мн.* семејство на дрвја од кои најпознат е оревод.

arrtë, (i, e) *ѝриг.* се користи за нешто што е направено од дрвото на оревод.

avokado, ja *ж.* – **авокадо** 1. Дрво на авокадо. 2. Плод од авокадо.

В

bajam/e, ja ж. – **бадем** 1. Бадемово дрво . 2. Бадемов плод. 3. *анал.* *меџиц*. Двете овални жлезди од двете страни на гркланот во форма на бадеми (крајници). 4. Варијанти за култивираниот бадем: *amigdhale, bademi, mendulja, mendulla, midhalja, mindulla, minglla*; за дивиот бадем: *bajamja e hidhur, gjembishja, gjipishta, këlpishtja*.

bajameshitës-i м. Човек кој продава бадеми (печени, непечени, солени, несолени итн.).

bajamisht/e, ja ж. Засадено земјиште со бадеми.

bajamor, e *џриџ*. бадемов.

bajamtë, (i, e) *џриџ*. Нешто што е направено од бадеми.

banan/e, ia ж. – **банана** 1. Овошно дрво кое припаѓа на фамилијата палми. 2. Плод од оваа палма, банана.

bananisht/e, ja ж. Плантажа со банани.

boronic/ë, a ж. – **боровинка** 1. Ниска и разгранета грмушка. 2. Плод од боровинка. 3. Варијанти: *thrashegra, qershigël, qershizë*; за дива боровница: *boronica e egër, lëgjithja*.

bukëfiq/e, ja ж. – лепче од смокви.

С

sarac, i м. – **копривка** 1. Дрво на копривка. 2. Плод од копривка. 3. Варијанти: *bobja, boboli, bobolja, çerçemi, çuçumi, fojleta, fuleta, goxhamishja, hidhëza, hini, hinëza, hithëthi, hithi, hiza, ithja, kaliboba, karabobja, karata, karateneja, kokobobja, kollopriftja, vidhëza, vidhi i butë*.

Д

dardhak, e *џриџ*. Нешто што е како круша, што има форма на круша.

dardh/ë, a ж. – **круша** 1. Дрво на круша. 2. Плод од круша. 3. долгнавест облик што наликува на плодот на ова дрво. 4. Варијанти: *dardha e butë, dardha dimërore, dardhëza, dordhi*.

dardhar – жител на селото Dardhë – Дарда од околината на Корча во Албанија или тој што се родил во село Dardhë – Дарда.

dardhaxhi, m. некој што се занимава со производство, со одгледување или со продавање круши.

dardhëz, a жс. тревно растение.

dardhisht/ë, a жс. 1. Засадено земјиште со круши, крушарник. 2. *бош*. Дива круша, горница; нејзиниот плод. 3. Трн од горница.

dardhor/e, ja жс. мала горница, која сè уште нема плодови.

dardhuk/ël, la жс. плод од дива круша.

dardhbardh/ë, a жс. назив за вид круша.

dardhëzez/ë, a жс. назив за вид круша.

dardhmoll/ë, a жс. назив за круша која има форма на јаболко.

darthturk/e (a) жс. вид круша за која се мисли дека е донесена од Турција.

dredhëz, a жс. 1. Luleshtrydhe (јаготка). 2. Dredhkë (зелјесто растение). 3. Urth (бршлен, лишав). 4. Dredhë hardhie (ластунка).

dud/ë, a жс. назив за црница.

dudulake, жс. Со деминутивно значење, нагалено, сп.: *topolake*.

dudmand, м. назив кој е составен од два синоними *dud* + *man*, кој се користи за црница (дудинка).

F

fëstëk, u м. 1. Овошна грмушка 2. Плод од фистак.

fi/k, ku м. 1. Дрво на смоква, смоквино дрво. 2. Плод од смоква. 3. Варијанти: за култивирана смоква: *fiku i butë, piri*, за дива смоква: *fiku i ciqërt, fiku i shqertë, kaprifiku, piri*.

fikth, i м. 1. несозреана смоква; 2. Адамово јаболко.

fikore, жс. Земја, парцела со смокви.

fikishtë, a жс. (шума со смокви) се среќава во Музеqe – Мизеке, во Албанија.

fiklosh, i м. вид смоква што созрева во август, се среќава во Grudë – Груде, Албанија.

fikës, i м. назив за вид птица. Именуван е со ова име затоа што се храни со смокви.

fiktë, (i, e) ÷риq. нешто што е направено од смоква.

ft/ua, oi м. – **дуња** 1. Дрво на дуња. 2. Плод од дуња. 3. Се употребува како придавка за нешто што е многу жолто.

ftonjëz, жс. овој назив има значење: мала грутка.

G

gështenj/ë, a ж. – **костен** 1. Дрво на костен, костеново дрво. 2. Плод од костен. 3. Се употребува како придавка разговорно, за нешто што има темнокафеава боја, слична на костенот. 3. Варијанти: *gështenja e butë, kështeja, maroni*, за див костен: *ashra, gështenja e kalit*.

gështenjapjekës, m. Тој што ги пече костените, костенар.

gështenjashitës, i m. Продавач на печени костени, костенар.

gështenjisht/ë, a ж. Шума со костени.

gështenjore, ж. Шума со костени.

gështenjor/e, ja ѝриџ. Што има форма или боја на костен.

gështenjtë, i (e) ѝриџ. 1. Нешто што е направено од стеблото на костенот. 2. Што има боја како на костен (костенливо).

gorric/ë, a ж. – **горница** 1. Дрво на дива круша, горница. 2. Плод од дива круша, горница. 3. *фиџ.* кога некој кажува празни зборови. 3. *ѝриџ. фиџ. разџов.* за некој што постапува како дете, незрело. 4. Варијанти: *dardha ugere, dardhëçja, dardhishta, dardhukla, garriçi, gorrica, kajkusha, ukerja*.

gorrisht/ë, a ж. Шума со диви круши (горница – *gorigica*).

gorrichtë, (i, e) ѝриџ. 1. Нешто што е направено од дрвото на горницата, крушово дрво. 2. *фиџ.* јак, тврд, поради цврстината на дрвото.

guava, ж. – **гуава** 1. Овошно тропско дрво. 2. Плод од гуава.

H

hardhi, a ж. – **винова лоза.**

hardhiore, t ж. фамилија на која ѝ припаѓаат различни видови винова лоза.

hardhisht/ë, a ж. земја засадена со лоза.

hid/e, ja ж. – **цирка**, 1. Дрво на цирку. 2. Плод од цирку. 3. Варијанти: *cinxifja, çimka, idja, këreçi, kimça, kipça, mërçinja, shoshulla, xinxifja*.

hurme/ë, a ж. – **урма** 1. Дрво што расте на топли места, со овошни зрна како јаболка. Плодовите кога ќе созреат, добиваат портокалова до румена боја. 2. Тропско дрво. Плодовите од оваа палма имаат темнокафеава боја и кога созреваат имаат благ вкус. 3. Овошна палма која има плодови во големина слична на оревот, кои се меки и кога созреваат стануваат уште поблаги.

К

kacibardh/ë, a kokërrzezë ж. – **аронија** 1. Дрво на аронија. 2. Плодови од аронија.

kajsi, a ж. 1. Дрво на кајсија. 2. Плод од кајсија. 3. Варијанти: *armelini, koçkavellja, verikoku, vranoja*.

kajsisht/ë, a ж. Место засадено со кајсии.

kajsidardh/ë, a ж. вид круша со форма на кајсија.

kashnjet, м. Шума со костени.

kivi, a ж. – **киви**, 1. Дрво на киви. 2. Плод од киви.

kullumbri, a ж. – **трнка**, 1. Грмушка од трн. 2. Плод од трнка. 3. *фиџ.* се вели повеќе за деца кои се здрави и убави. 4. Варијанти: *kulimri, kulmari, kulmria, kulumbria, kullumbridhja, kullumbrina, kumbulla e egër, kumria, morrizi*, за дива трнка: *kumbulla e thartë*.

kumbull, a ж. – **слива** 1. Дрво од слива. 2. Плод од слива. 3. *фиџ. разгов.* За младо, здраво и убаво девојче или жена. 3. Варијанти: *gërqinja, grumelja, kumbulla e butë, kumbulla gërqinjë, kumbulla e gjatë, kumbulla gjatore, kumbulla gjinkallkë, kumbulla pestilkë, kumbulla e Vardarit*, за дива слива: *kumbulla e thartë*.

kumbullisht/ë, a ж. сливарник.

kumbullor, e иприо. вид грозје кое има големи зрна како сливи.

kumbullor/e, ja ж. вид слива, плодовите на ова дрво.

L

lajthi, a ж. – **леска, лешник** 1. Дрво на леска. 2. Плод од лешник. 3. Варијанти: *fëndëku, lajthia e butë, lajthiza, lakthia, lejthia, lejthiza*, за див лешник: *lajthia e arushës, lajthia e bardhë, lajthia stambolleshë, lajthia e Stambollit*.

lajthinjtë, (i, e) иприо. Нешто што е направено од леска.

lajthisht/ë, a ж. шума со лешници, лескова гора.

lajthiz/ë, a ж. лескова гора.

limon, i м. – **лимон**, 1. Дрво на лимон (агрум). 2. Плод од лимон. 3. *ујоуи. иприо.* Што има жолта боја како на лимонот. 4. *ујоуи. иприо.* За нешто што е многу жолто или многу кисело. 5. *ујоуи. иприл.* многу, на пр.: *Limon i verdhë. Limon i thartë*. 6. Варијанти: *limoi, limue-oni, limúa-oj, lej-mon-i, lëtmue*.

limonad/ë, a ж. – **лимонада**, освежителен пијалак што се подготвува од лимон, вода и шеќер.

limonashtrydhës, e ж. Сад за цедење лимон (лимоноцедалка).

limonisht/ë, a ж. Засадена почва со лимони.

limontë, (i, e) ирид. Што има боја на лимон.

limonti, ж. 1. нечија состојба без работа или некој кој залудно го троши времето. 2. состојба на неактивност, невпечатливост за ништо, нечувствителност и незаинтересираност.

limontoz, i м. – **лимонтуз**, лимонска киселина во форма на прашок со кисел вкус, се наоѓа во зрната од лимон и кај некои други билки и кое се користи во прехранбената индустрија, за производство на разни лекови.

luleshtrydh/e, ja ж. – **јагода, јаготка** 1. Тревно растение. 2. Плодот на јагодата, јаготката. 3. Варијанти: *acarja, bishshkurtra, bredhëza, çileku, dredhçnoja, dredhëza, dredhëza e bjeshkës, dredhëza e malit, dredhëza këmbëgjatë, dredhja e egër, gërtheni, gërthja, gugushaja, gugusharja, gulugutka, jupja, langshtrydhja, lëngshtrydhja, lugutka, luledredha, luleshtrydhja e egër, luleshtrydhja e pyllit, manat e tokës, ortyta, plyska, plyshka, rrushi i pulës, shtrydhësja, shtrydhëza, urtyta*, за дива јагода: *luleshtrydhja e malit, luleshtrydhja e pyllit*.

М

man, i м. – **црница** 1. Дрво на црница. 2. Плод од црница. 3. Варијанти: *dud-i/a, mana toke, duda, kalldruni, mëni, murva*, за бела црница: *duda e bardhë, mani napolitan, murja e bardhë*, за црна црница: *duda e zezë, dudmani, korroziu, morenka, murja e zezë, skamna*.

manaferr/ë, a ж. – **капина**, 1. Полугрмушесто растение. 2. Плод од капина. 3. Варијанти: *dorëvata, ferra, ferra kulemanë, ferrëkulemana, ferrëmacja, ferrëmana, ferrëmana gjethevidh, ferrëmanëza, kapina, kërpanja, kupina, mana, mana bollicë, manëbollica, manëza, therra e zezë, therrëmana*.

mandarin/ë, a ж. – **мандарина**, 1. Зимзелено дрво на мандарина (агрум). 2. Плод од мандарина.

mjedh/ër, ra ж. – **малина** 1. Грмушка на малина. 2. Плод од малина. 3. Варијанти: *dredhëza, gërgini, këmbëpulëza, malina, manaferra e butë, manaferra e kuqe, midra, mithra, mjedra, mjetra, njetra, ortiga*, за дива малина: *mjedhra e egër zvarritëse*.

mollaft/ua, oi м. Плод кој е добиен преку калемење, и тоа калемена дуња со јаболко, што има крупни плодови со тркалезна форма и со пријатна миризба.

mollapjeshk/ë, а ж. 1. Младо, здраво девојче, жена или невеста со црвени образи. 2. *уїої. ұриқ.* според значењето на именката.

mollash, е ұриқ. здрав човек со црвени образи.

mollaxhi, м. некој што се занимава со производство, со одгледување или со продавање јаболка.

mollçin/ë, а ж. диво јаболко.

mollçink/ë, а ж. 1. диво јаболко, *mollçinë*. 2. ситно кисело јаболко.

moll/ë, а ж. – **јаболко** 1. Дрво на јаболко, јаболкница, јаболково дрво. 2. Плод од јаболко. 3. Варијанти: *molla e butë*, за диво јаболко: *divjaçka, molla e thartë, mollça, mollçina, rrodhëca, şarka, thaçka, thaqka, viaçka*.

mollëkuq/e, ја ж. – **зашеќерени јаболка.**

mollëmuç/e, ја ж. мушмула.

mollët, (i, e) ұриқ. што има жолтоцрвена боја.

mollëz, а ж. јаболче на лицето, јаболчница.

murriz, i м. – **глог**, 1. Дива грмушка на глог, глогова грмушка. 2. Плод од глог. 3. Варијанти: *glogu, kollogjina, murrizi, murrizi njëbërthamësh, rovna*.

murriztë, (i, e) ұриқ. 1. нешто што е направено од стеблото на глогот, од глогово дрво.

2. *фиџ.* што боцка со зборови или се шегува.

mushmoll/ë, а ж. – **мушмула** 1. Дрво на мушмула. 2. Плод од мушмула. 3. Варијанти: *mollëmuça, mushmolla dimërore, mushmolla e vjeshtës, mushmolla, mushmolla japoneze, muzulla, nespulla*.

Р

palma e kokosë ж. – **кокосова палма**, 1. Кокосова палма. 2. Кокосов орев.

paraја, ж. 1. Дрво на папаја. 2. Плод од папаја.

pjeshk/ë, а ж. – **праска**, 1. Дрво на праска. 2. Плод од праска. 3. Варијанти за култивирана праска: *pjeshkëza, sheftelia*; за дива праска: *arrçi purgative, pjerëza dëliruese*.

portoka/ll, lli м. – **портокал**, 1. Дрво на портокал. 2. Плод од портокал. 3. *ұриқ.* што има портокалова боја, слична на портокалот, 4. варијанти: *narangji, naranxa, nerangija, portokalli i egër, turunxhi* итн.

portokalli, ұриқ. Што има боја на портокал.

portokallisht/ë, a ж. Засадена земја со портокали.

portokalltë, (i, e) ѝриг. на пр.: *Dritë e portokalltë* – Портокалова свеќилина.

Q

qershì, a ж. – **цреша**, 1. Дрво на цреша, црешово дрво. 2. Плод од цреша. 3.

Варијанти: *bojlia, qershia e butë*, за дива цреша: *mëzhdedha*.

qershig/ël, la ж. боровница.

qershiz/ë, a ж. боровинка.

qershor, i м. јуни, месецот кога созреваат црешите.

qershor/e, ja ж. 1. вид јаболко што созрева во текот на јуни. 2. сопствена именка од женски род.

qitro, ja ж. – **цитрон (грејпфрут)**, 1. Дрво на цитрон. 2. Плод од цитрон.

R

ribes, i м. – **рибизла**, 1. Грмушка на рибизла. 2. Плод од рибизла.

RR

rrush, i м. – **грозје**, 1. Плод од грозје.

rrushatake, ѝриг. вид круша која созрева во исто време кога созрева и грозјето.

rrush/k, ku м. 1. зрнест плод како грозјето, јагодата, малината, капината итн., сочни плодови, сп. *peplat*.

SH

sheg/ë, a ж. – **калинка**, 1. Дрво на калинка. 2. Плод од калинка.

shegor/e, t ж. семејства на дрвја и грмушки каде што припаѓа и калинката.

T

trëndafil, i i egër м. – **шип, шипинка** 1. Диво растение, шип. 2. Плод од шип, шипинка. 3. Есенско цвеќе. 4. *yїoї. ѝриг.* нешто што има бела до жолтеникава боја. 5. Варијанти: *drandofilli i bjeshkëve, ferra e bardhë, ferrëbardha, ferrëkaçja, kaça, kaça e bardhë, kaçibardha, kaçja, kërmnëbythja, kërrëmbythja, kroca, kroma, kromëbythja, lulekaçja, rodhostani i egër, skromëza, trëndafil i bjeshkëve, trëndafil i qenit, trëndafiloku, therra e kuqe, kaça e bardhë*.

TH

than/ë, a ж. – **дрен, дренка**, 1. Дрво од дрен. 2. Плод од дрен, дренка. 3. уџоџреџ. *џриџ. фиџ.* на пр.: *E ka gojën thanë.*

thanak, e џриџ. *Rrush thanak.*

thanak/ë, a ж. Слатко или сируп од дренки.

thanec, џриџ. Нешто што е слично по форма на дренката, на пр.: *Rrush thanec.*

thanëkeq/e, ja ж. Дива дренка.

thanëkuqe, ж. дренка.

thanëqere, ж. дива дренка.

thanës, e џриџ. Нешто што е слично по форма, по вкус или по некоја друга карактеристика на дренката, на пр.: *Rrush thanës. Kumbull thanëse.*

thanëz, a ж. зрно од дренка, деминутивна форма.

thanisht/ë, a, ж. место каде што се наоѓаат многу овошни дрвја од еден ист вид овошје, дреновина.

thanor/e, ja ж. дреново дрво, дреновина.

thantë, (i, e) џриџ. 1. нешто што е направено од стеблото на дренот. 2. *фиџ.* цврст, стабилен, во смисла дека е здрав, има добро здравје, на пр.: *I thatë, po i thantë.*

thanuk/ël, la ж. подразбира грмушка што е слична на дрен, што има горчливи и црни плодови што не се јадат, дива дренка.

thanësbardhë, џриџ. за плод (во конкретниов случај, грозје) што има зрно како дренка, но со светла или бела боја.

thrasheg/ër, ra e malit ж. – **брусница**, 1. Овошно растение. 2. Плод на ова растение, аронија.

U

ullast/ër, ra ж. дива маслинка, со многу мали, црни плодови, кои немаат вкус.

ulli, ri м. – **маслинка** 1. Дрво на маслинка. 2. Плод од маслинка. 3. уџоџреџ. *џриџ.* Што има слична боја на маслинката.

ullinjore, t ж. семејство на дрвја каде што припаѓа *ulliri* (маслинката), *ullastra* (дивата маслинка) итн.

ullinjtë, (i, e) џриџ. нешто што е направено од стеблото на маслинката.

ullirritës, i *м.* земјоделски работник што се занимава со садење и одгледување маслинки.

ullishtar, i *м.* Има две значења:

1) Оној што работи во маслинови насади и се грижи за маслинките.

2) Оној кој се занимава со растот, одгледувањето на маслинките.

ullishtari, a *ж.* гранка на агрономијата која се занимава со одгледување и негување маслинки.

ullisht/ë, a *ж.* место каде што се наоѓаат многу овошни дрвја од еден ист вид овошје, во конкретниов пример, место со маслинки.

ullishtor, e *џриг.* земја што е засадена со маслинки, маслинови градини, на пр.: *Zonë ullishtore* (маслинова зона).

ullishtor/e, ja *ж.* одредено место за садење маслинки или парцела, не многу голема, засадена со маслинки, во една земјоделска кооперација.

V

vadh/ë, a *ж.* – **оскоруша** 1. Дрво од оскруша. 2. Плод од оскоруша.

vadhëviç/e, ja *ж.* вид оскоруша, што цвета со бели цветови, расте бавно и има многу ситни плодови.

vadhëz, a *ж.* Зрно оскоруша, деминутивна форма.

vishnjadh/ë, a *ж.* Сируп подготвен од сокот на плодовите на вишната.

vishnjak, m. Ликер од вишни, вишновка.

vishnjak, e *џриг.* боја на вишна, темноцрвена боја.

vishnj/ë, a *ж.* – **вишна** 1. Дрво на вишна. 2. Плод од вишна. 3. *уџоџреб. џриг. парзџов.* што има слична боја на плодот на вишната, на пр.: *Fustan vishnjë*.

ЗАКЛУЧОК

Овој труд претставува семантичка анализа на една група зборови од албанскиот јазичен систем од аспект на етимолошка, полисемантичка и зборообразувачка гледна точка. Што се однесува на методата на анализа, обработка на ова група зборови, како и на нивните деривати, таа е лексикографско-семантичка.

Како што е спомнато и претходно, предмет на обработка на овој труд е група зборови од областа на овоштарството во албанскиот јазик. При анализа на лексичките единици, а имајќи предвид дека некои од нив се познати од поодамна во нашата јазична средина, додека други се навлезени во поново време заедно со овошјето, називите се групирани во повеќе групи, според нивната етимологија, и тоа: прединдоевропско потекло, турско потекло, старогрчко потекло, илиро-албанско потекло, латинско потекло, општословенско потекло, медитеранско потекло. Еден дел од називите не спаѓаат во ниту една од овие група, затоа што се нови зборови навлезени заедно со новите видови овошје, главно, туѓи називи, кои претставуваат интернационализми.

Една од најчесто спомнуваните карактеристики на овие лексеми е нивната способност за проширување на основните семантички значења, јавувајќи се со вторични, преносни значења. Тука доаѓаат до израз и стилските изразни средства како метафората, метонимијата, а поретко и синегдохата. Како основен модел што се среќава кај сите лексеми од оваа група е односот растение – плод, каде што доаѓа до израз метонимијата. Потоа, метафората е присутна скоро кај сите лексеми, и тоа: метафоричното реализирање според бојата и формата на именуваниот поим. Синегдохата е помалку присутна кај некои од лексемите, како на пример, 1. *vishnje* (pema e vishnjës – дрво на вишна), 2. *vishnje* (fruti i vishnjës – плод од вишна), 3. *vishnje* (lëng vishnje – сок од вишна), на пр.: *Bleu një shishe vishnjë*.

Во однос на зборообразувањето, овие лексички единици покажуваат дека имаат изразена можност или способност за образување нови зборови. Како најчести збороформи се појавуваат именските, а потоа и придавските деривати (изведенки), поретки се прилошките деривати. Како метонимиска реализација може да ги наведеме примерите на образувањата како: *limonadë*, *vishnjadhë*, *vishnjak* и др. За синегдохата може да наведеме

неколку примери од образувањата како: *dardhishtë*, *gështenjishtë*, *hardhishtë*, *kajsishtë* и др. Повеќето метафорични реализации се добиени според формата, бојата или некоја друга карактеристика на овошјето, од кои се добиваат и придавски образувања, како на пример: *bademkë* (оја bademka), *dardhak* (што има форма на круша), *rrushatake* (*dardhë rrushatake*), *thanak* (*rrush thanak*) и др.

Најголемиот дел на нови зборформи се образувани од домашни суфикси и според албанскиот модел на зборообразување, додека туѓите суфикси се ретки, но и тие што се присутни веќе се заменуваат со домашни суфикси, како на пример, турскиот суфикс *-xhi*, кој се среќава само кај еден дел од говорителите на албанскиот јазик, додека кај другите веќе не се употребува воопшто.

Од граматички аспект, сите називи од овоштарството се општи именки, со посебни форми за еднина и за множина. Како исклучок се јавуваат називите *Arra e kokosë* за кокосот, *Kacibardha kokërrzezë* за аронијата, *Palma e kokosë* за палмата на кокосот како овошно дрво, *Trëndafili i egër* за шип, шипинка, називи кои се во вид на синтагми. Овие синтагми, од аспект на образување се прости синтагми. Што се однесува на значенскиот однос меѓу членовите на синтагмата, забележуваме дека сите синтагми имаат атрибутивен однос. Имајќи ја предвид лексичко-граматичката категорија на главниот збор, тие се именски фрази (главен член на фразата е именката).

Важно место заземаат и пословиците кои се создадени од народот во разни епохи од животот. Од сите пословици кои содржат лексеми од оваа група зборови со значење *овошје*, некои се однесуваат на годишните времиња (временските услови, природните феномени, климатските услови итн.), а некои на човекот. Пословиците се реализирани преку споредба или метафора. Од споредбената анализа на овие лексеми, коишто се објект на нашиот труд, доаѓаме до заклучок дека некои од овие лексеми имаат двојна конотација. Имајќи го предвид фактот дека називите на растенијата (овоштарството), нашиот народ обично ги користи со позитивно значење, пофално и има позитивен став кон нив, но кај пословиците се појавува и спротивното. Треба да се нагласи дека ваква употреба се среќава само во пословиците, фразеолошките изрази, на пр.: дивата круша или *gorrica* – горница, како овошје во секојдневниот разговор кај народот се омаловажувала и главно се опишува како овошка со минимална вредност. При анализа кај еден дел од лексемите не наидовме на ниту една регистрирана пословица, каде што спаѓаат: *ananasi* – ананас, *avokado* – авокадо, *bajamja* – бадем, *banania* – банана, *boronica* – боровинка, *caraci* – црна

коџривка, *fëstëku* – фисџак, *guava* – џуава, *hidja* – џирка, *hurta (molla japoneze)* – јаџонско јаболко, *kacibardha kokërrzezë* – аронија, *kajsia* – кајсија, *kivia* – киви, *kullumbria* – џирнка, *luleshtrydhja* – јаџога, *manaferra* – каџина, *mandarina* – манџарина, *tjedhra* – малина, *kokosi* – кокос, *paraја* – џаџаја, *pjeshka* – џраска, *portokalli* – џорџокал, *qershia* – џреша, *qitro* – џрејџфруџи, *ribesi* – рибизла, *trëndafili i egër* – шџџинка, *thrashegra e malit* – брусница и *vishnja* – вишна. Додека од другите лексеми, според бројот на формираните пословици што ги поседуваат, се издвојуваат следните лексеми: *dardha* – круша и *thana* – џренка, *arra* – џрев и *rrushi* – џрозје, *fiku* – смоква и *molla* – јаболко, *gorrica* – џива круша, *џорница* и *ulliri* – маслинка, *turrizi* – џлоџ, *limoni* – лимон, *ftoi* – џуња, *gështenja* – косџен, *kumbulla* – слива, *lejthia* – лешник, *mani* – џрница, *mushmolla* – мушмула, *hardhia* – лоза, *shega* – калинка и *vadha* – џскоруша.

Анализирајќи ги посебно сите лексеми, доаѓаме до заклучок дека овие лексеми имаат способност за полисемантичко проширување на значењата, како и способност за создавање нови зборови – зборообразување, во рамките на албанскиот јазичен систем.

SUMMARY

This paper represents a semantic analysis of a single group of words in the Albanian language system from the aspect of polysemantic and a word-formation analysis. As the methodology of the analysis is regarded, the processing of this group of words as well as their derivatives is a lexicographic and semantic one.

As it is mentioned before, the subject of this paper is a group of words (fruits) in the Albanian language. In analysis of the lexical units and having in mind the fact that many of them are known long time ago in our language environment, whilst others are from recent times (as with the example with the names for fruits) the names are grouped in multiple groups in line with their etymology as follows: Proto Indo European origin, Turkish origin, Ancient Greek origin, Ilyric Albanian origin, Latin, Slavic, Mediterranean origin. One part of the terms do not belong to any of these groups, as they are new words and are mainly of foreign origin known as internationalisms. One of the most commonly noted characteristics of these lexemes is their ability for extending their own basic semantic meanings, having also second or metaphorical meanings. Here, we have to mention the figures of speech such as metaphor, metonymy and very seldom synecdoche.

A recurrent model appearing in all the lexemes of this group is the relation plant-fruit where we have emphasized metonymy. Then, there is a metaphor in all the lexemes and that's metaphorical realization according to the color and shape of the related term.

Synecdoche is less recurrent in few of the lexemes, for an instance 1. *vishnje* (cherry tree - pema e vishnjës – дрво на вишна), 2. *vishnje* (cherry fruit - fruti i vishnjës – плод од вишна), 3. *vishnje* (cherry juice - lëng vishnje – сок од вишна).

As the word-formation is regarded, the lexical units show they have a distinguished possibility or ability for new words formation. The most common word-forms are the nouns, pronoun derivatives, and also very seldom adverbial derivatives. We can distinguish the following examples of word formations as metonymy: *limonadë*, *vishnjadhë*, *vishnjak* etc. While, by implementing synecdoche we can quote few examples of word formations such as: *dardhishtë*, *gështenjishtë*, *hardhishtë*, *kajsishtë* etc. The metaphors are realized through shape,

color or other characteristics of the fruits of which there are adjective formations such as: *bademkë, dardhak, rrushatake, thanak etc.*

The largest number of the formations of new words are from domestic suffixes and in accordance with the Albanian model, while the foreign suffixes are rare, and those which are already in use are being replaced with domestic suffixes as the Turkish suffix –xhi, used only by one part of the speakers of the Albanian language.

From grammar point of view all the names in the fruit-farming are common nouns with separate forms for singular and plural. Names of the *Arra e kokosë* for coconut, *Kacibardha kokërrzezë* for chokeberry, *Palma e kokosë* for coconut palm tree, *Trëndafili i egër* for rose hip are exceptions to the rule and they appear as phrases. These phrases from the aspect of formation are simple ones. As the meaning relation between the parts of the phrases is considered, we note that the phrases have an attributive relation. Having in mind the lexicological-grammatical category of the main word, they are considered as noun phrases (the main part of the phrase is the noun).

The proverbs, created by the folk in different life epochs, also take important place. Of all the proverbs that have lexemes of this group with the meaning for fruits, some relate to different seasons (weather circumstances, natural phenomena, climate conditions etc.) and some of them refer to the people. The proverbs have comparison or metaphor. By comparing these lexemes, subject of our paper we came to a conclusion that some of them have double meaning. The names of the plants (fruit-farming) are used by our people with positive meaning and they have positive attitude towards them, but in the proverbs we have the opposite situation. It has to be emphasized that such a negative connotation we can only find in the proverbs or phrases for an instance a name for a wild pear, or fruit that is used with a negative meaning and is described as a fruit with lesser value.

Analyzing all the lexemes separately, we come to a conclusion that these lexemes have the ability for polysemantic extension of the meaning as well as the ability for new words formation and formation of phrases and proverbs in the Albanian language system.

ИНДЕКС НА ЗБОРОВИ

A

agrumes, 22, 24, 25, 30, 104, 112, 132, 135, 137, 138, 185, 195
agrumerritës, 185
agrumishtë, 185
agrumore, 185
aktinidia, 22, 24, 89, 185
ananasi, 24, 27, 34, 43, 44, 176, 183, 185
aringa, 45, 46, 185
arra, 3, 25, 31, 32, 46, 47, 48, 50, 51, 81, 185, 189, 190, 197, 198, 210
arra e kokosë, 143, 193, 215, 218
arrçi, 48, 143, 199, 205
arrëza, 48, 131, 190, 191
arrëmyshku, 49, 199
arrëthyese, 49, 196
arrnjet, 49, 194, 199
arrishtë, 49, 194, 197, 199
arore, 24, 25, 49, 199
avokado, 3, 26, 28, 35, 52, 53, 189, 197, 199, 210

B

bajame, 3, 15, 16, 32, 35, 38, 53, 54, 55, 56, 57, 185, 186, 190, 191, 197, 198, 199, 210
bajameshitës, 56, 196, 199
bajamishtë, 56, 194, 197, 199
banania, 3, 28, 35, 57, 58, 59, 194, 198, 199, 210
bananishte, 58, 194, 197, 199
boronica, 3, 28, 59, 60, 61, 160, 172, 187, 189, 197, 199, 210

C

caraci, 3, 32, 61, 62, 63, 189, 198, 200, 210

Ç

çerçemi, 38, 61, 62, 200

D

dardhak, 67, 193, 200, 209, 212
dardha, 3, 25, 37, 38, 40, 41, 63, 64, 65, 66, 70, 71, 84, 157, 190, 192, 197, 198, 200, 201, 210
dardhar, 67, 194, 200
dardhaxhi, 67, 192, 195, 200
dardhëza, 64, 200
dardhishta, 37, 38, 64, 67, 68, 84, 90, 106, 109, 194, 197, 200, 201, 209, 211
dardhore, 68, 200
dardhukla, 84, 201
dardhbardh, 68, 196, 200
dardhëzeza, 68, 196, 200
dardhmollë, 68, 200
darthturka, 65, 69, 200
dredhëza, 37, 115, 116, 117, 118, 125, 186, 203, 204
dud, 37, 118, 119, 120, 186, 200, 204
dudulake, 120, 200
dudmand, 120, 200

F

fëstëk, 3, 71, 72, 73, 189, 198, 200, 210
fik, 20, 24, 31, 33, 38, 70, 72, 73, 74, 75, 76, 186, 194, 195, 198, 207
ftua, ftoi, 3, 26, 32, 42, 46, 80, 81, 82, 114, 183
ftonjëz, 81, 206

G

gështenja, 3, 26, 27, 29, 40, 45, 46, 83, 84, 85, 86, 92, 109, 112, 191, 194
gështenjapjekës, 85, 200, 206
gështenjashitës, 85, 200, 206
gështenjishtë, 85, 92, 109, 112, 198, 201
gështenjore, 85, 198, 206
gështenjhtë, 84, 85, 200, 206
gorrica, 3, 70, 74, 86, 87, 88, 89, 193, 201, 206, 215, 216
gorrishta, 88, 206
gorrihtë, 88, 200, 206
guava, 3, 27, 30, 89, 90, 193, 201, 206, 216

H

hardhia, 3, 91, 92, 93, 111, 140, 158, 163, 190, 194, 202, 205, 206, 216
hardhiore, 92, 93, 163, 206
hardhishta, 40, 91, 92, 198, 201, 206, 215, 217
hidja, 3, 93, 94, 95, 194, 201, 206, 216
hurma, 3, 26, 27, 30, 31, 33, 95, 96, 97, 163, 165, 183, 190, 193, 201, 207, 216

K

kacibardha kokërrzezë, 3, 98, 99, 100, 193, 201, 207, 215, 216, 218
kajsia, 3, 26, 35, 71, 100, 101, 102, 190, 193, 201, 207, 216
kajsishtë, 101, 198, 201, 207, 215, 217
kajsidardhë, 71, 101, 199, 207,
kashnjet, 52, 84, 85, 198, 207
kivia, 3, 30, 102, 103, 193, 201, 207, 216
kullumbria, 3, 104, 105, 106, 107, 194, 201, 207, 216
kumbulla, 3, 26, 33, 41, 44, 104, 106, 108, 109, 110, 162, 190, 194, 202, 207, 216
kumbullishtë, 109, 198, 201, 207
kumbullor, 109, 198, 207, 210, 215, 218
kumbullore, 109, 207

L

lajthia, 3, 26, 111, 113, 193, 201, 207
lajthishtë, 92, 112, 198, 201, 208
lajthinjtë, 112, 113, 200, 207
lajthizë, 39, 111, 112, 194, 199, 200, 207, 208
limoni, 3, 26, 114, 115, 116, 117, 190, 194, 195, 199, 201, 202, 216
limonadë, 35, 116, 117, 198, 201, 208, 214, 217
limonadhe, 116,
limonashtrydhëse, 117, 199, 208
limonishtë, 116, 198, 201, 208
limonkë, 116
limontë, 117, 200, 208
limonti, 116, 198, 208
limontoz, 35, 116, 199, 201, 208
luleshtrydhe, 3, 26, 39, 118, 119, 120, 121, 193, 202, 205, 208, 216

M

mani, 3, 20, 25, 26, 33, 36, 121, 122, 123, 124, 191, 194, 202, 216
manaferra, 3, 26, 119, 122, 124, 125, 190, 191, 193, 201, 202, 209, 216
mandarina, 3, 26, 36, 128, 193, 202, 209, 216
mjedhra, 3, 128, 129, 130, 194, 209, 216
molla, 3, 21, 26, 27, 29, 32, 33, 41, 44, 45, 130, 134, 190, 194, 195, 196, 202, 209, 216
mollaftua, 81, 136, 199, 209
mollapjeshkë, 136, 199, 209
mollash, 135, 209
mollaxhi, 135, 196, 199, 209
mollçinë, 131, 133, 136, 209
mollçinkë, 136, 198, 209

mollëmuçe, 141, 142, 209, 210
mollët, 138, 209
mollëza, 133, 134, 136, 195, 210
murrizi, 3, 26, 29, 39, 68, 138, 139, 140, 194, 202, 210, 216
murriztë, 139, 200, 210
mushmolla, 3, 26, 141, 142, 190, 193, 202, 210, 216

P

palma e kokosë, 3, 143, 144, 193
papaja, 3, 27, 30, 145, 146, 193, 202, 210, 216
pjeshka, 3, 26, 146, 147, 148, 190, 191, 193, 202, 210, 216
portokalli, 3, 26, 36, 45, 148, 149, 150, 151, 194, 201, 202, 210, 216
portokallishta, 198, 201, 210
portokalltë, 200, 210

Q

qershia, 3, 19, 20, 33, 35, 45, 151, 152, 153, 154, 190, 194, 201, 202, 210, 216
qershigël, 62, 152, 153, 176, 177, 199, 204, 210
qershizë, 39, 62, 152, 153, 176, 195, 199, 201, 204, 210
qershori, 153, 210
qershore, 132, 153, 210

RR

rrushi, 3, 19, 21, 44, 91, 93, 118, 121, 158, 159, 160, 162, 163, 184, 194, 202, 209, 216
rrushatake, 161, 198, 211, 215, 218
rrushk, 198, 211

SH

shega, 4, 17, 20, 27, 40, 41, 42, 46, 160, 164, 165, 166, 167, 168, 176, 192, 194, 196, 202, 211, 216
shegore, 27, 167, 168, 199, 211
shegan, 39, 165, 167

T

trëndafili i egër, 4, 26, 29, 110, 119, 168, 169, 170, 194, 202, 211, 215, 216, 218, 222

TH

thana, 4, 27, 29, 33, 41, 124, 170, 171, 172, 175, 176, 194, 198, 201, 202, 211, 216
thanak, 172, 198, 211, 215, 218
thanec, 172, 211
thanëkeqe, 170, 173, 211

thanëkuqe, 170, 173, 200, 211
thanëqere, 170, 211
thanëse, 171, 172, 173, 174, 175, 211
thanëza, 39, 170, 173, 175, 195, 199, 201, 212
thanishta, 170, 173, 198, 201, 212
thanore, 27, 170, 173, 199, 212
thanos, 212
thantë, 19, 174, 200, 212
thanukël, 162, 170, 173, 176, 199, 200, 212
thrashegra e malit, 4, 27, 62, 176, 177, 193, 202, 204, 212, 216

U

ullastër, 179, 212
ulliri, 4, 19, 27, 33, 36, 77, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 191, 194, 201, 202, 212, 216
ullinjore, 180, 199, 212
ullinjte, 181, 200, 212
ullirritës, 180, 181, 200, 212
ullishtar, 180, 212
ullishtaria, 180, 212
ullishtë, 180, 198, 201, 212
ullishtor, 180, 212
ullishtore, 180, 212, 213

V

vadha, 4, 183, 184, 185, 193, 202, 213, 216
vadhëviçe, 183, 184, 185, 213
vadhëza, 183, 184, 185, 186, 195, 213
vishnja, 4, 40, 163, 186, 187, 188, 189, 192, 194, 202, 213, 214, 216, 217
vishnjadhë, 188, 197, 201, 213, 214, 217
vishnjak, 186, 188, 198, 201, 213, 214, 217

БИБЛИОГРАФИЈА

- Baliu, Begzad.** 2012. *Onomastikë dhe identitet*, Prishtinë.
- Bindon, Mario.** 1935. *Fjaluer teknik bujqësuer italisht-shqip dhe shqip-italisht*, Tiranë.
- Çabej, Eqrem.** 1986. *Studime gjuhësore I (A-O), II (P-ZH)*, Prishtinë.
- Çabej, Eqrem.** 1975. *Studime gjuhësore V*, Rilindja, Prishtinë.
- Çabej, Eqrem.** 1988. *Studime gjuhësore VIII*, Rilindja, Prishtinë.
- Çabej, Eqrem.** 1976. *Studime etimologjike në fushë të shqipes I*, Rilindja, Prishtinë.
- Çabej, Eqrem.** 1976. *Studime etimologjike në fushë të shqipes II*, Rilindja, Prishtinë.
- Çabej, Eqrem.** 1980. *Mbi parimet dhe metodën e studimeve etimologjike*, Studime gjuhësore III, Rilindja, Prishtinë.
- Çiçi, Abedin.** 1973. *Kultura e Arrës*, Tiranë.
- Demiri, Mustafa.** 1981. *Flora ekskursioniste e Shqipërisë*, Tiranë.
- Demiraj, Shaban.** 1962. *Gramatika e gjuhës shqipe*, Tiranë.
- Demiraj, Shaban.** 1971. *Morfologjia e gjuhës së sotme shqipe*, Prishtinë.
- Dizdari, Tahir.** 2005. *Fjalor i orientalizmave në gjuhën shqipe*, Tiranë.
- Doçi, Rexhep.** 1990. *Antroponimia e shqiptarëve të Kosovës*, Prishtinë.
- Dhrimo Ali, Tupja Edmond, Ymeri Eshref.** 2007. *Fjalori sinonimik i gjuhës shqipe*, Tiranë.
- Elsie, Robert.** 2005. *Leksiku i kulturës popullore shqiptare*, Skanderbeg Books, Tiranë.
- Fetahu, Petrit.** 2004. *Studime folklorike dibrane*, Dibër.
- Fjalor fjalësh e shprehjesh popullore.* 1981. Prishtinë.
- Fjalor i shqipes së sotme.* 1984. Instituti i gjuhësisë dhe i letërsisë, Tiranë.
- Fjalor i termave themelorë të bujqësisë.* 2006. Akademia e Shkencave në Shqipëri, Tiranë.
- Gramatika e gjuhës shqipe I.* 1995. Tiranë.
- Gramatika e gjuhës shqipe II.* 1997. Tiranë.
- Gjevori, Mehmet.** 1972. *Frazeologjizma të gjuhës shqipe*, Rilindja, Prishtinë.
- Gjuha shqipe dhe letërsia I*, 2002. Grup autorësh, Albas, Tetovë.
- Gjinari, J.** 1975. *Dialektologjia*, Tiranë.
- Hamiti, Asllan.** 1999. *Говорои на Албаницие оу Скојска Црна Гора*, докторска дисертација, Скопје.
- Hamiti, Asllan.** 2012. *Mikrotoponimet dhe antroponimet e fshatit Goshincë të Kumanovës së Maqedonisë*.

- Hoxha, E.** 1979. *E folmja toske e rrethit të Strugës* (II), Jehona, Shkup.
- Ibrahimi, Mustafa.** 2003. *Thesari folklorik shqiptar nga rajoni i Pellagonisë*, Shkup.
- Ibrahimi, Mustafa.** 1997. *Говорои на Албанији во Прилеј*, магистерски труд, Скопје.
- Imami, Petrit.** 2011. *Origjina e fjalëve të gjuhës shqipe*, Prishtinë.
- Ismaili, Hairi.** 2010. Ulliri, Monografi.
- Janick, Jules.** 2002. *The Pear in History, Literature, Popular Culture and Art*. Proceedings of the Eighth International Symposium on Pear.
- Киш, Маријана.** 1996. *Дијалектнија лексика од областа на расшенијаа во францускиот и скопје*.
- Кипријановски, М., Арсов Т.** 2009. *Овоштарство*, Скопје.
- Колемишевска, Слободанка.** 2011. *Народни називи на расшенијаа во францускиот и во македонскиот јазик (лексичко-семантичка анализа)*, докторска дисертација, Скопје.
- Конески, Кирил.** 2003. *Зборобразувањето во современиот македонски јазик*, Скопје.
- Kostallari, Androkli** e të tjerë. 1976. *Gjuha letrare shqipe për të gjithë*, Tiranë.
- Kostallari, A.** 1972. *Studime mbi leksikon dhe mbi formimin e fjalëve në gjuhën shqipe I*, Tiranë.
- Lafe, E.,** 1972. Mbi disa terma të klasifikimit të fjalëve sipas përbërjes strukturore dhe sipas fjalëformimit, në: *Studime Filologjike I*.
- Lyons, John.** 2001. *Hyrje në gjuhësinë teorike*, Tiranë.
- Lloshi, Xhevat.** 2010. *Fjalor i emrave të bimëve dhe të kafshëve shqip-latinisht dhe latinisht-shqip*, Logos – A, Shkup.
- Lloshi, Xhevat.** 2001. *Stilistika dhe pragmatika*, Tiranë.
- Mërkuri, Nexhip.** 2009. *Kërkime etnolinguistike tek emërtimet e bimësisë*, Vlorë.
- Mitrushi, Iia.** 1955. *Drurët dhe shkurret e Shqipërisë*, Tiranë.
- Мицевски, Кирил, Пауновска Бранислава.** 1984. *Народни имиња на расшенијаа од Скопско, Тејовско и Гостиварско*, Билтен на ОИМТ, год. IV, бр.4, стр. 145–147, Скопје.
- Murati, Q.** 2003. *Fjalor i fjalëve të rralla të përdorura në viset shqiptare të Maqedonisë*, Shkup.
- Nada, Vajs.** 2003. *Hrvatska povjesna fitonimija*, Institut za hrvatski jezik, Zagreb.
- Nesimi, Remzi.** 2008. *E folmja e Dërvenit*, Tetovë.
- Osmani, Z.** 1996. *E folmja shqipe e Prespës*, Shkup.
- Osmani, Z.** 1997. *E folmja shqipe e Manastirit dhe e qarkut të tij*, Shkup.
- Pemëtarja I*, 2012. Shtëpia botuese e librit universitar, Tiranë.
- Poloska, Agim.** 2003. *Leksiku dialektor në regjionin e Prespës*, Shkup.

- Poloska, Agim.** 1987. *Pasuria leksikore në të folmen e Prespës*, Shkup.
- Proko-Jazexhiu, Vilma.** 2012. *Leksiku terminologjik i agronomisë në gjuhën shqipe*, Tiranë.
- Qafzezi, Niko.** 1978. *Fjalor i bujqësisë*, Tiranë.
- Ралповска-Бандиловска, Елизабета.** 2008. *Лексичко-семантичка илѝа зруѝа на зборови со значење овошје во македонскиот јазик*, Скопје.
- Reçani, F. S.** 1983. *Të folmet shqipe të Pollogut*, disertacion doktorature.
- Речник на лични имиња во македонскиот народно ѝворешѝво.* 2008. ИМЈ „Крсте Мисирков“ Скопје.
- Rrokaj, Shezai.** 2007. *Strukturalizmi semantik*, Tiranë.
- Sejdiu, Shefki.** 1979. *Fitonimia shqipe e Kosovës*, Instituti Albanologjik i Prishtinës.
- Sejdiu, Shefki.** 1984. *Fjalorth etnobotanik i shqipes*, Prishtinë.
- Sejdiu, Shefki.** 1984. *Formalna i semantika podudaranja u denominacionim postupcima u fitonimiji romanskih jezika s albanskom i hrvatskosrpskom fitonimijom*, (doktorska teza), Sveučilište u Zagrebu, Zagreb.
- Selimi-Osmani, Edibe.** 2007. *Lirika popullore në trevat e Tetovës dhe të Gostivarit*, Tetovë.
- Seminari i XXXIV për gjuhën, letërsinë dhe kulturën shqiptare.* 2015. Prishtinë.
- Skok, Petar.** 1971. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I-IV, Zagreb.
- Sosyr, F.** 2002. *Kursi i gjuhësisë së përgjithshme*, Tiranë.
- Sherifi, Beadin.** 1996. *Lirika popullore prespane*, Logos-a, Shkup.
- Šugar, Ivan.** 1990. *Botanički leksikon*, Zagreb.
- Šugar, Ivan.** 1987. *Međunarodni botanički kodeksi*, SNL, Zagreb.
- Shuteriqi, Dh. S.** 1983. *Fjalë nga leksiku i shqipes para Buzukut (879 – 1553)*, në Studime Filologjike.
- Topalli, Kolec.** 2017. *Fjalor etimologjik i gjuhës shqipe*. Tiranë.
- Thomaj, Jani.** 2006. *Leksikologjia e gjuhës shqipe*, Tiranë.
- Thomaj, Jani.** 1999. *Fjalor frazeologjik i gjuhës shqipe*, Akademia e Shkencave - Instituti i Gjuhësisë dhe Letërsisë, Tiranë.
- Thomaj, Jani.** 1998. *Prejardhja semantike në gjuhën shqipe*, Tiranë.
- Vinca, Nuhi.** 1992. *Lirika popullore shqiptare në regjionin e Strugës*, Flaka e vëllazërimit, Shkup.
- Xhaferi, Haredin.** 2011. *Formimi i fjalëve të leksikut dialektor bimor dhe shtazor*, Tiranë.
- Xhoxhi, Aleksandër.** 1980. *Mani dhe krymbi i mëndafshit*, Tiranë.

- Xhuvani, Aleksandër.** 1972. *Studime mbi leksikun dhe formimin e fjalëve II*, Tiranë.
- Xhuvani, Aleksandër.** 1980. *Mbi prejardhjen e fjalëve*, në: Vepra I, Tiranë.
- Xhuvani – Çabej.** 1980. *Prapashtesat e gjuhës shqipe*, në: Vepra I, Tiranë.
- Xhuvani – Çabej.** 1962. *Prapashtesat e gjuhës shqipe*, Tiranë.
- Xhuvani – Çabej.** 1980. *Prapashtesat e gjuhës shqipe*, Tiranë.
- Xhuvani, Luftër.** 2012. *Bimët dhe shqiptarët nga neoliti në shekullin 21*, Tiranë.
- Ymeri, Haki.** 1997. *E folmja shqipe e Karshiakës*, Shkup.
- Zenku, Abedin.** 1983. *E folmja e Kërçovës*, Jehona XXI, Shkup.
- Zenku, Abedin.** 1982. *Këngë popullore lirike të Kërçovës*, Flaka e vëllazërimit, Shkup.
- Zvonko, Nikodinovski.** 2007. *Фигураџивниџе значења на инсекџиџиџе во францускиџи и во македонскиџи јазик*, Скопје.
- Zymeri, Abdullah.** 1979. *Fjalorth i fjalëve të rralla*, Prishtinë.